

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anna Leppävuori

”NYT JÄÄ TAAS TÄRKEÄ ASIA TURHANPÄIVÄISEN JAUHANNAN ALLE”

Verkkokommenttien käsityksiä totuudesta ja objektiivisuudesta Enkeli-Elisan tapauksessa

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

LEPPÄVUORI, ANNA: ”Nyt jää taas tärkeä asia turhanpäiväisen jauhannan alle”.

Verkkokommenttien käsityksiä totuudesta ja objektiivisuudesta Enkeli-Elisan tapauksessa

Pro gradu -tutkielma, 74 s.

Journalistiikka

Helmikuu 2015

Tutkimuksen aiheena on verkkokommenttien näkemykset ja vaatimukset totuudesta, objektiivisuudesta ja etiikasta Enkeli-Elisan tapauksessa. Enkeli-Elisa oli blogissa ja verkkoyhteisössä esiintyvä tarina Elisa-nimisestä työstä, jonka väitettiin tehneen itsemurhan koulukiusaamisen takia. Elisan tarina kerrottiin myös useissa tiedotusvälineissä. Helsingin Sanomien Kuukausiliite kuitenkin kyseenalaisti, onko tyttöä koskaan ollut olemassa. Kesällä 2012 julkisessa keskustelussa olivat esillä kysymykset siitä, onko Elisaa koskaan ollut olemassa ja onko toisaalta hahmon todellisuudella mitään merkitystä.

Journalismissa ja journalismin tutkimuksessa totuudellisuutta on perinteisesti pidetty tärkeimpänä arvona. Objektiivisuus on pitkälti rakennettu sen varaan, vaikka objektiivisuuteen voidaan liittää totuudellisuuden lisäksi myös muita tavoitteita kuten tasapuolisuus ja reiluus. Tutkimuksen tavoite oli selvittää, näkevätkö verkkouutisten kommentoijat totuuden, objektiivisuuden ja toisaalta etiikan samalla tavalla kuin journalistit.

Aineisto koostuu kommentteista, joita internetissä on kirjoitettu kuuteen Enkeli-Elisaa käsittelevään uutiseen, jotka on julkaistu Helsingin Sanomien, Aamulehden ja MTV:n verkkosivuilla. Yhteensä kommentteja on 262.

Teoriaosuudessa olen eritellyt aiemman journalismitutkimuksen kautta erilaisia teorioita totuudesta, objektiivisuudesta ja etiikasta. Tutkimuksen metodina on väljä sovellus kriittisestä diskurssianalyysistä. Analyysissä olen eritellyt kuusi kommentteissa esiintyvää diskurssia: valehteleminen on väärin, epätosi aiheuttaa haittaa, tarpeeksi totta, tarkoitus pyhittää keinot ja ei totuuden vaatimusta -diskurssin sekä saavuttamattomuuden diskurssin.

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että osa verkkokommenttoijista ei pidä median ja journalismin totuudellisuutta yhtä tärkeänä arvona kuin journalistit. Heidän käsityksensä objektiivisuudesta ei rakennu totuudellisuuden varaan yhtä voimakkaasti kuin journalisteilla.

Asiasanat: diskurssianalyysi, etiikka, objektiivisuus, totuus, verkkokeskustelu, yleisö

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Elisan tarina	2
1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	5
1.4. Aineisto	6
1.5. Tutkimuksen rakenne	8
2. 2. VERKOSSA PÄÄSEE KERTOMAAN KRITIIKKIÄ	9
2.1. Yleisö haluaa vuorovaikuttaa	9
2. 2. Aktiivinen ja pirstaloitunut verkkokeskustelu	10
2.3. Verkko ei mullistanut vuorovaikutusta	12
2.4. Ketkä keskustelevat?	15
2.5. Miksi verkossa halutaan keskustella?	16
2.6. Yleisöltä tuleva kritiikki	17
3. TOTUUS, OBJEKTIIVISUUS JA ETIIKKA	20
3.1. Totuudesta puhutaan paljon, sitä määritellään vähän	21
3.1.1. Totuus rakentuu tasoissa	21
3.1.2. Totuusmääritelmät	22
3.2. Objektiivisuus	24
3.2.1. Objektiivisuuden käsite elää	26
3.2.2. Objektiivisuuskäsitykset	28
3.3. Etiikka	30
3.3.1. Etiikkaa on aina haukuttu	30
3.3.2. Etiikan lajit	31
3.3.3. Journalistien etiikka käytännössä	32
3.4. Etiikan ja objektiivisuuden ongelma? Onko sitä?	36
4. DISKURSSIANALYYSI	38
4.1. Yleistä diskurssianalyysistä	38
4.2. Diskurssianalyysi tutkii merkityssysteemejä	40

5. ANALYYSI	42
5.1. Valehtelu on väärin -diskurssi	43
5.2. Epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssi	48
5.3. Tarpeeksi totta -diskurssi	51
5.4. Tarkoitus pyhittää keinot -diskurssi	55
5.5. Ei totuuden vaatimusta -diskurssi	57
5.6. Saavuttamattomuuden diskurssi	61
5.7 Tulokset	64
 6. PÄÄTÄNTÖ	 66
 LÄHTEET JA LYHENTEET	 70

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Pro gradu -tutkimukseni aiheeksi valikoitui kesällä 2012 tapaus Enkeli-Elisa. Kiusatun ja teini-ikäisenä itsemurhan tehneen Elisan tarinasta oli aiemmin samana vuonna kerrottu useissa tiedotusvälineissä. Hänen tarinastaan oli tehty kirja ja tarinan ympärille oli perustettu blogiprojekti. Helsingin Sanomien Kuukausiliite kuitenkin toi julkisuuteen jo aiemmin internetissä heränneet epäilyt, joiden mukaan Elisa ei olisikaan todellinen henkilö.

Alun perin perehdyin tapaukseen työni kautta. Työskentelin tuolloin STT:n toimittajana, ja olin työvuorossa sinä viikonloppuna, kun Enkeli-Elisasta kertova juttu julkaistiin Kuukausiliitteessä. Koska juttu herätti sosiaalisessa mediassa laajaa ja ennen kaikkea ristiriitaista keskustelua, myös STT:llä päätettiin tehdä aiheestajuttu. Koska tunsin jo aihetta, kirjoitin tapauksesta myös sen jälkeen.

Tutustuttuani Enkeli-Elisan tapaukseen minua alkoi kiinnostaa, miten eri tavalla journalistit ja muu yleisö tuntuivat suhtautuvan mahdollisuuteen, ettei mediassa todelliseksi henkilöksi väitettyä hahmoa ehkä olekaan. Kun keskustelin aiheesta tuttujeni kanssa, tuntemani journalistit korostivat sitä, että mediassa totena kerrottujen tarinoiden tulee yksiselitteisesti olla totta. Osa niistä, jotka eivät olleet journalisteja, pitivät totuudenkaltaisuutta ja hyvää tarkoitusta totuutta tärkeämpinä.

Journalistin ohjeet korostavat paljon totuutta ja objektiivisuutta. Arkikokemukseni perusteella kuitenkin vaikutti, että ainakin Enkeli-Elisan tapauksessa muut kuin journalistit edellyttävät journalismilta ja muilta mediatuotteilta ennemminkin muita arvoja kuin pelkkää totuutta ja objektiivisuutta. Yleisön vaatimuksia median totuudesta tai objektiivisuudesta ei ole kuitenkaan juuri tutkittu. Niinpä valitsin aiheksen sen, millaisina arvoina objektiivisuus ja totuus näyttäytyvät muille kuin toimittajille. Koska yleisö on laaja ja vaikeasti tartuttava, rajasin tutkimukseeni pienen siivun siitä: verkkokeskustelijat.

Tutkimukseni on laadullinen ja aineistolähtöinen tapaustutkimus, joka kytkeytyy journalistietiikan tutkimukseen sekä kevyesti myös yleisötutkimukseen. Metodiksi valitsin diskurssianalyysin, jonka avulla uskon tavoittavani parhaiten ne keskustelutavat, jotka aiheen yhteydessä esiintyvät.

1.2. Elisan tarina

Enkeli-Elisa on tyttö, joka on esiintynyt harrastajakirjailija Minttu Vettenterän perustamassa blogissa, verkkoyhteisössä ja kirjassa. Vettenterän mukaan 15-vuotias Elisa teki itsemurhan koulukiusaamisen vuoksi. Vettenterän mukaan tytön isä oli entinen koulukiusaaja, joka otti yhteyttä kiusaamisesta aiemmin kirjoittaneeseen Minttu Vettenterään saadakseen tyttärensä tarinalle julkisuutta. (HS Kuukausiliite 7/2012.)

Elisasta kirjoitettiin ja uutisoitiin perinteisissä medioissa, mutta Elisaa käsiteltiin myös blogissa, Facebookissa ja kirjassa. Elisan tapaus on esimerkki siitä, miten nykyään rajat uutisen ja muiden mediasisältöjen välillä ovat hälventyneet (ks. esim. Elliot 2009: 30). Enkeli-Elisa sai julkisuutta läpi nykyaikaisen mediakentän.

Elisan tarinan ympärille perustetussa Facebook-yhteisössä oli vuoden 2012 alkukesästä 40 000 jäsentä. Aiheen ympärille perustetussa blogissa julkaistiin Elisan vanhempien sekä Minttu Vettenterän tekstejä. Elisasta kiinnostuivat myös monet perinteiset tiedotusvälineet. Itsemurhan tehneen Elisan kohtalosta ja sen ympärille rakennetusta projektista kertoivat ainakin Yle Häme, Akuutti, Poliisi-tv, 45 minuuttia, Turun Sanomat ja Kaleva. (HS Kuukausiliite 7/2012.)

Heinäkuussa 2012 Helsingin Sanomien Kuukausiliite kyseenalaisti, onko Elisa kuvitteellinen hahmo. Tarinassa oli useita erikoisia piirteitä: Elisan vanhemmat eivät olleet suostuneet yhdenkään toimittajan haastateltaviksi, eikä Vettenterä suostunut toimittamaan mitään todisteita tytön olemassa olost. Väestörekisterin tietojen mukaan 15-vuotiaita tyttöjä ei ollut kuollut Elisan kuolinpäiväksi väitettynä ajankohtana. Teksteihin perehtyneen asiantuntijan mukaan vaikutti myös siltä, että Enkeli-Elisan blogissa julkaistut tekstit olisi kaikki kirjoittanut yksi ja sama henkilö. (HS Kuukausiliite 7/2012.)

Osa toimittajista on epäilyjen heräämisen jälkeen kertonut, että jotkin asiat Enkeli-Elisan tarinassa herättivät heidän epäilynsä jutun teon yhteydessä. Esimerkiksi Yle Hämeen toimittaja Heidi Kononen sanoi, että Enkeli-Elisan isän blogitekstit eivät vaikuttaneet uskottavilta. Poliisi-tv:n Kari Paananen taas sanoi, että Vettenterästä oli vaikea saada sellaista tietoa, jota ei ollut jo jossain kerrottu. (HS-STT 10.7.2012.)

Poliisi aloitti lehtitietojen perusteella esitutkinnan siitä, onko Minttu Vettenterä syyllistynyt petokseen. Vettenterä tunnusti kuulusteluissa esiintyneensä itse Elisan vanhempina. Syytettä häntä vastaan ei kuitenkaan nostettu, eikä poliisi selvittänyt, onko Elisaa koskaan ollut. (HS 16.8.2012.)

Pitääkö kaiken tietämämme perustua tiukkaan faktaan? – siihen kysymykseen varmasti on monia vastauksia. Enkeli-Elisan tapauksessa kyse ei kuitenkaan ole pelkästään siitä. Kyse on myös siitä, pitääkö kaiken mediassa kerrotun perustua faktaan. Kysymys on oikeastaan tätäkin hienojakoisempi: pitääkö kaiken perinteisessä mediassa kerrotun perustua faktaan ja koskevatko samat vaatimukset myös uusia tiedotusvälineitä kuten blogeja ja Facebook-yhteisöjä?

Perinteinen media, muun muassa Elisasta uutisoineet lehdet, Yle ja MTV:n 45 minuuttia, ovat sitoutuneet noudattamaan Journalistin ohjeita. Niiden perusteella ei voi yksiselitteisesti päätellä, mitä pitäisi päätellä siitä, että Enkeli-Elisan tarina sai siivet myös ja ehti levitä läpi myös perinteisen mediakentän. Nähdäkseni ohjeista on kuitenkin tulkittavissa, että median vastuu tiedon oikeellisuudesta on niin merkittävä, että Enkeli-Elisan tapauksessa Elisasta ei olisi saanut kertoa oikeana ihmisenä. Tätä tukee myös se, että Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja Risto Uimonen on luonnehtinut Elisaa muun muassa *varoituksiksi* – median pitää olla varpaillaan, että sitä ei harhauteta epätodella (ks. Uimonen 2012). Täysin yksiselitteinen asia ei kuitenkaan ole. Toisaalta Journalistin ohjeita tuskin noudatetaan kirjaimellisesti, ja niiden lisäksi journalisteja ohjaavat muun muassa myös heidän muut eettiset näkemyksensä.

Journalistin ohjeissa – sekä nykyisissä että vuonna 2012 voimassa olleissa – mainitaan, että uutisen voi julkaista myös rajallisten tietojen perusteella ja yleisöllä on oikeus tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Journalisteja tuetaan käyttämään sananvapautta – mutta käyttämään sitä harkiten. Ohjeiden johdannossa todetaan, että ohjeiden tarkoitus on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä. (Journalistin ohjeet 2011 & 2014: §1 ja §13.)

Edellä mainittujen kohtien perusteella voisi olla perusteltavissa, että Elisasta kerrottaisiin, vaikka tapauksen todenmukaisuudesta ei oltaisi varmoja. Elisaa voitaisiin pitää esimerkkinä totuudesta, jonka avulla kerrotaan kiusaamisesta, jota luultavasti todella tapahtuu. Joku voisi perustella myös, että sananvapauden vastuulliseen käyttöön kuuluu jättää Enkeli-Elisan tarinan epäkohdat huomiotta tai ainakin kertomatta, koska tarinan paljastuminen epätodeksi voisi viedä huomiota itse asialta eli kiusaamiselta. Sananvapaudella voidaan tukea myös sitä, että Elisan tarina oli syytä kertoa Minttu Vettenterän sananvapauden takia. Toisaalta viimeksi mainittu perustelu on hieman ongelmallinen,

koska Journalistin ohjeissa kielletään antamasta päätäntävaltaa toimituksen ulkopuolelle (2011 & 2014: §2). En usko, että kukaan voisi vaatia sananvapauden nimissä uutisoimaan itse valitsemistaan aiheista.

Journalistin ohjeet (2014: §14) takaavat myös lähdesuojan. Yleensä lähdesuojalla viitataan ammattitoimittajan antamaan lähdesuojaan. Lavean tulkinnan mukaan voisi kenties olla perusteltavissa, että myös Minttu Vettenterällä, eräänlaisella kansalaisjournalistilla, on oikeus huolehtia omien lähteidensä lähdesuojasta, minkä takia kukaan perinteisen median edustajista ei pääse tapaamaan Elisan vanhempia.

Journalistin ohjeissa toisaalta todetaan, että yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta. Journalistilla on myös velvollisuus pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen ja tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. (Journalistin ohjeet 2011 & 2014: §8 ja §11.)

Tulkinnanvarainen kohta Journalistin ohjeissa on pykälä numero 10 (Journalistin ohjeet 2011 & 2014). Siinä todetaan, että tiedot on tarkistettava *mahdollisimman* hyvin, silloinkin, kun ne on aiemmin julkaistu. Sitä ei ole määritelty, mikä on mahdollista ja mikä ei. Pykälän perusteella on vaikea päätellä, tarkistettiin tiedot Enkeli-Elisan tapauksessa mahdollisimman hyvin vai ei. Käytännössä media tuskin tarkistaa tietojaan kovinkaan hanakasti esimerkiksi siteeratessaan toisia medioita tai silloin, kun uutisia tehdään pelkästään tiedotteiden pohjalta.

Voisi jopa ajatella, että totuuden merkitystä pidetään Journalistin ohjeissa nykyään suurempana kuin ennen. Vielä vuoden 1992 Journalistin ohjeissa (§8) tiedonvälitykseltä vaadittiin totuudenmukaisuuden lisäksi *olennaisuutta* ja *monipuolisuutta*, mutta ei enää. Periaatteessa vanhoihin ohjeisiin tukeutuen voisi olla mahdollista perustella, että Enkeli-Elisan paljastaminen tai epäileminen ei palvelisi olennaisen tiedon välittämistä.

Myöskään *yleisestä edusta* ei Journalistin ohjeissa enää puhuta: se mainittiin viimeisen kerran Lehtimiehen ohjeissa 1983 (§17 ja §19). Voisi kuitenkin kuvitella, että yleisen edun käsite on edelleen jossain toimittajien alitajunnassa. Onhan alalla edelleen paljon toimittajia, jotka ovat aloittaneet uransa aikana, kun yleinen etu oli vielä mainittu. Yleisen edun käsitettä voinee käyttää perusteeksi, jonka mukaan Enkeli-Elisan tapauksessa olisi perusteltua uutisoida totuudenkaltaisesta tapauksesta keskustelun herättämiseksi.

Enkeli-Elisasta uutisoineiden tiedotusvälineiden edustajat ovat olleet keskenään kahdella erilaisella kannalla siitä, oliko Enkeli-Elisasta uutisoiminen virhe vai ei. Jopa saman toimituksen päällikkö ja jutun tehnyt toimittaja ovat keskenään eri mieltä. Ainakin 45 minuuttia ohjelman toimittaja Siina Repo ja Yle Hämeen päällikkö Pertti Lampinen ovat haastatteluissa sanoneet, että he pitävät tärkeimpänä totuudenkaltaisuutta, eivät sitä, onko yksittäinen tapaus totta vai ei. Yle Hämeen toimittaja Heidi Kosonen kuitenkin on sanonut, että taustatyö jäi puutteelliseksi ja MTV:n ajankohtaisohjelmien toimituspäällikön Jussi Erosen mukaan tarinaa ei kyseenalaistettu riittävästi ja tehtiin virhe. Yleisin mielipide Elisasta uutisoineiden toimittajien ja toimitusten keskuudessa lienee, että kertomusta olisi pitänyt osata epäillä – tai näin toimituksista ainakin jälkeen päin kerrotaan. (HS-STT 10.7.2012, Journalisti 13/2012.)

Mielenkiintoista on, että Jussi Erosen mukaan Enkeli-Elisan tarinan taakse tullut iso Facebook-ryhmä sumensi toimituksen arvostelukykä. Journalistin ohjeista ei löydy kohtaa, jonka mukaan ”yleisesti hyväksyttyjä” tarinoita ei tarvitsisi epäillä. Käytännössä media toki luultavasti tekee niin useinkin.

1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoite on selvittää, millaisia käsityksiä totuudesta ja vaatimuksia objektiivisuudesta esitetään verkkolehtien Enkeli-Elisaa koskeviin juttuihin tulleissa kommentteissa. Koska etiikka liittyy väistämättä objektiivisuuteen, tutkin myös kommentoijien käsityksiä ja vaatimuksia etiikasta. Yritän löytää vastauksia myös siihen, kenellä nähdään vastuu objektiivisuuden ja etiikan toteutumisesta siltä osin, kuin aineistoni tähän kysymykseen vastaa.

Tutkimukseni ei ole tutkimusta ihmisten asenteista ja vaatimuksista pelkästään journalismia kohtaan, koska Enkeli-Elisan tarina on ollut esillä journalismin lisäksi muun muassa blogissa ja verkkoyhteisössä. Kommenteista ei yleensä voi erottaa, kommentoiko keskustelija Enkeli-Elisan tapausta ensisijaisesti blogina vai uutisessa olleena tarinana.

Toisaalta on kiistatonta, että Elisan tapaus osuu myös journalismin kentälle. Elisasta on tehty useita journalistisia juttuja, joissa tarinaa on kerrottu totena. Journalismi on myös mediassa se osa-alue, jolla on kattavimmat määritelmät etiikasta ja objektiivisuudesta. Mediaetiikan tutkimus on pitkälti ollut journalismietiikan tutkimusta.

Tutkin, millaisia vaatimuksia nettikommentoijilla on mediaa ja julkisuutta kohtaan laajasti, mutta ensisijaisesti olen kiinnostunut journalismille esitetyistä vaatimuksista. Sitä, mitä kaikkea media yleensä sisältää, en koe mielekkääksi määritellä. Mielestäni määritelmän pitäisi lähteä tutkimuksen kohteena olevista nettikommentoijista, koska tutkin juuri heidän vaatimuksiaan medialle. Jokainen nettikommentoija määrittelee median omalla tavallaan. Enkeli-Elisan tapauksessa se voi sisältää ainakin uutiset, blogin ja verkkoyhteisön, jollekin myös kirjan.

Tutkimuskysymykseni ovat tiivistetysti:

Miten nettikommentoivat ymmärtävät totuuden Enkeli-Elisan tapauksen esittämisessä?

Millaista objektiivisuutta nettikommentoijat vaativat Enkeli-Elisan tapauksessa?

Millaista etiikkaa nettikommentoijat vaativat Enkeli-Elisan tapauksessa?

Kenen vastuulla objektiivisuuden ja etiikan toteutuminen on Enkeli-Elisan tapauksessa?

1.4. Aineisto

Aineistoni koostuu kommentteista, joita internetissä on kirjoitettu kuuteen Enkeli-Elisaa käsittelevään uutiseen. Olen valinnut uutiset sen perusteella, että niissä kaikissa jollakin tavalla nostetaan esiin kysymys siitä, onko Enkeli-Elisan tapaus totta vai ei. Osa jutuista on kerännyt vain joitakin kommentteja, osa reilusti yli viisikymmentä. Yhteensä kommentteja on 262.

Alun perin aineistossani oli enemmän juttuja ja siten myös enemmän kommentteja. Rajasin kuitenkin aineistostani jutut, joissa käsitellään esimerkiksi poliisitutkintaa Enkeli-Elisaan liittyvästä kirjasta – näiden juttujen kommentointi oli lähes yksinomaan kommentointia poliisin toiminnasta tai kirjasta eli aiheista, jotka eivät anna analyysilleni juuri mitään.

Suurin osa jutuista sijoittuu ajallisesti lähelle toisiaan, ja ne on julkaistu pian Kuukausiliitteen jälkeen. Aineistossa on myös kaksi yli kuukautta myöhemmin eli elokuussa julkaistua juttua.

En ole rajannut itse kirjoittamiani uutisia pois aineistosta. Aineistossa on yksi Helsingin Sanomissa julkaistu STT:n uutinen, jonka olen kirjoittanut yhdessä toisen toimittajan kanssa. Siinä on haastateltu Enkeli-Elisasta kirjoittaneita toimittajia sekä Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajaa Risto Uimosta. Olen kirjoittanut uutisen ennen kuin aloin tehdä tätä tutkimusta, joten en ole

miettinyt tutkijan rooliani toimittajana ollessani. Toisaalta en myöskään analysoi juttuja vaan niiden keräämiä kommentteja. Tulkitsen, että kyseisen uutisen sisällyttäminen tutkimukseen ei muuta tutkimustuloksia.

Erittelen seuraavaksi lyhyesti, millaisia ovat Enkeli-Elisaa käsittelevät jutut, joiden kommentteja analysoin. Jutut ovat luultavasti vaikuttaneet myös siihen, millaisia kommentteja niihin kirjoitetaan.

Helsingin Sanomien 7.7. julkaistu nettijuttu on oikeastaan mainos Kuukausiliitteen pitkästä jutusta. Siinä kerrotaan lyhyesti Enkeli-Elisasta ja mainitaan, ettei Elisan vanhempia ole ollut julkisuudessa. Jutussa ei tuoda esiin muita epäilyjä, joita printti-Kuukausiliitteessä esitettiin - muita epäilyjä olivat muun muassa käsialaan ja kirjoitustapaan liittyvät epäilyt. Juttu on kerännyt 72 kommenttia.

Aamulehden 8.7. julkaistussa jutussa referoitiin Enkeli-Elisan tapaus ja haastateltiin Helsingin yliopiston filosofian professori Timo Airaksista. Airaksinen toteaa jutussa, että on moraalisesti väärin, jos Vettenterä olisi keksinyt tarinan. Lisäksi hän sanoo, että vain tyhmä uskoo netistä lukemaansa ja jos joku on uskonut tätä tarinaa, sitä pitäisi hävetä. Juttu on kerännyt 58 kommenttia.

Helsingin Sanomissa 10.7. julkaistussa STT:n jutussa on haastateltu Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja Risto Uimosta, jonka mukaan toimittajien pitäisi olla tarkempia ja kriittisempiä uutisoinnissaan ja epäillä, jos tarina vaikuttaa epätodelta. Jutussa on haastateltu myös Enkeli-Elisasta totena uutisoineita kirjoittajia. Yksi heistä tunnustaa *menneensä retkuun*, yksi sanoo uskovansa tarinaan edelleen ja yksi toteaa, että tarinan totuudella ei oikeastaan ole merkitystä, yksi taas sanoo, että Elisasta oli vaikea saada tietoa, jota ei olisi kerrottu muualla. Juttu on kerännyt 30 kommenttia.

Helsingin Sanomissa 13.7. julkaistussa jutussa kerrotaan uudesta epäselvyydestä Enkeli-Elisan tarinaan liittyen – siitä, että Elisan kuolinpäivän tienoillakaan ei ole kuollut yhtään Elisan ikäistä tyttöä, joten joko päiväkirjat ovat väärennöksiä tai Elisaa ei ole ollut olemassa. Jutussa myös kerrotaan, että Vettenterä on lähettänyt lehdistötiedotteen, jossa tarinan kerrotaan olevan totta sekä siitä, että Vettenterä ei halunnut kommentoida asiaa muuten. Myös se kerrotaan, että Enkeli-Elisan Facebook-sivusto on suljettu ja sivuilta on poistettu Elisan todenmukaisuuden kyseenalaistavia kommentteja. Juttu on kerännyt 66 kommenttia.

MTV:n juttu on julkaistu huomattavasti myöhemmin, 16.8. Siinä kerrotaan, että Minttu Vettenterä sai vain vähäiset tulot Enkeli-Elisan pohjalta kirjoittamistaan kirjoista. Jutussa on myös otteita Vettenterän poliisikuulusteluissa kertomista asioista. Vettenterä kertoo, että julkisuus on edistänyt kirjamyyntiä ja että hän ei koe tehneensä mitään väärää. Juttu on kerännyt 8 kommenttia.

Helsingin Sanomien niin ikään 16.8. julkaisemassa jutussa kerrotaan, että syyttäjä ei ole vielä päättänyt, lopetetaanko esitutkinta. Jutussa on kirjoitettu auki myös toimittajan kysymykset. Toimittaja kysyy useita kertoja, onko Vettenterä kertonut, onko Elisaa olemassa vai ei. Jutussa myös kerrotaan, että Vettenterä on aivan vasta sanonut, että Elisa on olemassa. Juttu on kerännyt 28 kommenttia.

Analyysissäni lyhennän Helsingin Sanomat *HS* ja Aamulehden *AL*. Viittaan niihin ainoastaan päivämäärän mukaan, koska kaikki kommentit ovat vuodelta 2012.

1.5. Tutkimuksen rakenne

Johdannon jälkeen seuraavassa luvussa, toisessa luvussa siis, käsittelen yleisöä ja verkkoyleisöä. Tuon esiin, miksi ihmiset keskusteleivat verkossa ja mitä verkkokeskustelijoista tiedetään. Tuon luvussa esiin myös sitä, millaisia osallistumismahdollisuuksia yleisöllä on mediassa.

Kolmannessa luvussa tuon esiin totuuden, objektiivisuuden ja etiikan problematiikka ja erilaisia tapoja käsitteiden määrittelemiseksi. Luku luo teoreettista pohjaa tutkimukselleni, mutta käytän siinä esitettäviä määrittelyjä myös analyysissäni myöhemmin.

Neljännessä luvussa esittelen tutkimusmetodini, diskurssianalyysin. Viidennessä luvussa päästään analyysiin. Analyysiluvussa etenen diskurssista toiseen. Viimeisessä alaluvussa kokoon yhteen tuloksia.

Viidennessä eli viimeisessä alaluvussa pohdin sitä, mitä analyysini tuloksista voi päätellä. Yritän eritellä myös sitä, mitä tuloksista ei ehkä selviä.

2. VERKOSSA PÄÄSEE KERTOMAAN KRITIIKKIÄ

Tässä luvussa käsittelen yleisöstä ja verkkoyleisöstä tehtyä tutkimusta. Käsittelen myös yleisön mielipiteitä mediasta: siis sen antamaan mediakritiikkiä.

Kuten olen jo aiemmin maininnut, Enkeli-Elisan tapauksessa on mahdotonta erottaa journalismia ja muuta mediaa toisistaan, koska Enkeli-Elisa oli ilmiö niin uutisissa kuin blogissa ja verkkoyhteisössä. Tämä luku on kuitenkin kirjoitettu hyvin journalismilähtöisestä näkökulmasta. Se johtuu siitä, että verkkokirjoittajia on aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu ensisijaisesti tiedotusvälineiden yleisönä.

Internetin merkitys journalismille ei ole tutkimukseni pääteemoja. Tutkimuksessani verkkokirjoittajat kuitenkin ovat tavallaan informantteja. Sen vuoksi koen tarpeelliseksi määritellä lyhyesti, ketkä verkkoon kirjoittavat ja miksi sekä mitä siitä seuraa ja kuinka kuulluksi heidän mielipiteensä tulee.

2.1. Yleisö haluaa vuorovaikuttaa

Verkko ja verkon keskustelupalstat mahdollistavat vuorovaikutuksen ja vaihtoehtoisten näkökulmien esittämisen perinteistä mediaa tehokkaammin. Media ei enää ole vain toimittajalta yleisöille kohdistuvaa yksisuuntaista virtaa. Verkko mahdollistaa monella tavalla uudenlaisen journalismin. Voinee jopa sanoa, että verkko voisi ainakin periaatteessa mahdollistaa paremman journalismin: journalisminhan pitäisi olla yhteisen keskustelun areena. Heikki Luostarinen kirjoitti vuonna 1996, että yleisö voi vaikuttaa mediaan tekemällä ostopäätöksiä, soittamalla toimitukseen, kirjoittamalla yleisöosastoon tai ottamalla muuten yhteyttä toimittajiin tai heidän esimiehiinsä (Luostarinen 1996: 33). Nykyään kuka vain voi itse kirjoittaa verkkoon kommenttinsa tai vaikka blogitekstin.

Luostarisen kuvaamat vaikutusmahdollisuudet ovat median käyttäjien keinoja vaikuttaa median tuottajiin. Median käyttäjien on kuitenkin ollut lähes mahdotonta olla yhteydessä suoraan toisiinsa. Sen sijaan verkossa lukijat voivat kommunikoida esimerkiksi keskustelupalstan kautta suoraan toisilleen ja ainakin näennäisesti myös toimittajalle.

Kommenteissa median kuluttajat voivat ilmaista käsityksiään uutisista mutta myös mediasta. Tämä mahdollisuus eräänlaiseen palautteeseen vaikuttaa olevan yksi ensimmäisistä syistä, miksi ihmiset ovat alkaneet kirjoittaa kommenttejaan verkkoon. Jo Nina Broströmin vuonna 1999 valmistuneessa, MTV3:n verkkosivuja tutkineessa gradussa todettiin, että internet mahdollistaa lukijoiden entistä suuremman aktiivisuuden, jonka tärkeä osa on palautteen antaminen. Broströmin mukaan lukijat myös odottivat saavansa vastauksen. (Broström 1999: 15–16.)

Palaan alaluvussa siihen, kuinka laajasti verkkokirjoittajien voi olettaa edustavan median käyttäjiä. Vaikka edustavuus kiistatta on hyvin suppeaa, voi nettikommenttien perusteella päätellä jotain siitä, millaiseksi journalismin käyttäjät journalismin etiikan kokevat ja millaista etiikka he journalismilta haluavat.

2. 2. Aktiivinen ja pirstaloitunut verkkokeskustelu

Verkko mahdollistaa entistä nopeamman ja entistä vuorovaikutuksellisemman viestinnän ensiksikin median käyttäjien kesken sekä toiseksi myös median käyttäjien ja toimittajan välillä. Verkko mahdollistaa siis aktiivisuuden.

Aktiivisuutta on viestinnän tutkimuksessa pidetty hyvänä asiana. Aktiivisesta ja passiivisesta mediayleisöstä on keskusteltu niin kauan kuin yleisöjä on tutkittu. Passiivisuutta on jopa paheksuttu: esimerkiksi 1920- ja 30-luvuilla vaikuttanut Frankfurtin koulukunta pelkäsi, että passiiviset massayleisöt olisivat aivopestävissä. (Nieminen & Pantti 2004: 144–145.)

Viestinnän määrittelyyn on perinteisesti käytetty kolmea mallia: viestintää voidaan tarkastella siirtona, yhteisöllisyytenä tai vuorovaikutuksena (Nieminen & Pantti 2004: 121–122). Etenkin jos viestintää pidetään vuorovaikutuksena, lankeaa viestin vastaanottajalle hyvin aktiivinen rooli. Tällöin median käyttöä ei pidetä passiivisena, vaan yleisöllä on mahdollisuus ja jopa velvollisuus osallistua jollain tavalla mediaan.

Viestinnän tutkimuksessa viestinnän ”käyttäjät” eli esimerkiksi lehtien lukijat ja tv:n katsojat on usein jaettu kahteen ryhmään sen mukaan, kuinka aktiivisesti tai passiivisesti he osallistuvat. Passiivisella, massasta koostuvalla **yleisöllä** ei ole yhteisiä intressejä tai yhtenäistä toimintaa. Rationaalisesti keskustelelevasta, keskustelun pohjalta päätöksiä tekevästä ihmisryhmästä on käytetty

käsitettä **julkiso** sen erottamiseksi passiivisesta yleisöstä. Juuri keskustelevala, rationaalinen ja aktiivinen yleisö muodostaa demokratian ytimen. (Nieminen & Pantti 2004: 145.) Jako on sinänsä toimiva, mutta omassa työssäni en näe tarpeelliseksi erottaa julkisoa yleisöstä.

Verkko mahdollistaa siis aktiivisen osallistumisen, jota taas voidaan pitää jopa demokratian vaateena. Verkkoa voidaan pitää myös kansalaisjournalismin jatkeena, sillä verkossa kansalainen saa käsiinsä mahdollisuuden tehdä journalismia täysin itse (Vuoripuro 2006: 33). Tosin ei toki ole itsestään selvää, onko yleisöjen verkkoon tuottama materiaali välttämättä journalistista – se riippuu siitä, miten journalismin tulkitsee ja pitääkö vaikkapa kissavideoita journalismina.

Verkko tarjoaa myös mahdollisuuden valita aiempaa vapaammin medioita seurattavaksi mielensä mukaan. Ennen verkkoa lukija oli lähialueidensa kioskien lehtitarjonnan varassa, jos hän halusi lukea jonkin itseään kiinnostavan uutisen lehdestä, jota hän ei tilannut. Nykyään ulkomaisenkin verkkolehden lukeminen on verkossa helppoa.

Verkosta puhuttaessa usein nostetaan esille mahdollisuus vaihtoehtoisiin julkisuuksiin, vaikka sellaisia on toki ollut ennen verkkoakin (Vuoripuro 2006: 32). Verkossa on entistä helpompi hakea ja löytää sitä tietoa mitä etsii – mutta myös *sellaista* tietoa kun etsii. Esimerkiksi rokotteista tai ruokavaliosta löytää varmasti tietoa, joka on omien valmiiden mallien mukaista.

Verkko saattaa tarjota mahdollisuuksia yleisöjen pirstaloitumiselle, mutta se myös vastaa pirstaloitumis- eli fragmentaatiokehityksen vaatimukseen. Pirstaloituneessa mediakentässä eri ihmiset seuraavat eri medioita, ja median valinta perustuu entistä enemmän henkilökohtaiseen makuun ja elämäntyyliin. (Nieminen & Pantti 2004: 148–149.)

Varhaisessa verkkoa mediana käsittelevässä kirjallisuudessa verkkoa käsitellään usein yleisönosastonkirjoitusten jatkeena (ks. Katajamäki 2002). Mielestäni verkko ei kuitenkaan ole verrattavissa yleisönosastonkirjoituksiin tai mihinkään muuhunkaan perinteisen median hyvin alkeelliseen vuorovaikutustapaan. Verkko mahdollistaa paljon syvällisemmän vuorovaikutuksen kuin perinteinen media. Yleisönosastokirjoituksessakin kirjoittajan tekstiä editoidaan ja kirjoitukset valitaan. Yleisönosastokirjoitukset voivat herättää vastauksia, mutta tuskin koskaan yleisönosastopalstalla voidaan käydä aitoa keskustelua. Lehtien tekstiviestipalstoilla tosin päästään toisinaan melko lähelle verkon vuorovaikutusta – tai nopea, huolittelemattomalta vaikuttava

keskustelu ainakin luo vaikutelmaa vuorovaikutuksesta, vaikka viestien lähettämisen ja julkaisemisen välillä voi todellisuudessa olla viivettä.

2.3. Verkko ei mullistanut vuorovaikutusta

Perinteinen media on verkon alkuaajoista saakka kehunut verkon mahdollisuuksia vuorovaikutuksen areenana tekijöiden ja yleisön välillä, mutta käytännössä vuorovaikutus on usein jäänyt pitkälti juhlapuheisiin.

Yhtenä osoituksena siitä on, että lehtien tavoitteena on ollut siirtää verkkoon ensimmäisenä juuri perinteiset näköislehtensä (Suominen 2009: 126).

Lehtien osallistamiskokeilut eivät ole nekään – ainakaan verkon historian alkuvuosina – ottaneet kunnolla tuulta alleen. Jenni Kivessilta on tutkinut gradussaan (2005) kuinka hyvin eri sanomalehdet hyödynsivät verkon tuomia mahdollisuuksia vuosina 2003–2004. Kivessillan mukaan verkon potentiaalia vuorovaikutuksen lisäämiseksi ei täysin ollut hyödynnetty.

Myös hieman uudemmassa tutkimuksessa ei ole havaittavissa, että verkko olisi muuttanut radikaalisti yleisön mahdollisuuksia osallistumiseen. Ari Heinonen on tutkinut viime vuosikymmenen lopulla yleisön roolia sanomalehden teossa. Hänen mukaansa lehdet avautuvat lukijoiden suuntaan ainoastaan alussa ja lopussa: yleisöltä pyydetään juttuvinkkejä ja annetaan heidän sanoa kommenttinsa julkaistusta lopputuloksesta. Moni Heinosen kyselyyn vastannut tai hänen haastattelemansa päällikkötoimittaja kuitenkin oli sitä mieltä, että lehden yleisösuhte oli ollut hyvä jo aikana ennen verkkoa. Toisaalta moni halusi myös parantaa yleisösuhdetta ja osa uskoi juuri verkon mahdollisuuksiin siinä. Kaiken kaikkiaan Heinosen mukaan viime vuosikymmenen lopulla toimittajien suhtautuminen yleisön osallistumiseen ja kommentointiin oli murroksessa. Samoin netin tuomat hyödyt nähtiin eri tavoin: osa toimittajista uskoi, että netin takia tavalliset ihmiset pääsevät entistä enemmän ääneen, mutta monissa toimituksissa verkon ei koeta muuttaneen juuri mitään. (Heinonen 2008: 20,21,22,25, 26.)

Sanomalehdissä halutaan Heinosen mukaan pitää tietyt rajat yleisön osallistumiselle. Hänen mukaansa rajojen vetäminen koetaan osaksi luotettavuudesta ja brändistä huolehtimista.

Esimerkiksi juttuvinkkejä ei juuri pyydetä, ja harvassa verkkolehdestä on tarjottu mahdollisuutta vaikuttaa aiheiden valintaan. (Heinonen 2008: 37, 93, 95.)

Journalistien suhtautumisessa verkkokeskusteluun nähdään sama kuin journalistien suhtautumisessa palautteeseen. Heinosen tutkimusten mukaan toimituksissa ei juuri seurattu verkkokeskustelua. Sitä ei myöskään pidetty erityisen tärkeänä. Paperilehden yleisöosasto oli kaikkien tutkimukseen osallistuneiden toimittajien mielestä tärkeä, mutta verkkolehden keskustelufoorumia piti tärkeänä vain 25 toimittajaa niistä 34 toimittajasta, joiden lehden verkkosivuilla foorumi oli. Juttukohtaista kommentointia piti tärkeänä 26 toimittajaa 38:sta. Jopa paperilehden tekstiviestipalstaa pidettiin tärkeämpänä kuin osallistumista verkossa. (Heinonen 2008: 104, 106.)

Verkkokeskustelua vaikutti painavan käsitys sen huonosta tasosta. Moni toimittaja ajatteli, että ihmiset kommentoivat verkossa harkitsemattomammin kuin kirjoittaessaan kommenttejaan painettuun lehteen. Toisaalta hyvänä asiana verkossa pidettiin mahdollisuutta vuorovaikutteiseen keskusteluun. (Heinonen 2008: 107–108).

Heinosen tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että ainakaan joitakin vuosia sitten verkkokeskustelua ei pidetty kovinkaan tärkeänä lehdissä. Vuorovaikutuksen tärkeydestä saatettiin kyllä jotain mainita, mutta käytännössä yleisön mielipiteitä ei ehkä arvostettu. Toisaalta Heinosen tulokset saattavat olla jo osin vanhentuneita.

Myös Merja Vuoripuron jo lähes kymmenen vuotta sitten tekemästä gradusta selviää, että toimittajat eivät ainakaan tuolloin pitäneet verkon mahdollistamaa vuorovaikutusta tärkeänä. Vuoripuro tutki Etelä-Suomen Sanomien verkkoraatia ja sen mahdollistamaa vuorovaikutusta, joka osoittautui pitkälti näennäisvuorovaikutukseksi. Osa toimittajista ei edes tiennyt, että lehdellä oli verkkoraati, vaikka raatilaiset itse uskoivat heidän mielipiteillään olevan merkittävääkin arvoa. (Vuoripuro 2006: 61–66, 100.)

Vuoripuro havaitsi myös, että journalistit kuvasivat lukijoitaan yleisimmin alamaisiksi. Toisinaan lukijoista puhuttiin myös valitsijoina, ja se puhetapa oli yleistymässä. Vain harvoin heistä puhuttiin osallistujina. Lukijoista siis puhuttiin aina ikään kuin ylhäältä päin, eikä toimittajien näkemyksissä vaikuttanut olevan sijaan osallistuvan demokratian ihannekuvan mukaisesti toimivalle yleisölle. (Vuoripuro 2006: 96.)

Verkkoraatiin osallistuvat lukijat taas määrittävät itsensä osallistujiksi tai valitsijoiksi. He odottavat ja ehkä luulevat saavansa enemmän vaikutusmahdollisuuksia kuin todella saavat. (Vuoripuro 2006: 97–99.)

Toimittajat selkeästi haluavat pitää kiinni autonomiastaan eivätkä halua antaa valtaa pois (Vuoripuro 2006: 97–99, 102–103). Vuoripuro (2006: 87) huomauttaa, että ylipäänsä toimitukseen soittavia lukijoita pidettiin lehdessä *hulluina tai jotain*.

Ylipäänsä toimittajien nihkeänä pidetyn suhtautumisen taustalla lienee pyrkimys itsenäisyyteen ja lähdekriittisyyteen (Ahva, Heikkilä, Siljamäki & Valtonen 2011: 3). Myös Journalistin ohjeissa (2014: §2) kielletään antamasta päätäntävaltaa toimituksen ulkopuolelle. Toisaalta toimittajat eivät arvosta lukijoiden asiantuntemusta, vaan lukijoiden parannusehdotuksia on joskus pidetty jopa lapsen kiukutteluna, kun lapsi ei tiedä itse, mikä sille on hyväksi (Alastalo 1996: 134).

Viime vuosina verkon vuorovaikutus on voinut lisääntyä ainakin sosiaalisen median myötä. Sosiaalisen median puheenaiheet ovat nykyään usein perinteisen median uutisaiheita. Esimerkiksi iltapäivälehdet kertovat sosiaalisessa mediassa kiertävistä tarinoista, toimittajat metsästävät haastateltavia Facebook-ryhmistä ja julkisuuden henkilöt ja poliitikot voivat tiedottaa tiedotustilaisuuden sijaan tviittaamalla. Sosiaalinen media on siis saattanut pakottaa median ottamaan ihmisten mielipiteitä enemmän huomioon.

Yleisölle vuorovaikutuksen merkitys on jo pitkään ollut tärkeää, vaikka Heinosen tai Vuoripuron tutkimusten valossa mediassa ei ole arvostettu vuorovaikutusta. Saira Karhu on tutkinut jo kymmenisen vuotta sitten pro gradu -työssään Etelä-Saimaan verkkolehden lukijoiden näkemyksiä verkkolehden merkityksestä. Hänen tekemänsä kyselyn perusteella yli 60 prosenttia verkkolehden lukijoista oli sitä mieltä, että verkkolehdessä pitää olla keskustelupalsta (Karhu 2006: 19).

Toinen kysymys on, millaisen keskustelumahdollisuuden yleisö haluaa – pitääkö jokaisella olla mahdollisuus sanoa mitä haluaa, vai täytyykö keskustelun tasoa valvoa. Karhun (2006: 19) mukaan 90 prosenttia Etelä-Saimaan verkkolehden lukijoista halusi, että lehden keskustelupalstaa valvotaan. Toisaalta tuoreempi, verkkokeskustelijoille tehty kysely kertoo täysin päinvastaista – vuonna 2013 kyselyyn vastanneista 86 prosenttia sanoi, että verkkokeskustelua pitäisi rajoittaa mahdollisimman vähän. (Noppari 2013: 69)

Tulosten välillä oleva ero voi selittyä useilla tekijöillä. Karhu teki kyselynsä verkkolehtien kaikille lukijoille, ei vain keskusteluun osallistuville. Noppari taas etsi vastaajiksi nimenomaan niitä, jotka itse kirjoittavat keskustelupalstoille. Karhu oli kiinnostunut verkkolehden keskustelupalstasta, jälkimmäiseen kyselyyn vastaajat löytyivät lehdistä riippumattomilta keskustelupalstoilta. Samakin vastaaja saattaisi olla täysin eri mieltä siitä, millaista ”tasoa” verkkolehdeltä ja toisaalta ilman lehteä toimivilta keskustelupalstalta voi vaatia. Voi myös olla, että ihmiset haluavat eri asioita alueelliselta lehdeltä ja valtakunnalliselta keskustelupalstalta. Osa eroista saattaa selittyä tietenkin myös sillä, että muutamassa vuodessa on tapahtunut asennemuutos, jonka myötä valvontaa on alettu pitää entistä rajoittavampana.

2.4. Ketkä keskustelevat?

Edellä mainittu Nopparin tutkimus verkkokeskustelijoista avaa sitä, ketä verkkokeskustelijat oikein ovat. Siinä tutkittiin verkkokeskustelijoiden mielipiteitä ja verkkokeskustelijoita lähettämällä kyselyn 19 keskustelupalstalle. Gradussani keskustelu taas on käyty verkkolehtien kommenttikentissä, joten Nopparin saamat tulokset eivät ole täysin yleistettävissä omaan työhöni. Vaikka verkkokeskustelun areenat ovat hieman erilaisia, tutkimus kuitenkin valaisee sitä, miksi ihmiset käyttävät aikaansa keskustelemalla verkossa uutisista.

Tutkimuksen tulosten mukaan verkkokeskustelijat eivät vaikuta olevan edustava otos kansalaisista. Jopa heidän ikä- ja sukupuolijakaumansa on erilainen kuin väestössä keskimäärin. Suurin osa aktiivisista verkkokeskustelijoista on erilaisissa tutkimuksissa osoittautunut miehiksi (ks. Kies 2010: 67, Noppari 2013: 69). Verkkokeskustelijat ovat myös nuoria: Nopparin kyselyyn vastanneet olivat keskimäärin 25–35-vuotiaita. Viidentoista EU-maan otoksessa 15–24-vuotiaista puolet oli osallistunut verkkokeskusteluun, kun koko väestössä keskiarvo oli yksi neljästä (Kies 2010: 67). Nopparin kyselyyn vastanneista yli 40 prosenttia vastasi suorittaneensa jonkin korkeakoulututkinnon (Noppari. 2013: 69).

Aktiivisten verkkokeskustelijoiden ikäjakauma tuskin tarkoittaa, että aktiivisuus verkkokeskustelussa olisi johonkin ikävaiheeseen liittyvä piirre. Voi olla, että nuoret ovat omaksuneet uuden vuorovaikutuksen tavan vanhempia tehokkaammin. Aktiivisuus saattaa siis kasvaa, kun yhä uudet sukupolvet tottuvat siihen, että verkossa kuka tahansa pystyy kommentoimaan uutisia ja osallistumaan niiden herättämään keskusteluun.

Verkkokeskustelijoille itselleen ei tunnu olevan merkitystä sillä, ketä keskusteluun osallistuu. Nopparin kyselyyn vastanneet vaikuttavat haluavan pysyä tunnistamattomina: nimimerkkiä mieluiten itse käytti 80 prosenttia vastaajista. Jopa 78 prosenttia vastaajista ei uskonut, että omalla nimellä esiintyminen takaisi laadukasta keskustelua. Sitäkin useampi, 92 prosenttia vastaajista, piti juuri anonyymiteettia verkkokeskustelun suolana. (Noppari 2013: 69.)

Verkkokeskustelijoista saatavaa tietoa ei siis voi yleistää koskemaan kaikkia median kuluttajia. Heitä ei kuitenkaan kannata vähätelläkään. Aktiiviset ja mielipiteitään kärjekkäästi ilmaisevat keskustelijat ovat verkon mielipidevaikuttajia (Noppari 2013: 69).

2.5. Miksi verkossa halutaan keskustella?

Verkkokeskustelu heijastaa yhteiskuntamme asenteita, mutta toisaalta se myös itse luo niitä. Kielen käyttöön vaikuttaa aina sosiaalinen konteksti, toisaalta kielen käyttö taas muokkaa sosiaalista kontekstia (Fairclough 1995: 16–17, 55). Ainakin yhdysvaltalainen aikakauslehti *Popular Science* on sulkenut kommentointimahdollisuuden verkkosivuiltaan, koska lehden mukaan keskustelu voi liikaa ohjata ja vinouttaa yleistä mielipidettä (Yle 4.10.2013).

Ainakin osaa verkkokeskustelijoita vaikuttaa motivoivan halu vaikuttaa: Nopparin kyselyyn (2013: 76) vastaajista neljäsosa sanoi haluavansa vaikuttaa muun yleisön mielipiteisiin. Saman on havainnut myös Karhu, jonka tutkimuksessa (2006: 21) todetaan, että monelle verkkolehden käyttäjälle oli tärkeää vaikuttaa verkkolehden kautta yhteisiin asioihin.

Ainakin aktiivisille keskustelijoille keskustelulla vaikuttaa olevan itseisarvo: moni Nopparin kyselyyn vastannut sanoi, että keskustelu uutisesta on tärkeämpää kuin uutinen itsessään. Keskustelupalstalle ei yleensä mennä pelkästään, koska jokin uutinen on koskettanut. Sinne mennään keskustelemaan, ja uutisten lukeminen palvelee keskustelua – ei toisin päin. (Noppari 2013: 69–70). Yli puolet Nopparin kyselyyn vastanneista piti sosiaalisen median uutisia käsittelevää keskustelua jopa kiinnostavampana kuin uutisia itsessään (2013: 72).

Keskustelupalstoilla sävy mediaa kohtaan on kriittinen. Yli puolet Nopparin kyselyyn vastanneista sanoi, että he ottavat yhteyttä mediataloihin ainoastaan, jos he haluavat oikaista tai kritisoida jotain (2013: 74).

Verkkokeskustelijat suhtautuvat erityisen kriittisesti suuriin kotimaisiin medioihin. Jopa 67 prosenttia kertoo saavansa kansainvälisissä asioissa tietonsa muulta kuin valtamediasta. Peräti 80 prosenttia sanoo luottavansa ”verkkolähteisiin” vähintään yhtä paljon kuin valtamediaan. Suhtautuminen ulkomaisiin tiedotusvälineisiin vaikuttaa olevan myönteisempi kuin kotimaiseen mediaan. (Noppari 2013: 70–72.)

Netin pelisääntöihin eli netikettiin ei toisaalta kuulu mennä mukaan keskusteluun ainoastaan ilmaisemaan olevansa samaa mieltä kuin aiemmat keskustelijat. Verkkokeskustelussa yliampuva argumentointi on jopa hyve. Monet esiintyvät verkossa joustamattomampina ja omahyväisempinä kuin muuten, eivätkä heidän netissä ilmaisemansa mielipiteet välttämättä täysin edusta heidän aitoja mielipiteitään. (Noppari 2013: 92.)

Osa verkkokirjoittajista myös saattaa tarkoituksella provosoida tai häiritä muita. Ainakin Nopparin (2013: 91) kyselyyn vastanneet verkkokeskustelijat sanovat, että toimittajilla ei ole kykyä erottaa tällaista käytöstä.

Verkkokeskustelu ei siis heijasta välttämättä edes kirjoittajiensa todellisia mielipiteitä, saati kaikkien median kuluttajien kantoja. Joukossa saattaa myös olla niitä, jotka haluavat pelkästään provosoida. Tämä on tärkeä ottaa huomioon myös oman tutkimukseni tuloksia tulkittaessa.

Toisaalta verkkokeskustelijoilla saattaisi olla halua muuttaa asioita eikä vain kritisoida niitä esittämättä rakentavia kommentteja. Yli puolet Nopparin (2013: 76–77) kyselyyn vastanneista uskoi, että media voisi tehdä parempia juttuja, jos verkkokeskustelijat otettaisiin mukaan niiden tekoon.

2.6. Yleisöltä tuleva kritiikki

Kuten aiemmin totesin, toimittajat pitävät yleisösuhdetta periaatteessa tärkeänä, ja haluavat parantaa vuorovaikutusta yleisön kanssa – mutta käytännössä toimittajat kuitenkin suhtautuvat kritiikkiin ja lukijoiden mielipiteisiin jutuista usein kylmästi.

Palaute ei aina olekaan hyväksi eikä paranna journalismin laatua. Tästä esimerkki on esimerkiksi painostus ja häiriköinti, jollaista jotkut eturyhmät varsinkin Yhdysvalloissa ovat tehneet saadakseen

median kertomaan ainoastaan tietystä näkökulmasta ja pidättäytymään muista. (Luostarinen 1996: 34–36). Toisaalta lukijoiden kritiikki on usein jäsentymätöntä, ja lukijoiden on vaikea erottaa, kritisoivatko he journalismissa toimittajien työtä, haastateltavien lausuntoja vai jutun aihetta (Alastalo 1996: 149, Ahva ym. 2011: 4).

Palaute polarisoituu kahteen ääripäähän: Julkisen sanan neuvostoille tehtyihin virallisiin kanteluihin ja ärhäkkään verkkokeskusteluun (Ahva ym. 2011: 4). Verkkokeskustelu ei usein ole reilua eikä rakentavaa; toisaalta kenties osa syy siihen on, että verkkokeskustelu on nimenomaan haluttu pitää etäällä päätöksenteosta ja journalismista muutenkin (Ahva ym. 2011: 3–4).

Journalismikritiikki nousee esiin, kun jokin ryhmä tuntee tarvetta sen esittämiseen. Se ei ole institutionaalisoitunutta kuten vaikka taidekritiikki. (Luostarinen 1996: 32).

Usein kritiikin kohteeksi joutuu uutinen, koska se on lukijalle tuttu ja tärkeä. Herkimmin lukijat huomaavat puutteet uutisen ajankohtaisuudessa, relevanssissa, ymmärrettävyydessä ja neutraaliudessa. (Ahva ym. 2011: 7.)

Heikki Luostarisen mukaan journalismikritiikissä on kaksi painopistettä. Journalismia kritisoidaan moraalisten arvojen tuhoajaksi ja epä-älyllistäjäksi, tai kritiikin kohteena on journalismin vaikutus demokratiaan ja yhdenvertaisuuteen. (Luostarinen 1996: 18.)

Journalismin kritiikistä voidaan erottaa useita tasoja. Esimerkiksi Ahva, Heikkilä, Siljamäki ja Valtonen sekä toisaalta Heikki Luostarinen erottavat kolme. Molemmissa ensimmäinen ja kolmas kohta ovat melko samanlaisia, mutta toinen kohta on jaotteluissa erilainen. Luostarisella on painotus totuuteen, Ahvalla, Heikkilällä, Siljamäellä ja Valtosella käytäntöihin.

Ahvan, Heikkilän, Siljamäen ja Valtosen mukaan ensiksikin journalismia arvioidaan vertaamalla sitä siihen, mitä journalismi lupaa. Uutinen on journalismin oman määritelmän mukaan relevantti, joten lukijat voivat kritisoida uutista, joka tuntuu merkityksettömältä. Myös journalismin käytäntöjä voidaan kritisoida, eli arvostellaan sitä, miten toimitusten työtavat vaikuttavat journalismin tapaan esittää asioita. Journalismia voidaan arvostella myös siitä, miten se osallistuu yhteisten totuuksien, arvojen ja realiteettien muodostumisessa – eli esimerkiksi siitä, kenen ongelmista journalismi on kiinnostunut. (Ahva ym. 2011: 4–6.)

Luostarisen jako on melko vastaava, vaikka hän puhuukin kehistä. Journalismikritiikin ensimmäisellä kehällä ovat journalismin omat säännöt ja sen ilmoittamat tavoitteet eli se, antaako journalismi mitä se lupaa (Luostarinen 1996: 16–17). Tämä on käsittääkseni melko lailla sama kuin Ahvan, Heikkilän, Siljamäen ja Valtosen jaottelun ensimmäinen kohta.

Toisella kehällä on se, vastaako journalismin sanoma totuutta. Toimittajat korjaavat yksityiskohtia koskevat pikku virheet matalalla kynnyksellä. Toisaalta totuuden vastaamista on myös se, annetaanko laajoista asioista, kuten vaikka yliopistoelämästä, oikea kuva. Lisäksi totuuden vastaaminen on myös olennaisessa pysymistä – esimerkiksi julkisjuorujen turhuutta moittiva kritiikki on journalismin toisella kehällä. (Luostarinen 1996: 17–18.)

Kolmannella kehällä on kritiikki journalismin yhteiskunnallisista ja kulttuurisista vaikutuksista eli esimerkiksi siitä, miten journalismi vaikuttaa tasa-arvoon (Luostarinen 1996: 18). Nähdäkseni tämä on vastaava kuin Ahvan, Heikkilän, Siljamäen ja Valtosen jaottelun kolmas kohta.

Verkkokeskustelun kriittisyydestä huolimatta suomalaiset ovat tutkimusten mukaan melko tyytyväisiä mediaan kokonaisuutena. Vuonna 2007 vain prosentti sanoi olevansa erittäin tyytymätön. (Karppinen & Jääsaari 2007: 3).

Yleisön lisäksi toimittajatkin intoutuvat joskus kritisoimaan omaa ammattikuntaansa. Anna Puntanen on pro gradu -työssään tutkinut mediakritiikkiä prinsessa Dianan kuoleman jälkeen. Hänen mukaansa (Puntanen 2000: 80–82, 84) etenkin ”laatulehtien” toimittajat ovat innokkaita kritisoimaan median toimintaa ja repimään musta-valkoista jakoa laatu- ja roskalehtiin, ja uutistoimittajatkin heittävät mediakritiikkiin yllyttyään objektiivisuuden syrjään ja karjuvat mielipiteensä. Dianan ja Enkeli-Elisan tapaukset ovat monelta osin erilaisia, mutta niissä on myös yhteistä. Molempien jälkeen media joutui pohtimaan omia käytäntöjään: Dianan tapauksessa julkisten jahtaamista, Elisan tapauksessa lähdekriittisyyttä.

3. TOTUUS, OBJEKTIIVISUUS JA ETIIKKA

Pro gradu -työssäni tarkastelen ensisijaisesti sitä, millaisia käsityksiä objektiivisuudesta esiintyy Enkeli-Elisan tapauksen yhteydessä. Kun tarkastelen objektiivisuutta, on tarkasteltavana väistämättä myös etiikka ja totuus. Siksi on luontevaa ottaa myös ne tarkasteluun.

Enkeli-Elisan tapausta ei voi rajata pelkästään journalismiin liittyväksi tapaukseksi. Enkeli-Elisan tapaus ei liiku vain journalismin vaan ylipäänsä median alueella. Lähestyn tapausta kuitenkin pitkälti juuri journalismin objektiivisuuden, totuuden ja etiikan tutkimuksen kautta. Syynä on se, että median etiikkaa, objektiivisuutta ja totuutta on tutkittu nimenomaan journalismin näkökulmasta.

Kun tutkitaan journalismin tai median objektiivisuutta tai etiikkaa, lähtökohtana on usein ajatus journalistista julkisuuden portinvartijana. Nykyään journalismi on vain osa julkisuutta ja mediaa. Suuri osa median sisällöistä on tavallisten ihmisten tekemiä, aivan kuten Enkeli-Elisan tapauksessa. Journalistin roolia korostavat tutkimukset ovat toki perusteltavissa sillä, että journalistit joutuvat kohtaamaan muun muassa objektiivisuuteen liittyvät pulmat päivittäin. Kuka tahansa voi tuottaa mediatekstejä, mutta mediatekstejä tuottavalle tavalliselle ihmiselle ei voine antaa yhtä suurta vastuuta etiikasta ja objektiivisuudesta kuin journalistille. Journalistin roolia julkisuuden portinvartijana korostavan tutkimuksen lähtökohdat ovat kuitenkin osin vanhentuneet, koska journalisti ei ole enää portinvartija vaan apulainen, joka voi vain auttaa julkisuuden aidan yli.

Tutkimuksessani katse kääntyy verkkokeskustelijoihin, jotka arvioivat mediaa yleisönä mutta ovat myös median tuottajia, jos verkkokeskustelu lasketaan mediaksi. Uskon, että heidän kannaltaan ero journalismin ja muun median välillä ei ole niin suuri kuin journalistien itsensä mielestä. Verkkokirjoittajan kannalta Enkeli-Elisan Facebook-sivu ja Elisasta kertova juttu voivat olla samaa sarjaa.

Journalismin etiikan, objektiivisuuden ja totuuden tutkimus on hyvin journalistilähtöistä. Tutkimuksessa tarkastellaan harvoin sitä, mitä yleisö journalismin etiikalta tai objektiivisuudelta haluaa. Jos tällaista tarkastelua tehdäänkin, kysymys on yleensä siitä, miten hyvin etiikka tai objektiivisuus toteutuvat – sitä ei kyseenalaisteta, millaista objektiivisuutta ja etiikkaa yleisö haluaa tai mitä he noilla oikeastaan hyvin monimutkaisilla käsitteillä tarkoittavat.

Totuuden, etiikan ja objektiivisuuden käsitteitä ei voi määritellä lyhyesti. Erittelen erilaisia tapoja tulkita totuutta, objektiivisuutta ja etiikkaa. Käytän näitä määritelmiä myöhemmin myös analyysini työvälineinä. Kuitenkin lienee syytä jo tässä kohti todeta, että pidän käsitteitä toisistaan erottamattomina mutta kuitenkin irrallisina. Erityisesti objektiivisuus ja totuus lienee helppo sekoittaa, mutta ne ovat kuitenkin eri asioita. Objektiivisuudella viitataan tapaan, jolla totuuteen ja reiluuteen pitää pyrkiä. Se on siis eräänlaista totuuden soveltamista.

3.1. Totuudesta puhutaan paljon, sitä määritellään vähän

Totuus on arkikielessä yleinen sana. Käytännössä totuuden voi kuitenkin määritellä useilla tavoilla. Ongelma ei koske vain journalismia – filosofit viimeistään Aristoteleesta alkaen ovat yrittäneet määritellä totuutta pääsemättä mihinkään kaikkien hyväksymään vaihtoehtoon (Wahl-Jorgensen 2008).

Media puhuu yleisesti hyväksytyistä totuuksista. Yksi yleisesti hyväksyttävä totuus on vaikkapa se, kuka on presidenttinä. Monesti yleisesti hyväksytyt totuudet ovat kuitenkin vain jonkin ryhmän hyväksymiä totuuksia. (Campbell 2004: 164). Toimittajien on esimerkiksi pakko valita, puhutaanko Ukrainan kriisin yhteydessä kriisistä vai sodasta, kapinallisista vai separatisteista.

Journalistien eettiset ohjeet puhuvat totuudesta paljon, mutta totuutta ei määritellä. John Merrillin mukaan eettisissä ohjeissa totuutena tarkastellaan asioita, jotka eivät oikeastaan edes liity totuuteen. Esimerkiksi nimien oikein kirjoittamista pidetään totuudesta huolehtimisena, vaikka oikeastaan se on tarkkuutta eikä totuutta (Merrill 1997: 106–109.)

3.1.1. Totuus rakentuu tasoissa

Merrillin mukaan journalismissa totuus rakentuu ja ilmenee useissa tasoissa. Esittelen Merrillin jaottelun, koska myöhemmässä analyysissäni totuuden rakentumista jaotteleva teoria on hyödyllinen. Kun tarkastelen keskustelijoiden käsityksiä totuudesta, väistämättä esiin nousevat myös käsitykset siitä, kuka totuuden lopulta rakentaa ja kenen käsissä se on. Merrillin jaottelu ei ole journalismin tutkimuksessa erityisen yleinen, mutta mielestäni se tässä yhteydessä tarjoaa kelvollisen apuvälineen analyysiin.

Tuonpuoleinen totuus (transcendental truth) on täydellinen totuuden taso, johon ei voida koskaan päästä. **Mahdollinen totuus** (potential truth) on ylin saavutettavissa oleva totuuden taso, johon voitaisiin periaatteessa yltää havainnoimalla, tutkimalla ja järjelemällä. Tämänkin tason saavuttaminen on mahdollista vain periaatteessa. Tähän täysin ja kaikkialla pääseminen ei onnistu, mutta Merrillin mukaan **mahdollisen totuuden taso** sopii journalistien tavoitteeksi. (Merrill 1997: 113–114.)

Valikoitu totuus (selected truth) taas on jutun raakamateriaalissa piilevä totuus, jonka voi nähdä juttua varten poimittuina totuuden hippusina. Siihen kuuluu se, mitä toimittaja näkee, nauhoittaa ja kirjaa ylös. **Raportoitu totuus** (reported truth) on journalismin kannalta totuuden tärkein taso ja se taso, jota toimittaja voi suurelta osin kontrolloida. Taso kuvaa sitä, millaisen kuvan totuudesta ja jostain asiasta toimittaja antaa (Merrill 1997: 114–115).

Merrillin (1997: 115) mukaan mitä parempi toimittaja on, sitä enemmän totuutta hän voi raportoida. Väite kuulostaa mielettömältä. Eihän hyvä juttu ole sellainen, joka sisältää mahdollisimman paljon tietoa. Excel-taulukollisen tilastoja julkaiseminen ei ole hyvä journalistinen tuotos. Toisaalta eri näkökulmien esille tuomista voisi pitää mahdollisimman paljon totuuden raportointina sekä hyvänä journalismina.

Viimeinen totuuden taso on **yleisön havaitsema totuus**. Tämä taso on vastaanottajan, ei toimittajan käsissä. Toimittajan vallan ulkopuolella ovat ensimmäinen, tuonpuoleinen ja viimeinen, yleisön havaitsema totuus. Journalisti voi kuitenkin vaikuttaa yleisön havaitsemaan totuuteen säätelemällä sitä, mitä materiaalia vastaanottajalla on käytettävissään oman totuutensa muodostamiseen. (Merrill 1997: 115.)

3.1.2. Totuusmääritelmät

Kun erittelen analyysissä diskurssien totuusteorioita, pohjaan teorial osin Pertti Hemánuksen artikkelissaan Opettaako journalistia Siperia vai tieto-oppi? (1995) esittämään jaotteluun. Teoriat eivät toki ole Hemánksen itsensä keksimiä vaan kokoamia. Tiedostan, että vaihtoehtoisiaakin tapoja jäsentää totuuden teorioita on. Hemánus on kuitenkin koonnut nähdäkseni melko keskeiset teoriat tarpeeksi karkeasti ja yksinkertaisesti. Jaottelussa on mukana totuusteorioista perinteisin, korrespondenssiteoria. Toisaalta jaottelussa ovat mukana esimerkiksi keskustelemista painottava

intersubjektiivinen teoria ja koherenssiteoria. Aineistossani nousevat esiin keskusteluun ja totuudenkaltaisuuteen eli tietynlaiseen koherenttiuteen liittyvät teemat, ja siksi aineistossani esiintyvät näkemykset on helppo jaotella Hemánuksen esittämän teorian mukaan. Koska tutkimukseni on aineistolähtöistä, olen halunnut käyttää Hemánuksen erittelemiä teorioita apuna, vaikka yleisesti journalismin tutkimuksessa niihin ei viitatakaan.

Korrespondenssi- eli **vastaavuusteorian** valossa asia on totta, kun se vastaa todellisuutta. Vastaavuusteorian suuri ongelma tosin on siinä, että vastaavuuskin on eräänlainen likiarvo. Se, mikä toisen mielestä on sadetta, on toisen mielestä pelkkää tihkua. Vastaavuusteoria on kuitenkin se, mitä yleisesti ja arkisesti totuuden määrittelyyn käytetään (Hemánus 1995: 34–5, 37.)

Korrespondenssiteorian mukaisessa ajattelussa toimittajille annetaan suuri rooli. Toimittajat ja media mahdollistavat yleisöille maailman näkemisen. Toimittajan työlle tällöin annetaan itsestään selvä oikeutus ja toimittajia pidetään yhteiskuntamme totuuden hallitsijoina. (Wahl-Jorgensen 2008.)

Perinteisesti toiseksi merkittäväksi totuusteoriaksi mainitaan **konstruktionistinen totuusteoria**. Sen mukaan totuus ei ole kielestä riippumaton käsite, vaan totuus muodostuu yhteisössä kielen käytön avulla. (Wahl-Jorgensen 2008.)

Kielianalyttisen totuusteorian valossa totuuteen pääseminen on tuhoon tuomittu tavoite. Teorian mukaan totuus ei ole kielen ominaisuus eikä totuutta voi pelkistää sanojen avulla. Teoriaa voi kuitenkin kritisoida esittämällä väitteen, että kielen avulla voi kuitenkin olla mahdollista päästä ainakin lähelle totuutta. (Hemánus 1995: 36.)

Hemánuksen määrittelyssä **intersubjektiivinen totuusteoria** lienee lähellä konstruktionismin perusajatusta. Intersubjektiivinen totuusteoria painottaa yksilöiden välistä konsensusta ja yksimielisyyttä siitä, mitä totuus on. Esimerkiksi Jürgen Habermasin ajatus yhteisen parhaan löytämisestä keskustelun avulla on tavallaan totuuden etsintää. (Hemánus 1995: 36.) Toisaalta voinee kyseenalaistaa, tekeekö yleinen hyväksyntä jostain asiasta totta. Esimerkiksi sukupuoleen tai etnisyyteen perustuva syrjintä on ollut ennen hyväksyttävää, mutta tuskin esimerkiksi naisten huonommuutta voidaan pitää totena.

Koherenssiteoriassa taas korostetaan ristiriidattomuutta ja sisäistä yhtäpitävyyttä (Hemánus 1995: 36). Journalismissa koherenssiteoria tuskin on kovin yleinen: kuuluuhan journalismin periaatteisiin,

että asiasta pyritään tuomaan esille eri puolet ja kilpailevat näkemykset. Ristiriitoja pikemminkin korostetaan kuin häivytetään, vaikkakin näkökulman valintaa ja rajaamista voidaan toki pitää koherenssin hakemisena.

Hemanuksen oma teoria on, että totuudet ovat likiarvoja, muuttuvia ja moninäkökulmaisia. Hemánus ottaa esimerkiksi verot. Voi olla, että verojen nostaminen hankaloittaa ihmisten toimeentuloa. Samaan aikaan silti totta voi olla myös se, että verojen nostaminen ei edelleenkään riitä valtion menojen kattamiseksi. (Hemánus 1995: 44–45.)

Totuus on siis monimutkainen käsite, jonka voi määritellä useilla tavoilla – toisaalta kaikki käsitteet ovat monimutkaisia. Hemánus tuo esiin näkökulman, josta hänen opiskelijansa kerran luennolla huomautti, kun totuudesta oli puhuttu sitaateissa. Opiskelija tokaisi, että kyllähän kaikki muutkin sanat kuin todellisuus voitaisiin laittaa sitaatteihin (Hemánus 1997: 8).

3.2. Objektiivisuus

Kielitoimiston sanakirjan (2014, s.v. *objektiivinen*) määritelmän mukaan jos jokin on *objektiivinen*, se on 'henkilökohtaisesta näkemyksestä t. asenteesta riippumaton, puolueeton, tasapuolinen, yleispätevä, asiallinen'. Kielitoimiston määritelmässä totuudesta ei sanota sanakaan. Journalismin objektiivisuudesta puhuttaessa tuskin koskaan kuitenkaan ohitetaan liittämästä totuutta ja objektiivisuutta yhteen.

Jos totuuden voi määritellä useilla tavoilla, niin samoin voi objektiivisuudenkin. Kun objektiivisuuteen perehtyy, huomaa, että käsite on tulkittavissa lukemattomilla tavoilla. Jokaisella lienee oma objektiivisuutensa. Siitä huolimatta objektiivisuudesta puhutaan paljon määrittelemättä sitä lainkaan.

Journalismin kehitys on kytköksissä demokratian mutta myös modernin tieteen realistisen tietokäsityksen kehittymiseen. Realistisen tietokäsityksen mukaan on olemassa jokin itsenäisesti olemassa oleva todellisuus, josta on mahdollista saada totuudenmukaista tietoa. Todellisuuden arvioiminen on kuitenkin vaikeaa – siksi journalismi on keskittynyt usein menetelmiin, joiden avulla yritetään taata ja vakuuttaa, että tieto olisi totuudenmukaista. Menetelmien avulla pyritään kohti tosiasiapohjaisuutta ja puolueettomuutta: objektiivisuutta. Menetelmiä ovat muun muassa

lähteiden sanomisten erottaminen selkeästi, mielipiteellisen tekstin ja uutisen erottaminen ja kiistakysymysten eri puolten esiin tuominen. (Reunanen & Koljonen 2014: 49.)

Journalismin objektiivisuus on nojannut realismin pelkistettyyn versioon, joka painottaa asioiden tarkkaa havainnointia. Perinteisesti journalistista tuotosta pidetään objektiivisena, jos se on tapahtumien tarkka kuvaus, joka kertoo vain faktat ilman toimittajan kommentteja, tulkintaa tai spekulatiota. Stephen J. A. Wardin mukaan objektiivisuuden ideaaliin kuuluu kuusi standardia: faktuaalisuus, tasapainoisuus sekä reiluus, puolueettomuus, itsenäisyys, tulkitsemattomuus ja neutraalius. Neutraalius tarkoittaa esimerkiksi juuri lähteyttämistä, jolloin toimittaja ei ota mitään omiin nimiinsä. (Ward 2009: 72–74.)

Kriitikoiden mukaan journalismin objektiivisuus on vain näennäisobjektiivisuutta. Reunanen ja Koljonen jakavat objektiivisuuskäsitykset kahteen luokkaan: mekanistiseen ja kriittiseen. Mekanistisen käsityksen mukaan objektiivisuus on mekaanista rutiinien toistamista, kuten lähteiden referoimista sinänsä tasapuolisesti mutta ilman tulkintaa. Kriittinen objektiivisuus on aitoa pyrkimistä kohti totuutta. (Reunanen & Koljonen 2014: 88.)

John Merrillin mukaan objektiivisuutta voi tarkastella kahdessa hyvin erilaisessa valossa riippuen siitä, millaisena totuuden näkee: objektiivisuutta voi pitää myyttinä, joka on mahdotonta saavuttaa, tai saavutettavissa olevana tavoitteena. Jos objektiivisuutta tarkastellaan myyttinä, subjektiivisen ja objektiivisen tarinan ero katoaa. Tällainen tulkinta voisi ehkä johtaa siihen, että minkäänlaista journalismia ei pidettäisi värittyneenä ja tavoite totuudessa pysymisestä voitaisiin heittää romukoppaan. (Merrill 1997: 119.)

Merrillin ajatus kahdesta suhtautumisesta objektiivisuuteen on mielestäni tavallaan perusteltu. Itse kuitenkin näkisin asian hieman toisin. Mielestäni kyse on siitä, että objektiivisuuden voi nähdä kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla: joko totuuden toistamisena tai jonakin muuna, esimerkiksi reiluutena ja pyrkimyksenä kohti totuutta, mitä se sitten kullekin on. Kyse siis ei ole siitä uskooko objektiivisuuteen vai ei, vaan erilaisista määrittelyistä koko käsitteelle.

Merrillin mukaan suurin osa toimittajista pitääkin objektiivisuutta tavoitteena, jonka voi ainakin lähes saavuttaa, kunhan pyrkii tarkkuuteen, tasapainoon ja perinpohjaisuuteen. Hän huomauttaakin, että objektiivisuudesta puhuttaessa puhutaankin oikeastaan yrityksestä pyrkiä totuuteen ja riittävästä

tasosta – suhteellisesta objektiivisuudesta. Sillä tarkoitetaan puolueettomuutta, reiluutta ja tasapainoa. (Merrill 1997: 119–120.)

Nykyjournalisteissa tai journalismin tutkijoissa tuskin on monia, jotka pitävät mahdollisena, että toimittajat voisivat joillain keinoilla olla niin objektiivisia, että he pystyisivät välittämään puhtaan totuuden. Tällainen näkemys kuitenkin tulee yhä vastaan vanhemmassa suomalaisessa kirjallisuudessa ja uudemmassakin yhdysvaltalaiskirjallisuudessa.

Täydellinen objektiivisuus ei kuitenkaan liene edes mahdollista toimittajalle. Objektiivisuutta rajoittavat olosuhteet, toimittajan tausta ja ominaisuudet kuten esimerkiksi se, kuinka älykäs hän on. Toimittaja ei voi myöskään koskaan kertoa koko totuutta, koska juttua tehdessä on aina pakko valita tarinaan vain pieni osa loputtomista vaihtoehdoista. Toimittaja ei voi myöskään täysin jättäytyä tarinan ulkopuoliseksi, koska tarinan kertominen aina edellyttää arviointia ja aseman ottamista. Myös ennakkoluulottomuus ja omien mielipiteiden eristäminen tarinasta ovat harhoja, sillä jo aihevalinta edellyttää asioiden arvottamista. Myöskään tasapaino ei ole mahdollista, ja jokainen tuotos on aina vinoutunut, koska näkökulmia kuten valokuvan kuvakulmiakin on pakko valita. (Merrill 1997: 121–123.)

3.2.1. Objektiivisuuden käsite elää

Nykyjournalismi on rakennettu pitkälti totuuden ja objektiivisuuden varaan (Ward 2009: 71). Sen tärkeydessä on kuitenkin eroja eri puolilla maailmaa – Ward (2009: 73) jopa väittää, että Eurooppaan objektiivista journalismia ei ole oikein koskaan omaksuttu. Ero lienee ainakin osin siinä, miten objektiivisuus tulkitaan.

Objektiivisuus on tarkoittanut myös eri asioita eri aikoina (Durham 1998: 118). Objektiivisuus on mediassa uusi vaatimus (ks. esim. Campbell 2004: 154 ja Ward 2009: 71). Suurimman osan historiastaan journalismi ei ole edes pyrkinyt objektiivisuuteen vaan on ollut poliittista. Poliittisiin ideologioihin sitoutuneita lehtiä on edelleen, eikä monissa ei-demokraattisissa maissa ole vahvaa objektiivista journalismia. Kriisien keskellä kansalaiset voivat myös haluta, että media ei kerro totuutta vaan tukee hallitusta (Ward 2009: 71).

Objektiivisuus tuli osaksi journalismia, ainakin joidenkin arvioiden mukaan, tekniikan kehityksen takia. Kun lennätin keksittiin, voitiin kertoa tarinoita kaukaisista maista. Valokuvien keksiminen mahdollisti kuvien esittämisen todisteina. Myöhemmin videon tulo taas on vaikuttanut siten, että yhtenä uutiskynnyksenä on, voiko jotain kuvata vai ei. (Campbell 2004: 158–159.)

Objektiivisuuden taustalla voi nähdä useita historiallisia tekijöitä. Sellaisia ovat tekniikan kehittymisen lisäksi propagandan yleistymisen ensimmäisessä maailmansodassa ja maailmankuvan muuttuminen yhä tieteellisemmäksi. (Hackett 2008.)

Toisaalta on myös kyseenalaistettu, onko objektiivisuudelle enää sijaa nykyjournalismissa. Objektiivisuuden välttämättömyyden voi kyseenalaistaa esimerkiksi sillä perusteella, voiko objektiivista totuttua ylipäättään olla, voiko kaupalliselta medialta vaatia objektiivisuutta ja onko objektiivinen journalismi edes paras vaihtoehto. (Ward 2009: 71.)

Objektiiviselle journalismille on myös haastajia, esimerkiksi avoimesti poliittisia näkemyksiä tukeva journalismi (Campbell 2004: 174–175). Länsimaaisessa journalismissa objektiivisuudella on kuitenkin vankka sija (Campbell 2004: 176).

Journalismin objektiivisuuskäsitys ei myöskään ole ajasta riippumaton. Alun perin *objektiivisuus* on viitannut lähinnä neutraaliuteen (Durham 1998: 118). Neutraaliuden syynä taas on ollut pitkälti se, että lehtiä on saatu myytyä mahdollisimman suurille joukoille (Heikkilä 2008, Durham 1998: 118). Myöhemmin objektiivisuudella on alettu tarkoittaa lähinnä tarkkuutta sekä virheettömyyttä, reiluutta ja tasapainoisuutta (Durham 1998: 118).

Vanhaan, 1900-luvun, paradigmaan kuului etsiä totuutta, ja jos sitä ei suoranaisesti ole, esittää tarinan kaksi vastakkaista puolta. Vanhaan paradigmaan kuului myös käyttää lähteitä, joilla on asiantuntemusta tai auktoriteettia. Kohdeyleisö oli laaja, ja viestintä oli yksipuolista. Vaikka vanhassa paradigmassa totuuden kertominen oli tärkeää, yleisöltä on siitä huolimatta pimitetty asioita, esimerkiksi poliittisten syiden takia. Uuteen paradigmaan taas kuuluu asioiden pelkän raportoinnin sijaan niiden huomaaminen, lähteyttämisen sijaan myös raportointi ja journalistisen perspektiivin läpi suodattaminen. Kohdeyleisöt voivat olla suppeitakin, ja yleisö antaa palautetta eikä viestintä ole enää vain yksisuuntaista. (Elliot 2009: 31, 32, 35–6.)

Vanhaa ja uutta paradigmaa kuitenkin yhdistävät monet tavoitteet. Journalistit pyrkivät yhä tekemään uutisia, jotka ovat tasapainoisia, tarkkoja, relevantteja ja kokonaisia. Samalla journalistit pyrkivät siihen, että he eivät aiheuta harmia, joka olisi estettävissä. Yksi kautta aikojen tärkeänä pidetty asia on antaa ihmisille tietoa, jonka he tarvitsevat itsemääräämisoikeutensa toteutumiseksi. Tätä tavoitetta on pidetty tärkeämpänä kuin sitä, että kenellekään ei koituisi harmia. (Elliot 2009: 37.)

Journalismin objektiivisuuteen vaikuttanee myös tulkinnan kasvu. Erilaiset tulkitsevat formaatit, kuten uutisanalyysit ja -kommentit, lisääntyivät 1980-luvulle saakka. Vaikka niiden määrissä ei ole havaittu kasvua viime aikoina, ainakin Esa Reunasen ja Kari Koljosen (2014: 15–46) tutkimukseen osallistuneet toimittajat uskoivat tulkinnan olevan edelleen kasvussa journalismissa.

3.2.2. Objektiivisuuskäsitykset

Perinteisestä, tarkkaan kuvaamiseen perustuvasta totuuden versiosta voitaisiin puhua **ontologisena käsityksenä** objektiivisuudesta. Ontologien mielestä jos jokin vastaa olemassa olevaa asiaa, se on olemassa. Vaihtoehtoisia malleja ovat **epistemologinen** malli, jonka mukaan tärkeintä ovat keinot, joita totuuteen pääsemiseksi noudatetaan – epistemologisen käsityksen mukaan totuuteen sinällään ei koskaan voida päästä. Kolmas malli on **proseduraalinen** malli, joka perustuu arvion tekemiseen objektiivisin kriteerein. Proseduraalisen mallin mukaan kanta tai mielipide voi olla, kunhan se on muodostettu oikeanlaisin kriteerein. (Ward 2009: 72–73.) Se, mitkä oikeanlaiset kriteerit ovat, ei liene yksiselitteistä. Proseduraalisuuden voi tulkita siten nähdäkseni monella eri tavalla. Näin myös itse teen myöhemmin analyysissäni. Tärkeää on jonkinlainen perustelu, ja se, että sitä noudatetaan yhdenmukaisesti.

Vaikka journalismin objektiivisuutta yleensä hahmotetaan ontologisen mallin mukaan, voi myös journalismin objektiivisuutta lähestyä epistemologisen tai proseduraalisen mallin mukaan. Ontologin tavoin ajattelevat journalistit pitävät tärkeänä, että asiat kuvataan ”niin kuin ne ovat”. Epistemologit vetoavat todisteisiin, lähteisiin ja metodeihin. Proseduraalisen mallin mukaan ajatteleva taas pitää objektiivisuutena sitä, että eri näkemykset on tasapainotettu reilusti. (Ward 2009: 73.)

Käytännössä harva journalisti tuskin ajattelee puhdasoppisesti minkään näistä malleista avulla ja toisaalta malleja voidaan käyttää myös rinnakkain ja perustella objektiivisuutta useamman mallin avulla.

Suomalaisen journalismin kentällä esiintyy monenlaisia objektiivisuusmäärittelyjä. Etenkin vanhassa kirjallisuudessa käsitys on usein ontologinen: totuus ja objektiivisuus siis niputetaan samaan. Esimerkiksi Ilkka Niiniluoto (1995: 23) määrittelee, että joukkotiedotus on ja esittää yhteiskunnallista todellisuutta. Niiniluodon mukaan journalismi pyrkii esittämään kaikki Karl Popperin maailman kolme maailmaa: fysikaaliset kappaleet ja tapahtumat, ihmisten ajattelun kuten tunteet ja ajatukset sekä ihmisen aikaan saaman todellisuuden, kuten instituutiot ja muun sosiaalisen toiminnan. Niiniluodon käsityksen mukaan hyvin abstraktejakin asioita on siis mahdollista kuvata objektiivisesti journalismissa.

Myös Hemánus määrittelee objektiivisuuden totuuden pohjalta, ja siksi Hemanuksen määritelmä vaikuttaa perusväreeltään ontologiselta. Kuitenkaan Hemánus ei näe objektiivisuutta pelkästään faktalistojen latelemisena, vaan hänestä totuus on monimutkainen ja löydettävissä asioiden välisistä suhteista. Hänen mukaansa journalismi esittää väitteensä faktapohjaisina. Hemánus kuitenkin vie määritelmänsä seuraavalle tasolle pelkkään totuuteen tuijottamisen ohi. Objektiivisuus on hänestä enemmän kuin pelkkä totuus: se on totuuden lisäksi olennaisuudessa pitäytymistä ja harhaanjohtavuuden välttämistä. Olennaisessa pitäytyminen taas on ilmiön takana piilevän olemuksen selvittämistä. Esimerkiksi lama voi näyttäytyä työttömyys- ja valtion velkaantumisluvuissa, mutta sen takana on syy- ja seuraussuhteita, jotka eivät paljastu pelkistä luvuista. (Hemánus 1995: 28–32.)

Toisaalta ainakin käytännön työtä tekevät nykyjournalistit näkevät objektiivisuuden paljon laajemmin kuin vain totuuden kautta. Toimittajien mielestä faktojen on oltava kohdillaan, mutta he arvostavat myös avoimuutta ja perusteltua argumentointia eivätkä pidä tulkitsemisen olevan ristiriidassa objektiivisuuden kanssa. (Reunanen & Koljonen 2014: 94, 164, 165.) Toimittajien käsitykset ovat siis ainakin näiden näkemysten valossa proseduraalisia.

Journalismin objektiivisuuden käsityksen jakaminen ontologiseen, epistemologiseen ja proseduraaliseen näkemykseen on käyttökelpoinen jako oman pro gradu -työni kannalta. Olen lainannut käsitteet Wardilta, mutta koska työni käsittelee suomalaista journalismia ja oikeastaan laajemmin koko mediaa, olen tulkinnut käsitteitä kenties hieman eri tavalla kuin niistä alun perin on

puhuttu. Oman tulkintani mukaan ontologinen ajattelu viittaa näkemykseen, jonka mukaan median pitää sisältää mahdollisimman paljon ja mahdollisimman puhdasta totta. Epistemologinen ajattelu taas viittaa siihen, että journalismin pitää työskennellä ennalta määriteltujen ja vakioitujen objektiivisuuteen tähtäävien kriteerien mukaan. Proseduraalisen ajattelun mukaan taas tärkeää on reiluus ja perusteleminen. Ei ole väärin tuomita vaikkapa rikollista tai moraalisesti arveluttavaa toimintaa, mutta tuomio pitää tehdä perustellusti ja avoimesti. Kannan muodostaminen on pikemminkin median velvollisuus.

3.3. Etiikka

Journalismi on ala, jossa filosofisilla opeilla on merkittäviä seurauksia käytännön työn kannalta (Niiniluoto 1995: 9). Arjen työssä joudutaan ratkomaan esimerkiksi kysymyksiä siitä, mitä yleisölle pitää ja saa kertoa. Toisaalta journalismin etiikka on etiikka siinä missä jonkin muunkin ammattikunnan etiikka, kyse on vain siitä, miten etiikkaa sovelletaan käytännön työssä.

3.3.1. Etiikkaa on aina haukuttu

Niin kauan kuin journalismin etiikasta on puhuttu, sitä on pidetty sangen surkeana. Medialta on kautta aikojen vaadittu enemmän vastuullisuutta. (Merrill 1997: 12.)

Etiikka on ilmestynyt keskusteluun journalismista luultavasti 1850-luvulla. Ensimmäinen teksti, jossa journalismin etiikkaa on tutkittu, on ilmeisesti William Samuel Lillyn teksti *The Ethics of Journalism* vuoden 1889 teoksessa *The Forum*. Tuolloin journalismin etiikan nähtiin toteutuvan perin huonosti. Ajan tapaan kuuluikin, että tarinaa pidettiin totuutta tärkeämpänä ja asioita jopa keksittiin (Ferré 2009: 16–17.)

Yhdysvalloissa 1900-luvun alussa arveltiin, että journalistien kouluttautuminen lisäisi eettisyyttä mediassa. Näin ajatteli esimerkiksi Joseph Pulitzer, joka vuonna 1910 lahjoitti kaksi miljoonaa journalistien koulutukseen. Ensimmäiset journalismin etiikkaa käsitteivät kirjat julkaistiin Yhdysvalloissa 1920-luvulla, ja jo vuonna 1910 Kansas Editorian Association otti käyttöön ensimmäiset journalistin ohjeet. Journalistin ohjeita kehitettiin pian muuallakin Yhdysvalloissa, vaikkakin niiden merkitys jäi lopulta vähäiseksi eikä ohjeita noudatettu. (Ferré 2009: 19–20.)

Journalismietiikka löi läpi kunnolla toisen maailmansodan jälkeen, kun Hutchinin komissio julkaisi raporttinsa, jossa median toiminta kyseenalaistettiin voimakkaasti (Ferré 2009: 21–23, Merrill 1997: 13). Sotien aikana media ei ollut pystynyt lisäämään ymmärrystä kansojen välillä, vaan pikemmin se oli lietsonut vihaa. Vastareaktionä syntyi sosiaalisen vastuun lehdistöteoria, jonka mukaan median pitäisi itse itsesääntelyllä varmistaa oma vastuullisuutensa (Nieminen & Pantti 2004: 35–36.)

Median itsesääntelyä ohjaavien normien taustalla on havaittavissa ajatus siitä, että medialla on jokin yhteiskunnallinen rooli (Heinonen 1995: 46). Itsesääntelyä ollaan ylläpidetty osin myös sen takia, että itsesääntelyn takia mediaa ei tarvitse säädellä niin voimakkaasti lain keinoilla (Mäntylä 2008: 11).

3.3.2. Etiikan lajit

Määrittelen erilaisia käsityksiä journalismin etiikasta usean eri tutkijan määritelmiin nojautuen. Suomessa Jorma Mäntylä on tutkinut toimittajien etiikkaa, ulkomaisista tutkijoista merkittävä on esimerkiksi John Merrill. Kaiken journalismin etiikan taustalla on kuitenkin teorioita, jotka koskevat etiikkaa yleisesti ottaen, ei vain mediassa.

Velvollisuusetiikka eli deontologinen etiikka perustuu Immanuel Kantin ajatuksiin ja Kantin kategoriseen imperatiiviin. Sen mukaan eettinen on teko, jonka voisi yleistää laiksi, joka pätee kaikissa tapauksissa. Totuuden eettisyys määräytyy ajatuksen mukaan siitä, miten on toimittu, ei lopputuloksen mukaan. Yleensä velvollisuusetiikalla tarkoitetaan toimittajien kohdalla sitä että toimittajan velvollisuutena pidetään totuuden ja mahdollisimman monen faktan kertomista. Äärimmillään toimittajat eivät mieti lainkaan juttunsa seurauksia esimerkiksi juttujen kohteille. (Mäntylä 2008: 26.)

Seurausetiikka eli teleologinen etiikka perustuu ajatukseen siitä, että hyvä on teko, jonka seuraukset ovat hyvät. Yleensä hyvä tarkoittaa utilitaristista hyvää eli sitä, että teko on mahdollisimman hyvä mahdollisimman monelle. Seurausetiikan mukaan toimiva toimittaja voi esimerkiksi jättää jotain kertomatta suojellakseen haastateltaviaan tai lähteitään. (Mäntylä 2008: 26.)

Tilanne-etiikka on sekoitus velvollisuus- ja seurausetiikkaa. Toimittaja siis valitsee eettisen ajattelumallinsa tilanteen mukaan. (Mäntylä 2008: 27.)

Persoonallinen etiikka on jotain perustelematonta ja usein intuitiivista toimintaa, johon liittyy epämääräinen ajatus jostain omantunnon kaltaisesta (Merrill 1997: 67–68). **Intuitiivinen etiikka** perustuu ajatukseen siitä, että se, mitä ensin mieleen tulee, on oikein (Merrill 1997: 70). Mielestäni näitä kahta voi tarkastella ainakin tässä työssä osana tilanne-etiikkaa. Niinpä en myöhemmin analyysissä käsittele erikseen intuitiivista ja persoonallista etiikkaa, ainoastaan tilanne-etiikkaa.

Professionaali etiikka tavoittelee parasta mahdollista juttua muusta välittämättä. Toimittaja voi ajatella esimerkiksi itseään tai tiedotusvälinettään. Toisaalta toimittaja voi myös pyrkiä tekemään keinoja kaihtamatta parhaan jutun epäitsekäistä syistä, jos hänen mielestään jokin ratkaisu on yleisön kannalta paras. (Merrill 1997: 55, 57.)

Etiikka voitaisiin jakaa kahtia myös sen mukaan, korostaako se yhteisöllisyyttä vai yksilöllisyyttä. Yhteisöllisen etiikan media julkaisee vain asioita, jotka tuovat ihmiset yhteen eikä erota heitä. Se antaa yleisölle sen, mitä he haluavat, eikä julkaise yhteisön henkeä laskevia asioita. Etiikka ei myöskään vaihtelee tilanteesta tai henkilöstä toiseen. (Merrill 1997: 33, 40.)

Kuvatut etiikan mallit heijastelevat yksilökeskeistä etiikkaa. Yhteisöllisyydellä on journalismissa sijansa esimerkiksi Aasiassa, mutta Merrillin (83, 86) mukaan myös Pohjoismaissa journalismin etiikka on osin yhteisöllisyyttä korostavaa. Pohjoismaissa vastuu yhteisölle näkyy ehkä siinä, että Suomessa esimerkiksi rikoksen uhria suojellaan. Merrill viittaa usein siihen, että raiskauksen uhrien nimien kertominen ei liene eettistä, mutta niin pitää tehdä objektiivisuuden nimissä – Suomessa raiskauksen uhrien nimeä taas ei ikinä kerrotaisi.

3.3.3. Journalistien etiikka käytännössä

Millainen on käytännössä journalismia tekevien ihmisten, siis toimittajien etiikka? Ilmeisesti juhlapuheissa ja periaatteessa korkeaa, käytännössä ehkä jotain muuta.

Kulttuuritaustasta huolimatta journalistien eettiset periaatteet ovat yllättävän samankaltaisia (Mäntylä 2008: 30). Journalistit ainakin pitävät tärkeimpinä periaatteinaan totuudellisuuteen ja

objektiivisuuteen pyrkimistä (Mäntylä 2008: 30, Kuistiala 1993: 50, Huotari 56, 93, Heinonen 1995: 119). Toimittajat kokevat tehtäväkseen enemmänkin olla puolueettomia selostajia kuin heijastaa yleistä mielipidettä (Heinonen 1995: 97).

Tarkemmin eriteltynä käsitykset journalistin vastuusta vaihtelivat ainakin Kuistialan haastattelemien toimittajien välillä: osalle eettinen vastuu oli sitä, että tiedot olivat oikein, toisille oikeiden uutisaiheiden valikointia ja kolmannelle tasapainoisen ja merkityksellisen jutun tekemistä. (Kuistiala 1993: 52–54.)

Journalistien moraali on selvästi keskivertoaikuisia korkeampi – ainakin päätöksenteon moraalia tarkastelevilla DIT-testeillä mitattuna. Niissä journalistien moraali on lähes lääkärin tasolla. (Coleman & Wilkins 2009: 49.)

Eri asia on kuitenkin, noudatetaanko eettisiä periaatteita. Esimerkiksi pro gradu -töissään journalistien etiikkaa tutkineet Anu Kuistiala ja Susanna Huotari ovat havainneet, että toimittajat näkevät monia esteitä eettiselle journalismille ja periaatteet karisevat käytännössä. Kuitenkin Kuistiala ja Huotari pitävät ongelmana oikeasti lähinnä asenteita. (Kuistiala 1993: 59–60, Huotari 1999.)

Huotarin ja Kuistialan tutkimukset ovat jo vanhoja ja melko suppeita. Kuitenkin kysymykset eettisyydestä ja mahdollisuuksista noudattaa periaatteita lienevät ajankohtaisia yhä. On myös vaikea kuvitella, että eettisyys ja periaatteiden noudattaminen olisi muuttunut entistä helpommaksi, kun tiedotusvälineiden kilpailu ja työtahti on kiristynyt.

Toimittajat eivät ole itsekään olleet kovin tyytyväisiä journalismiin samoihin aikoihin eli 1990-luvulla. Toimittajien ihanteena oli olla on aktiivisia yhteiskuntakriitikkoja, jotka arvostelevat epäoikeudenmukaisuuksia ja vahtivat valtaapitäviä, tuovat esiin ajatuksia ja selittävät yleisölle maailmaa. Enemmistö kuitenkin sanoi, ettei uutisjournalismi ole kriittistä. Toimittajat kokivat, että heidän ammattikuntansa on helposti manipuloitavissa eikä lainkaan kriittistä, rohkeaa tai epäilevää. Lähes kolmasosa toimittajista uskoi, että ammattieettisten sääntöjen noudattaminen on vähenemässä. (Heinonen 1995: 97, 105, 112–113.) Voi olla, että toimittajien käsityksiä muokkasi esimerkiksi Persianlahden sodan aikana levinnyt propaganda – toisaalta 1990-luvun jälkeen on koettu muun muassa verkon tuoma nopeuden kiristynyt vaade.

Läheskään kaikki toimittajat eivät myöskään pitäneet Journalistin ohjeita työnsä apuvälineinä. Noin puolet piti niitä tärkeinä mutta ei työn kannalta erityisen auttavaisina. Haitallisina niitä tosin piti harva. (Heinonen 1995: 117.)

Toimittajat eivät ilmeisesti koe eettisesti toimimista kovinkaan tärkeänä osana ammattitaitoa. Samaan aikaan, kun toimittajat arvelivat etiikan olevan vähenemässä, he uskoivat toimittajien ammattitaidon kasvavan. (Heinonen 1995: 113.)

Yli kolmasosa toimittajista myös piti journalistin ohjeissa vaikeana neuvona totuuden ja olennaisuuden vaatimusta sekä seipitteen erottamista tosiasioista. Toimittajat kertoivat törmäävänsä niiden kanssa ongelmiin usein. (Heinonen 1995: 123.)

Tärkeimmäksi periaatteeksi mainittu totuus ei journalistien mielestä toteudu. Huotarin työssään haastattelemat toimittajat kyseenalaistivat sen, voiko puhtaaseen totuuteen koskaan päästäkään vai onko kyse aina lopulta näkökulman valitsemisesta. He myös kokivat lyövänsä totuudellisuuden laimin, koska kaupallisuuden paineessa on pakko liioitella asioita ja raha menee totuuden edelle. He myös kokivat, että esimiehen valmiiksi päättämä ”totuus” pitäisi saada ujutettua juttuun (Huotari 69–71, 75–76.)

Kuistialan pro gradu -työtään varten haastattelemat journalistit kritisoivat omassa työssään eniten lähdekritiikin puutetta. Persianlahden sodan aikaisessa journalismissa he näkivät puutteiksi propagandan uhriksi joutumisen ja oman riittämättömyytensä. EY-äänestystä edeltävässä journalismissa taas oli toimittajien itsensä mielestä huonoa kritiikkittömyys, mustavalkoisuus, tunteenomaisuus, epämääräisyys ja pinnallisuus. On kyseenalaista, voiko tuloksia laajentaa kaikkeen journalismiin, esimerkiksi Enkeli-Elisan tapaukseen. Mielenkiintoista kuitenkin on, että suuri osa kritiikistä kohdistui tavalla tai toisella totuuden saavuttamiseen tai objektiivisuuteen. (Kuistiala 1993: 41, 44, 46.)

Toimittajat tunnistivat journalismietiikan periaatteet. Niiden lähteiksi he mainitsivat kasvatuksen ja sosiaalistumisen työssä, osa myös journalismin yliopistokoulutuksen. (Kuistiala 1993: 50.)

Oman työni kannalta on mielenkiintoista, että toimittajat pitivät kasvatusta tärkeänä eettisten periaatteiden oppimiskanavana. Sehän tarkoittaa, että journalistinen etiikka opitaan journalistien

itsensä mielestä journalismin ulkopuolella. Tällöin journalistit voivat odottaa, että heidän yleisönsä jakaa samat periaatteet kuin he itse.

Kuistiala jakaa toimittajat kolmeen luokkaan sen mukaan, miten he pohtivat jälkeinpäin Persianlahden sotaan ja EY-jäsenyyteen liittyvää uutisointia. Toimittajissa oli pohtijoita, piittaamattomia ja epäröijä. Pohtijoille etiikka ja journalismi on itsestään selvä ja tiedostettu osa työtä. Piittaamattomien mielestä moraalipohdiskelu sinänsä on turhaa, vaikka hekin pitävät tärkeänä pyrkimystä totuudenmukaisuuteen ja tasapuolisuuteen. Heille kuitenkin riittää ehkä vain se, että faktat ovat oikein, eikä muuta journalismissa pidetä eettisinä kysymyksinä. He ovat usein seurauseettisesti ajattelevia. Epäröijille etiikka on tärkeää, mutta he eivät osaa toteuttaa sitä käytännössä. He sanovat miettivänsä etiikkaa, mutta todellisuudessa sen huomioiminen jää vähälle. He voivat pitää eettisesti toimimista mahdottomana. Heillä sanojen ja tekojen ristiriita on suuri, ja etiikassa ei välttämättä ole mitään linjaa eivätkä he osaa perustella ratkaisujaan. (Kuistiala 1993: 48–50.)

Merrill jakaa toimittajat kahtia sen mukaan, millaisia objektiivisuuteen ja etiikkaan liittyviä arvoja heillä on. Totuuskeskeiset toimittajat ovat periaate-etiikkaan uskovia ”kantilaisia toimittajia”. He eivät välitä seurauksista vaan totuudesta ja kertovat kaiken, minkä tietävät todeksi ja pyrkivät mahdollisimman realistiseen kuvaukseen. Seurauksia ajattelevat toimittajat ovat valmiita joustamaan totuudesta, jos tarve vaatii. He ovat siis seurauseettisesti ajattelevia toimittajia. (Merrill 1997: 178–179.)

Selvää vastausta siihen, onko toimittajien etiikka yleisimmin periaate- vai seurausetiikkaa vai jotain muuta, ei tunnu löytyvän. Vaikuttaa siltä, että eri tutkimuksissa toimittajien etiikka vaikuttaa erilaiselta (ks. esim. Kuistiala 1993, Huotari 1999).

Esimerkiksi Mäntylän mukaan toimittajien etiikka on lähinnä tilanne-etiikkaa, joka vaihtelee tilanteesta toiseen. Totuus on toimittajille tärkeää, mutta tilanteen mukaan siitä myös poiketaan tai jätetään jotain kertomatta. Taustalla saattaa olla etiikan lisäksi oman edun tavoittelu. (Mäntylä 2008: 26, 27.)

Kuistialan mukaan etiikkakäsitykset noudattelivat pitkälti klassisia moraaliteorioita, vaikka haastateltavat tuskin niitä tunsivatkaan. Toisaalta periaatteiden ja seurausten vastakkainasettelua pidettiin mahdottomana tehtävänä (Kuistiala 1993: 52.)

Toimittajat pitävät työ- ja yksityiselämässä noudattamaansa etiikkaa erilaisena. Kuistialan (1993: 54) mukaan työelämän etiikkaa pidetään jyrkempänä. Toimittajat myös kokivat vaikeaksi persoonallisen ja journalistin etiikan yhdistämisen (Huotari 1999: 94–95). Ehkä voi olla, että toimittajien haastattelussa esiin tuomat asiat ovat nimenomaan kahden erilaisen etiikan ristiriitatilanteita – koska journalistin etiikka on periaate-etiikkaa, seurauseettisesti ajatteleva siviilipersoona kärsii.

Mielenkiintoista on, että Kuistialan mukaan periaatteiden mukaan toimimista pidettiin kunniallisempaa mutta vaikeampaa kuin seurausten mukaan toimimista. Seurausajattelua karsastettiin laskelmoivana ja opportunistishenkisenä. Toimittajat siis pitävät periaate-etiikkaa jotenkin ihailtavampaa kuin seurausetiikkaa. (Kuistiala 1993: 53)

3.4. Etiikan ja objektiivisuuden ongelma? Onko sitä?

Yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa korostuu usein näkökulma, jonka mukaan objektiivisuus ja etiikka ovat journalismissa usein ristiriidassa keskenään. Suomessa en ole törmännyt vastaavaan keskusteluun yhtä voimakkaana. Syy saattaisi osin olla, että objektiivisuuden määritelmässä ja perinteessä voi olla maiden välillä eroa – tuo ero olisi varman oman tutkimuksensa aihe, joten en tarkemmin lähde veikkailemaan, mitä eroja on.

Merrillin mukaan totuudesta joskus tingitään tarkoituksella. Eettisyyden nimissä siitä tingitään esimerkiksi, kun ei paljasteta lähteitä. Merrillin mukaan totuuden kertominen tai kertomatta jättäminen on asia, jossa ei koskaan voi miellyttää kaikkia (Merrill 1997: 124, 127.) Tämä näkyy myös Enkeli-Elisan kohdalla.

Merrillin mukaan journalismin pyrkimykseen on sovellettavissa TUFF-kaava. Jokainen kirjain tarkoittaa jotain, mihin journalistin täytyy pyrkiä. Ensimmäinen *t* tulee sanasta *truthful* eli totuudenmukainen. Kirjain *u* tulee sanasta *unbiased*, *vääristymätön*. Kirjain *f* tulee sanasta *full*, *täysi*. Viimeinen kirjain, *f*, tulee sanasta *fair*, *reilu*. Merrillin mukaan journalistin on pyrittävä totuuteen, vaikka sitä ei koskaan voikaan saavuttaa. Jokainen juttu kuitenkin on vääristynyt; Merrillin mukaan kyse onkin asenteesta: siitä, että pyrkii siitä huolimatta välttämään vääristymiä. Koskaan ei voi kertoa kaikkea, mutta on pyrittävä kertomaan mahdollisimman paljon – Merrill tarkoittanee

mahdollisimman paljon nimenomaan oleellista tietoa. Toimittajan on oltava objektiivisen lisäksi eettinen. Reiluus näkyy journalistin ohjeissa esimerkiksi siinä, että syytetyille pitää antaa mahdollisuus vastata syytöksiin, sitaatit tulee kirjata oikein, virheet pitää korjata ja yksityisyyttä kuuluu suojella. (Merrill 1997: 175–9.)

Merrillin mukaan reiluutta merkitsevä viimeinen kirjain, *f*, on usein ristiriidassa kolmen ensimmäisen kanssa ja eettisyys vaatii objektiivisuudesta tinkimistä (Merrill 1997: 181). Pidän Merrillin tulkintaa turhan jyrkkänä ja jopa äärimmäisen ontologiseen objektiivisuuskäsitykseen perustuvana. Mielestäni etiikka ja objektiivisuus pikemminkin vaikuttavat toisiinsa kuin asettuvat poikkiteloin toistensa tielle.

4. DISKURSSIANALYYSI

Työni menetelmänä on väljä sovellus diskurssianalyysistä. Diskurssianalyysin hyödyntäminen ei näy niinkään siinä, että noudattaisin tarkasti joitain menetelmiä, vaan lähinnä lähestymistavassa. Tarkastelen, miten kielen avulla luodaan erilaisia merkityksiä samoille asioille ja etsin yhteneväisiä merkitysjärjestelmiä eli diskursseja.

4.1. Yleistä diskurssianalyysistä

Diskurssianalyysi on tutkimusmenetelmä, joka on kehittynyt samaan aikaan itsenäisesti useilla eri tieteenaloilla. Sitä on käytetty muun muassa kielitieteessä, psykologiassa, sosiologiassa ja antropologiassa. Diskurssianalyysin juuret ovat ainakin osin klassisessa retoriikassa. (Van Dijk 1988: 17–18.)

Diskurssianalyysin kehittymiseen on vaikuttanut myös Ferdinand de Saussure. Saussure toi kielitieteeseen ajattelun, jonka mukaan kieli ei heijasta todellisuutta vaan merkitykset tuotetaan kielessä: merkitykset ja kieli ovat perustaltaan sosiaalisia, eli ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tuotettuja ja muuttuvia (Väliaverronen 1998: 23). Diskurssianalyysi on vienyt tätä ideaa pidemmälle ja lisännyt siihen ajatuksen merkityssysteemien eli diskurssien moninaisuudesta (Jokinen & Juhila 1999: 67).

Diskurssin käsite lienee peräisin Michel Foucaultilta. Hän kyseenalaisti Saussuren jaon kahteen kielen tasoon ja ajatuksen siitä, että olisi olemassa jokin kaikille yhteinen, neutraali kielijärjestelmä. Hänen merkityksensä näkyy etenkin siinä, että Foucault antoi tekstien ja diskurssien tutkimukselle yhteiskuntatieteellisen perustelun, jonka mukaan niiden avulla voidaan tuoda esiin instituutioiden ja käytäntöjen väliset suhteet sekä tietoa muun muassa vallasta. (Väliaverronen 1998: 24–25, 35.)

Toisaalta diskurssianalyysin historiasta voi löytää merkkejä pragmatisti Charles Sanders Peircen ajattelusta. Hän oli kiinnostunut kielenkäytön ja merkitysten tuottamisen sosiaalisesta ja kontekstiinsa sidotusta luonteesta. Samoin taustalla vaikuttanevat venäläiset kirjallisuudentutkijat Mihail Bahtin ja Valentin Volosinov. (Väliaverronen 1998: 25, 26.)

Itsenäisistä kehityssuuntauksista huolimatta diskurssianalyysi on nykyään menetelmänä poikkitieteellinen. Esimerkiksi kielitieteessä ja yhteiskuntatieteessä tehdään hyvin samantapaista diskurssianalyysiä. (Van Dijk 1988.)

Toisaalta diskurssianalyysillä voidaan viitata hyvin monenlaisiin menetelmiin (van Dijk 1988). Tutkimussuuntauksena diskurssianalyysi antaa vain löyhän ohjenuoran tutkimuksen tekemiseen, sillä tutkija voi itse valita, mitä kielellisiä piirteitä tekstistä etsii (Fairclough 1992).

Kriittinen diskurssianalyysi – johon viitataan myös kriittisenä lingvistiikkana – syntyi 1970-luvulla. Sen alkukotina voitaneen pitää brittiläistä East Anglian yliopistoa. Kriittisen diskurssianalyysin tunnettuja nimiä ovat muun muassa Roger Fowler, Robert Hodge, Gunther Kress ja Tony Trew. (Väliaverronen 1998: 26.)

Tunnetuin kriittisen diskurssianalyysin edustaja lienee kuitenkin Norman Fairclough. Fairclough (1992: 12) jakaa diskurssianalyysin kahteen pääluokkaan: kriittiseen diskurssianalyysiin ja ei-kriittiseen diskurssianalyysiin. Faircloughin mukaan jako kriittisen ja ei-kriittisen diskurssianalyysin välillä ei kuitenkaan ole ehdoton.

Faircloughin mukaan nimenomaan ei-kriittinen diskurssianalyysi pohjautuu pitkälti M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaaliseen teoriaan. Ei-kriittinen diskurssianalyysi pyrkii pelkästään kuvaamaan diskurssin piirteitä. Kriittinen diskurssianalyysi taas pyrkii myös osoittamaan, miten voimasuhteet ja ideologiat määrittävät diskurssia ja miten diskurssi vaikuttaa yhteiskunnan identiteetteihin ja rooleihin sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiin. (Fairclough 1992: 12.)

Hieman erilaisen jaottelun kahden erilaisen diskurssianalyysin perinteen välillä tekee viestinnän tutkija Sanna Valtonen, joka myös käyttää termiä *kriittinen diskurssianalyysi*. Valtosen jaottelu perustuu Jokisen, Juhilan ja Suonisen aiemmin tekemiin määrittelyihin. Otan esille Valtosen määritelmän, koska se tuo Faircloughin määritelmää tarkemmin esille yhteiskunnallisten valtasuhteiden näkökulman. Sama näkökulma on kuitenkin olemassa myös Faircloughin teoriassa.

Valtosen jaottelun mukaan kriittinen diskurssianalyysi perustuu pitkälti kriittisen kulttuurintutkimuksen paradigmaan, jolta se on myös omaksunut ajatuksen vallan epätasaisesta jakautumisesta. Valtosen mielestä kriittinen diskurssianalyysi on keskittynyt nimenomaan siihen,

millaisia toimijapositioneja yhteiskunnallisille toimijoille kielen rakenteissa syntyy ja mitä siitä heille seuraa. Ei-kriittinen, *tulkitseva diskurssianalyysi* ei problematisoi valtaa. (Valtonen 2003: 99.)

Kriittisen diskurssianalyysin perusajatus on, että kielenkäyttö luo aina identiteettejä, valtasuhteita sekä representaatioita eli kuvauksia todellisuudesta (Fairclough 1995: 12). Tekstistä voi aina analysoida, miten se kuvaa todellisuutta, millaisia identiteettejä se luo osallisille ja millaisena se kuvaa osallisten väliset suhteet (Fairclough 1995: 5).

Analysoimalla identiteettejä, suhteita ja representaatioita analysoidaan aina samalla myös yhteiskunnallista kontekstia. Kielen käyttöön vaikuttaa aina sosiaalinen konteksti, toisaalta kielen käyttö taas muokkaa sosiaalista kontekstia. Kriittistä diskurssianalyysia voi pitää metodina, jonka avulla pyritään analysoimaan tekstien, diskurssikäytäntöjen ja vallitsevien sosiokulttuuristen tapojen välinen yhteys. (Fairclough 1995: 16–17, 55.)

Omassa työssäni käytettävää diskurssianalyysia voisi ehkä luonnehtia ei-kriittiseksi diskurssianalyysiksi, joka on saanut vaikutteita kriittisestä diskurssianalyysistä. Diskurssien luokittelu on tulkitsevaa, eikä pääsääntöisesti problematisoi teksteissä vaikuttavia ideologioita tai yhteiskunnan valtasuhteita. En kuitenkaan pelkästään kuvaa diskursseja, vaan analysoin myös esimerkiksi totuudelle annettavia representaatioita, journalistille langetettuja identiteettejä ja representaatioita ja vaatimuksia median toiminnasta. Nähdäkseni tiedotusvälineet ovat yhteiskunnallisia toimijoita, joilla on valtaa, ja sen erittely vie työni myös lähellä kriittistä diskurssianalyysia.

4.2. Diskurssianalyysi tutkii merkityssysteemejä

Diskurssianalyysissä kiinnostus on siinä, miten asioita tehdään ymmärrettäviksi kielenkäytöllä. Asioita voidaan selvittää monilla tavoilla, joten diskurssianalyysin mukaan totuuksia ei koskaan ole vain yhtä. (Suoninen 1999: 18.)

Diskurssianalyysin näkökulmasta kielenkäyttö on aina valintoja. Valintoja tehdään mikrotasolla muun muassa sanaston valinnoilla sekä makrotasolla muun muassa genren valinnoilla. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 16, 17).

Ihmiset siis tuottavat kielen avulla merkityksiä. Diskurssianalyysissä kysytään, mitä merkityksiä ihmiset tuottavat ja miten. (Jokinen & Juhila 1999: 66.)

Tekstistä voi analysoida, mikä on sen kielellisten valintojen alkuperä: kenen näkökulmasta asia on kuvattu. Valintojen takaa voi myös etsiä syitä ja motivaatioita sekä analysoida valintojen vaikutuksia. (Fairclough 1995: 15.)

Tekstit ei ole vapaita **ideologisuudesta** (Fowler 1991). Ideologialla tarkoitetaan valtasuhteita ylläpitävää uskomus- ja ajatussysteemiä, toisen määrittelyn mukaan ideologia viittaa kuvailevasti uskomus- tai ajatussysteemeihin (Heikkinen 1999).

Kielellisten valintojen voidaan ajatella johtuvan tarkoituksellisista poliittisista tai taloudellisista tarkoituksista (Fairclough 1995: 42–48). Ideologiat eivät kuitenkaan välttämättä ole tiedostettuja. Niihin ei usein tukeuduta sen takia, että niitä oikeasti arvostettaisiin tai ne olisi sisäistetty – usein kyse on vain siitä, että on helpointa esittää asia kuten se on aina esitetty, niin ei tarvitse joutua miettimään monimutkaisia selontekoverkkoja (Suoninen 1999: 27). Kaikkein suurin vaikutus ideologialla on, kun se on **luonnollistunut** yhteiskunnassa normaaliksi, kyseenalaistamattomaksi ajatusmalliksi. (Fairclough 1992: 87.) Diskurssianalyysissä on usein vaikea eritellä, mistä selonteon ääni kumpuaa – onko se esimerkiksi puhujan oma vai aikamme kulttuurisen diskurssin (Suoninen 1999: 29).

Diskurssin käsitteen voi määritellä useilla eri tavoilla. Tarkoitan työssäni sillä merkityssysteemiä, eräänlaista tulkintakehystä (ks. esim. Jokinen & Juhila 1999). Palaan tähän vielä myöhemmin analyysin yhteydessä.

5. ANALYYSI

Olen ottanut analyysiin mukaan kommentit, joissa jollain tavalla keskustellaan totuudesta, sen merkityksestä tai objektiivisuudesta. Aineistossani oli mukana paljon myös kommentteja, jotka eivät varsinaisesti liittyneet mihinkään näistä, osa liittyi Enkeli-Elisan tapaukseen tai juttuihin äärimmäisen löyhästi ylipäätään.

Diskurssilla viitataan merkitysjärjestelmään, eräänlaiseen sisäisesti yhdenmukaiseen valikoimaan tulkintoja (ks. esim. Jokinen & Juhila 1999). Se on ainakin jokseenkin yhtenäinen järjestelmä, jossa esitetyt representaatiot, identiteetit ja valtasuhteet sekä niiden taustalla ilmenevät ideologiat ovat jokseenkin yhdenmukaisia ja toistuvia. Analysoin aineistostani löytyvät kommentit diskursseihin aineistolähtöisesti. En siis ole ennalta päättänyt diskursseja, vaan olen luokitellut niitä sitä mukaa kun aineistossa on tullut vastaan uusia diskursseja.

Diskurssit eroavat toisistaan siinä, miten niissä representoidaan eli esitetään Enkeli-Elisan tapaus. Tarina voidaan nähdä esimerkiksi kaunokirjallisuutena tai tekstinä, jonka pitää olla totta. Toiseksi diskurssit eroavat siinä, miten totuus representoidaan eli kuvataan tai esitetään ja millaisia vaatimuksia objektiivisuudelle esitetään.

Olen etsinyt diskursseista argumentteja eli perusteita. Niillä keskustelijat perustelevat mielipidettään ja joiden varaan siten diskurssit tavallaan rakentuvat.

Diskurssit ovat eräänlaisia yläkäsitteitä, jotka ovat syntyneet, kun olen yhdistänyt hienojakoisempia diskursseja. Ne eivät ole itsestään selviä olemassa olevia kategorioita, vaan luomani työkalu. Diskurssit olisi voinut erotella useilla eri tavoilla. Monissa teksteissä on useita diskursseja, ja diskurssit ovat myös limittäisiä ja päällekkäisiä. Samassa kommentissa voi siis olla edustettuina useita diskursseja.

Kommenttien rajaaminen on ollut vaikeaa. Vain harvassa kommentissa otetaan suoraan ja täysin yksiselitteisesti kantaa siihen, millaista totuutta tai objektiivisuutta kirjoittaja vaatii. Kuitenkin kommentteista on analysoimalla usein löydettävissä totuuteen ja objektiivisuuteen liittyviä representaatioita ja vaatimuksia – riskinä toki on, että tekstiä ylitulkitaan.

Toisaalta verkkokeskustelusta on havaittavissa, että puhuessaan totuudesta ja objektiivisuudesta keskustelijat käyttävät keskenään erilaisia käsitteitä. Esimerkiksi *fiktio* on tällainen käsite: välillä sillä viitattaneen kaunokirjallisuuteen, välillä epätoteen. Kuten aiemmin jo erittelin, *totuuden* käsite voi myös tarkoittaa hyvin monia erilaisia asioita. Olen yrittänyt kontekstista tulkita, mitä kirjoittajat ovat milloinkin tarkoittaneet.

Verkkokeskustelu ja siinä esiintyvät diskurssit eivät ole erillään muusta ympäristöstä. Vaikuttaa, että usein samat diskurssit esiintyvät keskustelussa peräkkäin. Keskustelu siis saattaa jossain määrin ohjata itseään. Toisaalta luultavasti jutuilla on suuri merkitys siinä, millaiseksi verkkokeskustelu muodostuu.

En eritele sitä, montako esiintymää kussakin diskurssissa on. Syitä on monia. Kaksi pääsyitä ovat se, että samassa kommentissa voi olla useaa diskurssia sekä se, että kommenttien määrä ei kerro keskustelijoiden määrästä. Muutamat nimimerkit toistuvat analyysissä toistuvasti. Esimerkiksi valehtelu on väärin -diskurssissa on selvästi hyvin aktiivisia keskustelijoita, jotka osallistuvat keskusteluun toistuvasti. Kommenttien määrä ei kerro luotettavasti esimerkiksi siitä, kuinka moni keskustelijoista ajattelee minkäkin diskurssin mukaisesti. Kommenttien määrässä mitattuna diskurssi olisi selvästi diskursseista suurin.

Kommenteista ei voi myöskään päätellä, mitä mieltä niiden kirjoittajat ovat. Osa kommenteista voi hyvin olla niin sanottujen trollien kirjoittamia ja kirjoitettu ainoastaan muiden provosoimiseksi. Analysoidessani esimerkkejä en kuitenkaan jatkuvasti kyseenalaista sitä, tarkoittavatko keskustelijat todella, mitä he sanovat – se tekisi analyysistä liian sekavaa. Otan tämän kuitenkin huomioon tulosten perusteella tekemässäni pohdintaluvussa.

5.1. Valehtelu on väärin -diskurssi

Valehtelu on -väärin diskurssissa esiintyvä argumentti eli peruste on, että epätoden kertomista ei voi yleistää periaatteeksi. Objektiivisuudesta tinkimistä pidetään vääränä, koska niin ei voitaisi tehdä muissakaan asioissa. Vaikka en eritelekään tarkkaan diskurssien yleisyyttä, todettakoon kuitenkin tämän diskurssin kohdalla, että tämä diskurssi on useimmin esiintyvä diskurssi aineistossani.

Diskurssissa tavallaan pidetään nollatoleranssia objektiivisuudesta joustamiselle. Objektiivisuudesta tinkiminen on diskurssin mukaan *vaarallisilla vesillä* liikkumista, sillä jos ajatus epätodesta hyväksytään, *missä menee raja ja kuka saa määrittää hyvän tarkoituksen* eli milloin enää tarvitsee olla objektiivinen.

- (1) *Ja vaikka tarkoitus olisikin hyvä, niin kuka saa määrittää hyvän tarkoituksen, jonka varjolla saa k*settaa koko kansaa? Kuka saa määrittää kuinka paljon saa huijata "hyvän" tarkoituksen nimissä --* (Totuuskomissio, HS 7.7.)
- (2) *Missä menee raja? Onko hyväksyttävää, jos vaikka jokin lehti laatii tekaistun uutisjutun lisätäkseen sillä irtolumeromyyntiään?* (Oscar Wilde, HS 13.7.)
- (3) *Mutta siinä ollaan vaarallisilla vesillä, jos hyväksytään ajatus että väärennetyin tai valheellisin keinoin ajetaan mediassa näkyvyyttä aiheelle ja haetaan hyväksyntää omille näkemyksille. Eikö tämä sama päde silloin muihinkin tärkeisiin aiheisiin: talouteen, ihmissuhteisiin, politiikkaan...?* (Filantrooppi, HS 7.7.)

Objektiivisuus nähdään siis välttämättömänä osana etiikkaa, ei ristiriitaisena sen kanssa. Se nähdään tavallaan perustana, jonka varaan muu rakennetaan. Diskurssi perustuu kantilaiseen periaate-etiikkaan. Esimerkissä 5 Enkeli-Elisan tapausta verrataan jopa siihen, että sillan lujuus mitoitettaisiin väärin lukujen varaan.

- (4) *Valehtelun puolustajan kannattaa pohtia, eläkö hän todella maailmassa, jossa $1+1=8$ vain koska kertoja niin sanoo. Entä haluaako hän astua sillalle, jonka lujuus on mitoitettu olettaen, että $1+1$ on 8?* (Mustasavu, HS-STT 10.7.)

Diskurssissa tuomitaan ajatus siitä, että joku olisi hyötynyt objektiivisuudesta tinkimällä. Enkeli-Elisasta kirjoittanutta Minttu Vettenterää pidetään häikäilemättömänä, jos hän on ajanut asiaansa luopumalla objektiivisuudesta. Hänen toimintaansa kuvataan *egotripiksi, valehteluksi, väärentämiseksi ja rahastamiseksi*. Etenkin taloudellista hyötymistä pidetään pahana.

- (5)—*Taloudellinen hyöty toisten tunteisiin vetoamalla valheella ei ole hyvää.* (hasloo, HS 13.7.)
- (6) -- *tässä on tavoiteltu ja saatu TALOUDELLISTA ETUA valehtelemalla.* (A-H, HS 13.7.)
- (7)--*Juuri rahankeäyksen vuoksi asia onkin tutkittava pohjia myöten.*-- (mun nimierkki, HS 13.7.)
- (8) *Vettenrannan egotriippi, valehtelu, väärentäminen, vedättäminen ja rahastaminen on törkeää toimintaa.* (Totuuskomissio, HS 7.7)

Toisaalta osassa esimerkkejä hyötymistä pidetään tuomittavana riippumatta siitä, onko Vettenterän nähty hyötynvän henkilökohtaisesti. *Huijaus* on väärin myös silloin, kun sitä puolustetaan ”hyvällä

asialla olemisella”, kuten seuraavassa esimerkissä – tosin lainausmerkit saattavat olla keinoa viestiä, että Vettenterän motiivit kyseenalaistetaan. Diskurssissa siis tuomitaan se, mitä Merrill kutsuu professionaaliksi etiikaksi.

- (9) --Näin ollen pidän suhteellisen varmana, että mikäli todisteet tapauksen todenperäisyydestä on mahdollista hankkia (ts. tapaus pitäisi paikkansa), todisteet tullaan esittämään. Jos mitään ei kuulu, on Elisan tarina Vettenterän keksimä ja todella törkeä huijaus, jota ei voi puolustella "hyvällä asialla olemisella" tai millään muullakaan.-- (JanneMi, HS 7.7.)

Diskurssissa esiintyy lähinnä ontologista objektiivisuuskäsitystä. Ontologisen mallin mukaan objektiivisuus määräytyy yksinkertaisesti sen mukaan, vastaako kerrottu totuutta. Ontologisen objektiivisuusteorian taustalla näkyy vastaavuusteoria, jonka mukaan totuutta jäsennetään. Diskurssissa tuodaan usein esiin sitä, että asiat ovat mustavalkoisesti joko totta tai valhetta. Totuus nähdään yksiselitteisenä, olemassa olevana asiana: *totuus on totuus* ja *faktat faktoina*.

- (10) **Totuus on totuus**, oli se miten ikävä tahansa. (selpu234, HS 13.7.)

- (11) *En tarkoita, että asiaa* (ilmeisesti kiusaamisen olemassa oloa) *pitäisi salata, mutta faktat faktoina*. (Rouva Nimimerkki, HS 7.7.)

Diskurssissa näkyy myös jonkinlainen koherenssiteoria. Totuutta pidetään kokonaisuutena, jossa ei saa olla ristiriitoja tai epätosia yksityiskohtia.

Diskurssissa esiintyy myös epistemologisia ja proseduraalisia objektiivisuuskäsityksiä. Epistemologisissa käsityksissä korostetaan totuuden osoittamisen ja hankkimisen tapoja, joiden avulla tapauksen totuus olisi voitu tai voitaisiin todistaa. Usein todistamisen tavat viittaavat siihen, että joku antaisi toimittajille tietoja, jotka he tarkastaisivat ja toimittaisivat eteenpäin.

Kahdessa esimerkissä ehdotetaan, että toimittaja *voisi tarkistaa* tai *tarkistaisi faktat* – toinen keskustelija jopa uskoo, että *sillähän koko juttu selviäisi*. Esimerkissä 12 ei täsmennetä, kenelle *todisteet tullaan esittämään*, jos tarina pitää paikkansa. Kyseessä kuitenkin saattaa olla vaatimus saada todisteet nimenomaan Helsingin Sanomien tai muun tiedotusvälineen nähtäviksi, sillä samassa esimerkissä mainitaan Helsingin Sanomat nimeltä.

- (12) *Nyt Elisan vanhemmilla olisi paikka antaa anonymi ja luottamuksellinen tieto oikeista tapahtumista jollekin toimittajalle, vaikka sitten HS:n kilpailijoille. Toimittaja voisi tarkistaa faktat* alkaen kuolintodistuksesta ja -ilmoituksesta. **Sillähän koko juttu selviäisi ja**

lähdesuoja takaisi anonymiteetin vanhemmille. Näin ei toimita, koska Enkeli-Elisa on keksitty juttu, vedätys ja rahastus. (Totuuskomissio HS 7.7.)

(13) *Jos Enkeli-Elisan tarina olisi totta, vanhemmat voisivat tietenkin olla yhteydessä mihin tahansa toimittajaan ja antaa haastattelun nimettömänä. **Toimittaja tarkistaisi faktat** ja kirjoittaisi jutun mainitsematta vanhempien tai Elisan nimeä. Lähdesuoja pitäisi vanhemmat poissa julkisuudesta, koska lähdesuojan varjeleminen on toimittajille pyhä asia. (Totuuskomissio HS 7.7.)*

(14)--*Näin ollen pidän suhteellisen varmana, että mikäli todisteet tapauksen todenperäisyydestä on mahdollista hankkia (ts. tapaus pitäisi paikkansa), todisteet tullaan esittämään. -- Edellä olevat asiat (etenkin kohta 2) lienee HS:n toimituksessa vastaavan päätoimittajan johdolla käsitelty varsin pohjia myöten ennen julkaisupäätöstä. Voisi jopa kuvitella, että lehdellä on ollut tiedossaan muitakin faktoja Elisan tarinan paikkansapitämättömyydestä kuin ne jotka jutussa on saatu lupa julkaista. (JanneMi, HS 7.7.)*

Proseduraalisen objektiivisuuden käsityksen mukaista objektiivisuutta edustavat diskurssista ne esimerkit, joissa Enkeli-Elisan tapauksesta tehdään päätelmiä ”reilun arvion perusteella”. Esimerkiksi edellinen esimerkki voitaisiin luokitella myös proseduraalisen objektiivisuuskäsityksen edustajaksi, koska esimerkissä viitataan otaksuttuun Helsingin Sanomissa käytyyn tapauksen käsittelyyn. Myös seuraava, saman kirjoittajan eri kommentti, edustaa proseduraalista objektiivisuuskäsitystä, koska siinä viitataan *viisaan lukijan* tapauksen perusteella tekemään arvioon.

(15) *Toimittajat jättivät viisaasti loppupäätelmät hyvin avoimeksi. Jos Vettenterä joskus todisteensa esittääkin, niin kyse on silloin jokaisen **viisaan lukijan** mielestä nimenomaan kierosta markkinatempusta ja tarkoituksellisesta kohun nostattamisesta. Toimittajilla ei ole mitään anteeksipyydettävää siinä, kun he ovat kertoneet hänen poikkeuksellisesta välttelystään ja yhteistyöhaluttomuudestaan jutuntekonsa yhteydessä. (JanneMi HS 7.7.)*

Epistemologisen ja proseduraalisen käsityksen mukaisissa kommentteissa esiin tulevat ”todistamisen tavat” ovat usein journalistisen työn kuvauksia. Vettenterällä nähdään velvollisuus antaa journalisteille todisteita. Journalismin siis nähdään olevan jonkinlainen ”todistamiseen tähtäävä organisaatio”.

Kommentteja tarkastelemalla tosin voi havaita, että journalismin käytäntöihin viittaavat kommentit ovat usein saman nimimerkin kirjoittamia. Vaihtoehtoja syiksi on monia. Kenties journalismin käytäntöjä ymmärtävät ihmiset ovat aktiivisia nettikeskustelijoita, tai sitten aktiiviset keskustelijat tuntevat journalismin.

Journalismille annetaan ainakin osassa diskurssin esimerkkejä vastuu objektiivisuudesta korostamalla sen käytäntöjä objektiivisuuden takeena. Journalismia ei kuitenkaan laiteta vastuuseen, vaikka diskurssin mukaan objektiivisuus on horjunut Enkeli-Elisan tapauksessa. Kukaan ei syytä mediaa siitä, että Enkeli-Elisan tapauksesta uutisoitiin väärin, ainoastaan Vettenterää ja yleisöä kritisoidaan. Tämä on mielenkiintoinen ristiriita

Jopa esimerkissä, jossa kehoitetaan toimittajaa olemaan *erityisen kriittinen* toisen käden tietoa kohtaan, kehoitetaan *meidä* eli ilmeisesti lukijoita kriittisyyteen. Lopullinen vastuu on siis kuitenkin lukijalla. Mietin pitkään, laskenko seuraavaa esimerkkiä mukaan tähän diskurssiin vai en. Luokittelin esimerkin diskurssiin sen perusteella, että siinä opastetaan havaitsemaan epätosi, eli epätosia pidetään vältettävänä.

(16) *Mielestäni toimittajan pitää nimenomaan olla erityisen kriittinen jos tarjotaan toisen käden tietoa ja vain yhden läheen kautta. Artikkelin pointti oli se että meidän pitäisi olla enemmän mediakriittisiä ja miettiä miten erilaisiin netissä leviäviin tarinoihin kannattaa suhtautua. (Kemal Avropada, HS 7.7.)*

Keskustelussa kritisoidaan toimittajia Enkeli-Elisan tarinan nostamisesta vain kahdessa esimerkissä. Niissä kritisoidaan Enkeli-Elisasta totena kirjoittaneen Siina Revon mielipidettä, jonka mielestä esimerkki totuudesta kelpaa jutun aiheeksi. Kritiikki toimittajien roolista Enkeli-Elisa-tarinan rakentumisessa jää mielestäni vähäiseksi – etenkin verrattuna siihen, että yhdessä jutussa Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja Risto Uimonen kritisoi median menneen halpaan liian helpolla. Uimosen kommenttien olisi luullut nostavan enemmän keskustelua median tekemistä objektiivisuuden laiminlyönneistä.

Sen sijaan median suuri rooli tuodaan joissakin esimerkeissä esiin huonona asiana, esimerkiksi seuraavassa esimerkissä pelätään, että *median kyllästävässä maailmassa on vaikea arvioida kriittisesti* kaikkia väitteitä. Keskustelu median suuresta asemasta voi liittyä siihen, että suomalaiset yleisestikin ovat huolissaan median vallan lisääntymisestä (ks. Karppinen & Jääsaari 2007: 7.) Harvassa esimerkissä huoli täsmennetään suoraksi moitteeksi journalisteja kohtaan. Sen sijaan vaikuttaa, että media nähdään melko eriytymättömänä ja itsenäisenä toimijana.

(17) *Jo nyt median kyllästävässä maailmassa on vaikea arvioida kriittisesti kaikkia niitä asioita ja väitteitä, mitä siellä esitetään. (Filantrooppi, HS 7.7.)*

5.2. Epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssi

Epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssissa pidetään huonona epätoden kertomista, jos Enkeli-Elisan tapaus ei ole totta. Diskurssin esimerkeissä ei kuitenkaan vedota yleiseen periaatteeseen, vaan siihen, että juuri tämän tapauksen kohdalla aiheutuu tai on aiheutunut haittaa. Epätoden kertomiseen yleisesti ei oteta kantaa. Kyse on seurauseettisesta ajattelusta.

Diskurssissa perustellaan useilla syillä sitä, miksi epätoden kertominen on tässä tapauksessa väärin. Sitä pidetään huonona, koska valheellinen uutisointi voi loukata tunteita, johtaa oikeiden tapausten vähättelemiseen tai tässä tapauksessa lisätä itsemurhia.

- (18) *Valitettavasti tällaiset tarinat ainoastaan haittaavat koulukiusaamiseen puuttumista. Lisäksi ne lisäävät itsemurhia. Ajattelematon teko, josta tekijä joutuu toivottavasti vastuuseen.* (Filantrooppi, HS 7.7.)
- (19) *Valitettavasti sillä on erittäin suuri väli, onko tarina totta vai ei. Jos ei ole, niin ihmiset, joita se on koskettanut, tuntevat itsensä huijatuiksi. Oma pettymys voi helpostikin aiheuttaa puolustusreaktiona sen, että koulukiusaamis-asiaa aletaan vähätellä. "Eihän nyt kellään oikeasti voisikaan olla niin rankkaa kuin tuossa keksityssä jutussa."--. Mutta vielä kauheampaa nykyisten ja tulevien kiusattujen kannalta on ajatella, että juttu olisikin keksitty. Se söisi heidän oikeilta tarinoiltaan uskottavuutta ja olisi kirjailijalta hirvittävän suuri karhunpalvelus.* (ajatellaan tätäkin, HS 7.7.)
- (20) *Se mikä tästä tekee erilaisen yllämainittuihin on tämän tapauksen glorifiointi. --Ajatelkaa nyt nuorta, joka angstissaan on päätyvässä väärään ratkaisuun. Hän fantasioi mielessään siitä, kuinka hänelle postuumisti perustetaan fb-ryhmiä ja isi (joka ei koskaan häntä ymmärtänyt) perustaa blokin, jossa vuodattaa pohjatonta suruaan. Ja teini sitten kuvittelee istuvansa pilvenreunalla ja nauttivansa tästä kerrankin jakamattomasta huomiosta.* (NettiPelle, HS 16.8.)

Edellä mainituissa esimerkeissä haitan aiheuttajaksi mainitaan epätoden kertoja. Keskustelijat voisivat nähdä roolit myös toisin, jolloin haittoista syytettäisiin epätoden paljastajaa, ei sen kertojaa. Niin aineistossani tehdäänkin – mutta sellaiset esimerkit kuuluvat eri diskursseihin kuin epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssiin.

Aineistossa on useita esimerkkejä, joissa epätoden tarinan Enkeli-Elisan itsemurhasta uskotaan johtavan itsemurhien yleistymiseen. Syy perustelun esillä oloon lienee se, että Kuukausiliite toi esiin mahdollisuuden itsemurhien lisääntymiseen niistä puhumisen seurauksena.

- (21) *En voi käsittää ihmisiä, jotka täällä kommentoivat, ettei ole väliä sillä, onko tämä tarina totta vai ei! sillä on valtavasti merkitystä!--Tällaisesta uutisoinnista nuori, joka on itsemurhan partaalla saattaa saada sen viimeisen "potkun" toteuttaa aikeensa --* (Nummenmaalis, HS 7.7.)

- (22) *Kuukausiliitteen artikkelissa kävi yksiselitteisesti ilmi, että Elisa-projektin tyyppinen kirjoittelu ei pelasta muita itsemurhilta vaan saattaa päin vastoin aiheuttaa niitä. Eli tässä mielessä projekti on epäonnistunut, arveluttava ja vastuuntunnoton.* (Downshiftari, HS 7.7.)

Itsemurhista puhumisen siis uskotaan aiheuttavan itsemurhia. Syynä pidetään aiheesta puhumista, ei sinänsä sitä, että puhutaan epätotta. Olen kuitenkin laskenut esimerkit epätosi aiheuttaa haittaa - diskurssiin, koska tässä yhteydessä kritiikki kohdistuu nimenomaan siihen, että on kerrottu epätotta. Diskurssissa muun muassa syytetään Vettenterää *valehtelemisesta*. Jos huonona asiana pidetään nimenomaan itsemurhakeskustelua, silloinhan voitaisiin tuomita myös oikeista itsemurhaan päättäneistä tapauksista kertominen. Yhdessäkään esimerkissä ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, olisiko Enkeli-Elisasta noussut keskustelu ollut huono asia, jos tapaus olisikin ollut kiistatta totta. Voi olla, että seurauksia korostavassa keskustelussa ei nähdä mielekkääksi puntaroida ”entä jos” – kysymyksiä.

Vaikka diskurssi korostaakin mahdollisia seuraamuksia, objektiivisuudella ja totuudella nähdään diskurssissa ainakin jonkinlainen arvo. Niitä pidetään hyvinä asioina. Jos ne puuttuvat, vastaanottajat pettyvät, *tuntevat itsensä huijatuiksi*. Silloin seurauksena on diskurssissa esiin tulevia muita haittoja eli pahaa mieltä tai sitä, että oikeisiin hätähuutoihin ei enää reagoida – kirjailija on tehnyt *karhunpalveluksen* kiusatuille nuorille. Myös tässä diskurssissa tuomitaan ajatus siitä, että kirjoittaja olisi hyötynyt valehtelemalla.

- (23) *Valitettavasti sillä on erittäin suuri väli, onko tarina totta vai ei. Jos ei ole, niin ihmiset, joita se on kosketanut, **tuntevat itsensä huijatuiksi**.* (ajatellaan tätäkin, HS 7.7.)

- (24) *Joillakin ihmistyypeillä on tarve nostaa itsensä kirjailijaksi tai vaikkapa vain julkkikseksi mitään keinoja kaihtamatta. -- Eikö harrastajakirjoittaja todellakaan kykene ymmärtämään sitä, että hänen mauton tyrkkytaktiikkansa tuo vain hetken julkisuuden, mutta samalla tekee **karhunpalveluksen** monille oikeasti apua ja lohtua tarvitseville kiusatuille ja hyväksikäytetyille nuorille (ja vanhoille) ihmisille ?* (Scoop, HS 13.7.)

Argumentointi, jossa epätoden eli valheen sanotaan aiheuttavan haittaa, on jopa lähellä periaate-etiikkaa. Erona on kuitenkin se, perustellaanko epätoden ongelmallisuutta periaatteen vai haittojen kautta. Monissa esimerkeissä onkin sekä epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssi että valehteleminen on väärin -diskurssi yhtä aikaa.

Epätosi aiheuttaa haittaa -diskurssissa totuuskäsitystä ei juuri tuoda ilmi. Esimerkeissä ei problematisoida tai ylipäätään käsitellä, mikä tekee Enkeli-Elisan tapauksesta epätotta. Toisaalta diskurssissa korostetaan julkista keskustelua, jonka uskotaan vaikuttavan ihmisten käyttäytymiseen. Tällainen ajattelu olisi ehkä tulkittavissa siten, että diskurssissa on ainakin viitteitä

konstruktionistisesta totuusteoriasta, joka korostaa totuuden jatkuvaa muokkautumista ja syntymistä kielessä, sekä intersubjektiivisesta totuusteoriasta, joka korostaa vuorovaikutusta ja keskustelua. Toisaalta tapauksen herättämiä reaktioita pidetään huonona asiana. Tällöin uskotaan, että yhteisössä muodostuu totuus, mutta sitä pidetään osin huonona asiana. Esimerkiksi esimerkissä 25 arvellaan, että kouluihin voidaan tuoda sanktioita syntyneen väärän käsityksen perusteella, esimerkissä 26 taas pelätään tarinan aiheuttavan itsemurhia.

(25) *Tuodaan siis kouluihin sanktioita, jotka perustuvat tarinaan.* (keskonen, HS 13.7.)

(26) *Eli ottavatko nyt sivuston perustajat vastuun, jos joku nuori sivuston vaikutuksesta päättyy itsemurhaan?* (Tuntematon, AL, 8.7.)

Joissain esimerkeissä tuodaan esiin, että virheet voivat horjuttaa koko uskottavuutta: lukija voi esimerkiksi alkaa *epäillä*, onko muutkin tapahtumat *tehty pahemmiksi kuin ne olivatkaan*. Tällainen ajattelu lienee lähinnä koherenssiteoriaa.

(27) -- *Mehän tiedämme, että kirjailija ei ole tehnyt itsemurhaa, joten tarinan loppu olisi siltä osin tehty pahemmaksi kuin onkaan. Sen jälkeen lukija alkaisikin johdonmukaisesti seuraavaksi epäillä, onko kirjan aiemmatkin tapahtumat tehty pahemmiksi kuin ne olivatkaan.* (ajatellaan tätäkin, HS 7.7.)

Aineistossa ei tule selvästi esille esimerkkejä, joista löytyisi suoraan totuuden vastaavuusteoria. Voi kuitenkin olla, että itsestään selvää käsitystä ei tuoda esiin.

Objektiivisuudesta ei diskurssissa puhuta suoraan. Diskurssista on kuitenkin löydettävissä ainakin proseduraalista käsitystä objektiivisuudesta: totuutta ei pidetä ainoana tärkeänä arvona keskustelussa, vaan myös totuuden vaikutukset merkitsevät. Keskustelijat eivät kuitenkaan missään vaiheessa ilmoita pyrkivänsä itse objektiivisuuteen, eikä keskustelussa tuoda paljoa esiin sitä, miten epätoteen pitäisi suhtautua.

Median roolia ei puida kuin korkeintaan sivumainintoina yksittäisissä esimerkeissä. Taustalla on kuitenkin jonkinlainen usko median – perinteisen tai sosiaalisen – vaikutusmahdollisuuksiin, koska mediassa olevilla asioilla nähdään vaikutuksia. Toimittajat eivät saa tapauksen vuoksi kuitenkaan juuri kritiikkiä eivätkä juuri kiitostakaan. Kritiikki on joko epämääräistä eikä kohdistu keneenkään, tai se kohdistuu Minttu Vettenterään. Jälkimmäisessä esimerkissä viitattaneen Vettenterään, koska puhutaan yksikössä *tekijästä*.

(28) *Valehtelemalla näin, **Vettenterä** mystifioi itsemurhan.* (Nummenmaalais, HS 7.7)

(29) *Ajattelematon teko, josta **tekijä** joutuu toivottavasti vastuuseen.* (Filantrooppi, HS, 7.7.)

5.3. Tarpeeksi totta -diskurssi

Tarpeeksi totta -diskurssissa Enkeli-Elisan tarinan arvioidaan olevan riittävästi totta, jotta siitä voi puhua totena. Diskurssin olisi voinut jakaa myös kahteen: totuudenkaltaisuus riittää -diskurssiin ja riittävästi totta -diskurssiin. Päädyin kuitenkin yhdistämään diskurssit, sillä muun muassa niiden totuuskäsitys on hyvin samanlainen. Mielestäni voi sanoa, että kyse on kahdesta argumentista: totuudenkaltaisuus riittää ja tapauksessa on riittävästi totta. Näistä totuudenkaltaisuus riittää -argumentti on selvästi yleisempi.

Totuudenkaltaisuus riittää argumentin mukaan Enkeli-Elisan tapaisia esimerkkejä on ollut, vaikka juuri tämä tapaus ei olisikaan totta. *Samanlaisia tarinoita* on, joten tarina siis *voisi olla* totta. Kiusaamisesta puhuminen on tärkeämpää kuin totuudessa tiukassa pysyttäytyminen – esimerkin 31 mukaan on jopa *yhdentekevää*, kuinka totta juuri tämä tapaus on.

(30) *Toisaalta mitä väliä sillä on onko tarina totta? Se **voisi** helposti **olla**. Koulukiusaaminen on vakava ongelma ja olen vakuuttunut, että joka vuosi lapsia päättyy sen vuoksi itsemurhaan. Vaikka tämä tarina olisikin fiktiivinen, niin siinä käsitellään hyvin tärkeitä asioita.* (Syväkurkku, HS 7.7.)

(31) *Se on oikeastaan ihan **yhdentekevää** että onko kyseinen kirjoitus totta vai tarua. **Samanlaisia tarinoita** löytyy Suomesta tuhansittain.* (Tuntematon, AL 9.7.)

(32) *--Kiusaamista tapahtuu jatkuvasti joten **Elinoita** riittää.* --(Riana, HS 7.7.)

Riittävästi totta -argumentin mukaan Enkeli-Elisan tapauksessa ei ehkä ole kaikki totta – mutta totta on kuitenkin aivan riittävästi. Totuutta ei siis pidetä mustavalkoisena asiana, joka joko on tai ei ole olemassa. Jos tarinaan on lisätty jotain, se voi samaan aikaan olla sekä *tosi* että *epätosi*.

(33) *Entäpä jos tarina on **tosi** että **epätosi**? Entäpä jos tarina perustuu Mintun omaan kiusaamishistoriaan, mutta aika, paikka ja loppudramatisointi olisi lisätty siihen? --* (maalaismies, HS 7.7.)

Tarinan muuttamista pidetään siis joko merkityksettömänä tai vähemmän merkityksellisenä kuin yhteiskunnallisen epäkohdan, kiusaamisen, esiin tuomista. Tarinan yleensä uskotaan perustuvan

johonkin todella tapahtuneeseen. Siitä on ehkä muutettu jotain, jopa paljonkin, mutta sen ei vielä koeta muuttavan tarinaa epätodeksi. On sallittua muokata esimerkiksi loppudramatisointia, nimiä tai tapahtumapaikkaa – sitä, missä raja kulkee, ei tuoda esiin.

(34) *Luulen, että Elisan tapaus on poimittu jostain muusta maasta, Saksasta tai Yhdysvalloista, ja on siten totta. Nimet vain on muutettu.* (Maarit 49, HS 7.7.)

Riittävästi totta -argumentti tuo tapauksen hyvin lähelle jäljempänä esiteltävää saavuttamattomuuden diskurssia. Koska totuus on mukautuva ja siitä voi myös tinkiä, totuutta on oikeastaan mahdotonta kyseenalaistaa.

Molemmissa aladiskursseissa määritellään sitä, mitä totuus on. Tarpeeksi totta -diskurssin omaleimaisin piirre onkin, että totuutta pidetään suhteellisena ja joustavana. Tämä on oikeastaan ainoa diskurssi, jossa Enkeli-Elisan tapausta pidetään totena – vaikka tässäkin diskurssissa sitä pidetään muokattuna totena.

Osassa diskurssin esimerkkejä kyseenalaistetaan Helsingin Sanomien epäilyt ja esitetään arvioita, että epäilyt ovat aiheettomia. Enkeli-Elisan tarinan puolustamista ei kuitenkaan perusteta siihen, että totuutta kyseenalaistavat väitteet olisivat vääräiä vaan siihen, että Elisan tarinan ei edes tarvitse olla totta.

Tämä diskurssi perustuu siihen, että jonkin verran epätotta saa olla. Diskurssissa esimerkiksi esiintyy esimerkkejä, joissa puhutaan Enkeli-Elisan perheestä todellisina ihmisinä, mutta todetaan myös, että myös totuudenkaltaisuus riittää. Voi olla, että keskustelijat eivät ole muodostaneet mielipidettä siitä, onko Elisa-nimistä henkilöä todella olemassakaan. Diskurssissa pikemminkin todetaan, että väitteet voivat olla totta tai sitten eivät – *Elinoita riittää*.

(35) *Kiusaamista tapahtuu jatkuvasti joten Elinoita riittää. On myös hyvin ymmärrettävää ettei vanhemmat halua olla mukana missään mediakohussa.* (Riana, HS 7.7.)

Epätoden kertomista saatetaan pitää huonona ja tuomittavana asiana. Sitä pidetään kuitenkin hyvin lievästi vääränä tekona. Seuraavassa esimerkissä epätoden kertomista verrataan pieneen rikkeeseen, punaisia päin kävelemiseen. Sitä siis pidetään vääränä tekona, mutta todella mitättömänä.

(36) -- *Kuherteluaika julkisuuden kanssa on ohi ja nyt tongitaan kaikki epäselvyydet ja punaisia päin kävelemiset esiin* -- (Hermeettinen, HS 13.7.)

Diskurssin totuuskäsityksistä ei voi sanoa mitään laajasti yleistettävää. Osassa kommentteja käsitys vastannee koherenssiteorian totuuskäsitystä, jossa korostetaan ristiriidattomuutta ja yhdenmukaisuutta. Totuudenkaltaisuus riittää -argumentin mukaan Enkeli-Elisaa pidetään totena, koska se vastaa sitä käsitystä, mikä kirjoittajilla on totuudesta – se siis on ristiriidaton sen kanssa. Riittävästi totta -argumentin mukaan Elisan tarina nähdään eräänlaisena koherenttina kokonaisuutena, jonka totuus ei määräydy yksityiskohtien vaan kokonaisuuden kautta. Toisaalta ainakin joissain kommentteja totuuden nähdään rakentuvan vasta keskustelussa – tällöinhän totuuskäsitys olisi konstruktionistinen tai Hemánuksen määritelmän mukaan intersubjektiivinen. Toisaalta diskurssista voisi löytää Hemánuksen teorian kaltaisia näkemyksiä: totuuttahan pidetään monitahoisempana asiana kuin yleensä käsitetään.

Joissain diskurssiin kuuluvissa esimerkeissä tuodaan esiin, että tapauksen epäileminen voi aiheuttaa haittaa: esimerkiksi sen, että *tärkein meinaa unohtua*, jos huomio kiinnittyy *toisarvoisiin seikkoihin*. Tarpeeksi totta -diskurssi menee tällöin osin ristiin tarkoitus pyhittää keinot -diskurssin kanssa. Merkittävin ero on kuitenkin siinä, minkälaisena itse tarinaa pidetään ja hyväksytäänkö se todeksi. Tarpeeksi totta -diskurssissa on jokin vaatimus totuudesta, kun taas tarkoitus pyhittää keinot -diskurssissa ei ole mitään vaatimusta totuudesta.

(37) *Kuten monien muidenkin arkaluontoisten aiheiden kohdalla, tässäkin on vaarana, että tärkein meinaa unohtua kun keskitytään toisarvoisiin seikkoihin.* (Nove, HS 7.7)

Diskurssissa esitetään mediakritiikkiä, koska median uskotaan tarttuvan epäoleellisuuksiin. Sitä pidetään huonona, että media kyseenalaistaa tapauksen. Sitä kuvataan *läpivalaisurumbaksi* ja *tonkimiseksi*. Kritiikin kohteena ovat myös median työtavat, kuten ensi käden todisteiden vaatiminen. Kritiikki voi osin liittyä siihen, että medialla ei nähdä erityistä yhteiskunnallista roolia samalla tavalla kuin media itse portinvartijan roolinsa näkee.

(38) *Herää kysymys, eikö poliiseilla ja toimittajilla ole tärkeämpää tekemistä kuin **tonkia** loputtomiin kirjan aihetta? Olipa sisältö ja lopullinen totuus mikä tahansa, itsemurhan lähellä käyneitä ihmisiä tuntee jokainen. -- Jos joku uskaltaisi kirjoittaa kirjan uskonlahkon sisäisestä helvetistä, saisiko aiheen todenperäisyys yhtä hurjan **läpivalaisurumban**? Faktaa ja fiktiota on lupa käyttää.* (Ida Amelie HS 13.7.)

- (39) *Niin, tottahan se ei voi olla, jos toimittajat eivät pääse puhumaan vanhempien kanssa. Onko ensinnäkään mitään väliä tarinan todenperäisyydellä.* (maalaismies, HS 7.7.)

Mediaa pidetään itsekkäänä ja sitä syytetään professionaalista etiikasta ja oman edun tavoittelusta, esimerkiksi seuraavassa esimerkissä *otsikoiden repimisestä, lööppipelistä ja lööppien repimisestä.*

- (40) *Enkeli-Elisan aiheesta ei saada enää **revittyä otsikoita**, joten on mentävä **lööppipelissä** seuraavalle tasolle, joka on loan heittäminen. Kuherteluaika julkisuuden kanssa on ohi ja nyt tongitaan kaikki epäselvyydet ja punaisia päin kävelemiset esiin, jotta saadaan unohdettua ikävä pääasia (koulukiusaaminen ja itsemurhat) ja voidaan keskittyä viihteellisesti helpommin sulateltaviin asioihin. Puhutaan säästä ja siideristä, unohdetaan että tälläkin hetkellä joku koulukiusattu harkitsee tappavansa itsensä. **Revitään lööppejä** kirjailijasta, ei hänen esille nostamastaan asiasta. Suljetaan silmät ja hoetaan laa-laa-laa. Kyllä se paha mörkö menee pois jos me **ei katsota sitä silmiin**.* (Hermeettinen, HS 13.7.)

Mediaa syytetään myös siitä, että se että se ei uskalla *katsoa silmiin* asioita eli kohdata niitä, todeta niiden olemassa oloa. Mediakritiikki kohdistuu siis median totuuskäsityksiin eli se on Luostarisen teorian toisella kehällä. Mediaa siis yhtä aikaa syytetään siitä, että se vaatii yksityiskohdilta totta mutta laiminlyö totuuden suuren kuvan.

Mediasta ja *julkisuudesta* puhutaan kuitenkin hyvin yleisellä tasolla. Sitä ei eritellä, kuka on aktiivinen toimija: onko se toimittaja, päätoimittaja, koko toimitus tai tiedotusvälineen omistaja. Median tekijät kuitenkin selvästi erotetaan haastateltavista ja aiheena olevista ihmisistä. Tässä diskurssissa yleisö ei sekoita kritiikkiä mediaa ja aihetta kohtaan – syyttävä sormi on selvästi kohdistettu nimenomaan mediaan, mitä ikinä sillä tarkoitetaankaan.

Diskurssin objektiivisuuskäsitystä voisi eniten pitää proseduraalisena: totuusvaatimuksissa pitää olla reilu. On kuitenkin hieman kyseenalaista, voiko oikeastaan mistään objektiivisuusvaatimuksista edes puhua. Koska diskurssissa hyväksytään epätoden esittäminen mediassa, voi olla, että median objektiivisuutta pidetään melko merkityksettömänä ja vastuu totuuden määrittämisestä nähdään yleisöllä. Tällöin diskurssissa korostuu Merrillin kuvaamista tasoista viimeinen, yleisön havaitsema totuus ja muita totuuden tasoja pidetään melko merkityksettöminä. Tosin voi myös olla, että ainakin osa keskustelijoista pitää totuuteen pyrkimistä tärkeänä: sitä ei vain pidetä yhtä tärkeänä kuin muita objektiivisuuteen tai etiikkaan liitettyjä arvoja kuten reiluutta.

Diskurssissa ilmenevä etiikka on lähinnä tilanne-etiikkaa. Toiminnalle ei ole olemassa mitään tiukkoja sääntöjä. Toisaalta ainakin osalle keskustelijoista myös seurauksilla on merkitys, sillä he vetoavat aiheen epäilyin haittoihin – tällöin kyse voi olla seurausetiikasta.

5.4. Tarkoitus pyhittää keinot -diskurssi

Tarkoitus pyhittää keinot -diskurssissa todetaan, että tämän tapauksen kohdalla totuus ei ole tärkeintä. Epätoden hyväksyminen ei kuitenkaan ole yleistettävissä, vaan kyse on siitä, että Enkeli-Elisan tapauksessa totuuden kertominen ei ole eettistä, joten etiikka syrjäyttää totuudessa pysyttäytymisen. Epätoden hyväksymisen argumenttina on joko, että epätodesta on hyviä seurauksia tai että todesta on huonoja seurauksia.

Totuus nähdään Enkeli-Elisan tapauksessa joko merkityksettömänä tai vähemmän merkityksellisenä kuin jotkin muut asiat. Näin on myös ei totuuden vaatimusta -diskurssissa, jonka esittelen myöhemmin analyysissä. Diskurssit ovat muuten erilaisia – siksi on mielestäni luontevaa pitää ne erillään. Tarkoitus pyhittää keinot -diskurssissa syynä totuuden merkityksettömyyteen on se, että totuuden vaikutuksia pidetään negatiivisina, kun taas ei totuuden vaatimusta -diskurssissa totuuden merkityksettömyyttä perustellaan muilla kuin hyödyillä tai haitoilla.

Tarkoitus pyhittää keinot -diskurssissa objektiivisuutta pidetään alisteisena etiikalle. Objektiivisuus – ainakaan, jos sitä pidetään totuudessa pitäytymisenä – ei ole yhtä tärkeää kuin eettisyys. Objektiivisuus ja etiikka voivat olla myös keskenään ristiriidassa. Diskurssin mukaan Enkeli-Elisan tapauksessa objektiivisuudesta tinkiminen on eettistä.

Yleisön mukaan on olemassa jokin legitiimi intressi eli asia, jonka ajaminen on journalismissa hyväksyttävää. Yleisesti tässä tapauksessa se on kiusaamisen vastustaminen. Myös osa toimittajista hyväksyy ajatuksen legitiimistä intressistä, ainakin Reunasen ja Koljosen tutkimuksen mukaan. Esimerkiksi alueellista elinvoimaa voidaan edistää avoimesti. (Reunanen & Koljonen 2014: 91.)

Diskurssissa ilmenevä etiikka on seurausetiikkaa. Seurausetiikassa pidetään teon vaikutuksia tärkeämpinä kuin periaatteita. Ensimmäisen argumentin mukaan Enkeli-Elisan tarinasta seuraavaa hyvää pidetään tärkeämpänä kuin totuudessa pysymistä. Keskustelijoiden mukaan on tärkeää tuoda yhteiskunnallinen epäkohta esille ja keskustella tärkeästä asiasta. Sen uskotaan jopa estävän itsemurhia.

(41) *Onko sittenkään merkitystä onko totta vai tarua? **Sehän sai joka tapauksessa koulukiusaamisen hiukan uudelle tasolle, vakavammin otettavaksi kuin tämä hölynpöly-puhe nollatoleranssista.*** (Tuntematon, AL 8.7.)

(42) *Jos Enkeli-Elisan tarina pelastaa edes yhden tekemästä itsemurhaa, eikö se ole tärkeämpää kuin se, onko perhe oikeasti olemassa.* (M Mummitus, HS 7.7.)

Toisen argumentin mukaan Enkeli-Elisan tarinaa ei pidä paljastaa, koska totuuden paljastaminen aiheuttaa haittaa. Kyseenalaistaminen tuomitaan.

- (43) *Jokainen toimittaja löytää joskus itsensä tilanteesta, jossa joutuu tekemään elämänsä keskeisimpiä moraalisia päätöksiä. Kirjoittaako, ja julkaiseeko, jutun vaan, jotta vähintäänkin oletettu totuus tulee julki, riippumatta sen seurauksista. Vai valitseeko sen kypsemmän tien, johon länsimainen sananvapaus on aikanaan luottamuksensa asettanut, ja julkaisee harkitusti. Tämä toimittaja, ja lehti(?), on ilmeisesti tiensä valinnut.-- (Pikku-Mozard, HS 7.7.)*

Äärimmillään jopa koko totuuskeskustelusta kieltäydytään. Tapauksen totuuteen ei välttämättä oteta kantaa lainkaan. Epätotta ei perustella totuudesta aiheutuvilla haitoilla tai millään muullakaan - eikä epätotta edes yritetä oikeuttaa esimerkiksi tarkoitukseen vetoamalla. Sen vuosi luokittelin tämän aladiskurssin ensin merkityksettömyyden diskurssiin. Aladiskurssissa kuitenkin on nähtävillä perustelu, jonka mukaan on parempi olla paljastamatta epätotta, jos paljastaminen aiheuttaisi haittaa: esimerkiksi *vesittäisi* tarkoituksen.

- (44) *Ei, vaan HS Kuukausliite tässä vesitti tarkoituksen. -- (xima, MTV 16.8.)*

Tapauksen kyseenalaistavia toimittajia ja lukijoita arvostellaan kovin sanoin. Heitä pidetään jopa *koulukiusaajina*.

- (45) *Lopettakaa jo asian tonkiminen! Enkeli-Elisan tarina on totta, jos haluamme sen olevan totta. Koulukiusaajat eivät tietenkään halua tarinaa uskoa. Oletko sinä koulukiusaaja? (Vera V, HS 13.7.)*
- (46) *-- Koin ainakin itse kuukausiliitteen artikkelin ja kaiken sitä seuranneen kirjoittelun äärimmäisen kylmäksi ja tunteettomaksi, suorastaan kiusanteoksi tai Minttu Vettenterään kohdistuvaksi kiusaamiseksi. Vaikka Helsingin Sanomien toimittajat olisivat pohjimmiltaan oikeassa kaikissa väitteissään todellisuuteen pohjautumisesta, näissä jutuissa on väärä sävy.-- Olisi hyvä, jos HS lopettaisi asiasta jankkaamisen jo nyt, mutta viimeistään sitten, kun syyttäjän päätös asiasta saadaan. (Rajya, HS 16.8.)*
- (47) *Hesarin motiivi tässä tapauksessa on kiinnostava, onko kyseessä tyyppilinen kaunakirjoitus tai toimittajan henkilökohtainen ristiretki? Vai kylmäkiskoinen suhtauminen koulukiusaamisasiaan? (Viisas mies, HS 10.7.)*

Kommenteissa on nähtävillä, että joidenkin keskustelijoiden mielestä media on aiheuttanut liikaa haittaa Minttu Vettenterälle. Tällaisen diskussin esiintyminen on linjassa aiempien tutkimusten kanssa. Karppisen ja Jääsaaren (2007: 15,16) mukaan jopa 40 prosenttia suomalaisista sanoo, että rikoksesta epäilty tuomitaan mediassa liian helposti.

Erityisesti kyseenalaistamisen kieltävässä aladiskurssissa mutta koko diskurssissa sinänsä esitetään mediakritiikkiä. Kritiikki on hyvin samantapaista kuin muissa diskursseissa, joissa totuutta ei pidetä olennaisena. Median nähdään ehkä jopa olevan kriittinen vain, jotta se saisi uutisoitavaa. Kuten esimerkki 48 osoittaa, medialla ei nähdä vahtikoiran roolia, ei ainakaan tässä tapauksessa.

- (48) *Pitääkö tutkivan journalismin aina olla negatiivisesti asennoitunutta. HS olisi ihan hyvin voinut kirjoittaa artikkelinsa vaikkapa KiVa Koulu-toimenpideohjelmasta tukevana artikkelina, kuin tehdä "salapoliisityötä" muutoseikkojen paljastamiseen.* (xima, MTV 16.8.)

Tässä diskurssissa tiedotusvälineisiin viitataan selkeästi itsenäisenä toimijana. Mediaa ei siis nähdä yhtenä isona möykkynä, jonka muodostavat haastateltavat ja toimittajat. Edellisissä esimerkeissä on mainittu Helsingin Sanomat usein nimeltä, eli se tunnustetaan tapauksen toimijaksi, vaikkakin yhdessä esimerkissä käsketään *lopettaa asian tonkiminen* yksilöimättä, kenelle käsky on suunnattu. Tosin syy siihen, että media näin selvästi yksilöidään, voi olla se, jos keskustelija on eri mieltä jutun sisällöstä. Tällöin vastakkaisen mielipiteen edustajaksi valikoituu selkeimmin juuri jutun kirjoittaneet toimittajat ja jutun julkaissut tiedotusväline.

Sitä vastoin median roolia Enkeli-Elisan tarinan levittäjänä ennen mahdollisen huijauksen esille tuloa ei nosteta esiin. Keskustelijoiden mukaan Elisan tarina siis levisi yksin Minttu Vettenterän ansiosta ja tuli paljastetuksi median takia.

Käsitykset totuudesta ja objektiivisuudesta eivät tässä diskurssissa juuri nouse esiin. Keskustelijoiden mukaan tässä tapauksessa totuuden kertominen ei ole eettistä, joten totuuskäsityksiä ei tuoda esiin. Myöskään objektiivisuudesta ei puhuta suoraan. Toisaalta nähdäkseni objektiivisuudelle asetettu vaatimus korostaa tässäkin diskurssissa reiluutta ja harkintaa – silloin ehkä voisi puhua jonkinlaisesta proseduraalisesta objektiivisuuskäsityksestä.

5.5. Ei totuuden vaatimusta -diskurssi

Ei totuuden vaatimusta -diskurssin mukaan Enkeli-Elisan tapaukseen ei kohdistu totuuden vaatimusta. Keskustelijat eivät sinänsä kiistä totuuden arvoa tai vaatimusta, mutta he toteavat, että tähän tapaukseen niitä ei pidä tai tarvitse soveltaa. Argumentit ovat, että Enkeli-Elisa lasketaan kaunokirjallisuudeksi tai se, että tapausta pidetään niin merkityksettömänä, että sen totuudellisuudella ei arvioida olevan mitään merkitystä

Diskurssissa on paljon yhteistä tarkoitus pyhittää keinot -diskurssin kanssa, sillä kummassakin totuutta pidetään merkityksettömänä tässä tapauksessa. Erona on se, että tarkoitus pyhittää keinot -diskurssissa ajatellaan, että totuudesta pitää tinkiä, koska muut asiat ovat tärkeämpiä – kun taas ei totuuden vaatimusta -diskurssissa totuus esitetään turhana. Kyse voi kuitenkin olla myös siitä, että totuuden ohittavia perusteluja ei esitetä, kenties, koska niitä pidetään jopa itsestään selvinä. Voi esimerkiksi olla, että osa ei totuuden vaatimusta -diskurssiin osallistuvista keskustelijoista ajattelee tarkoitus pyhittää keinot -diskurssin tavoin. He vain eivät ole perusteluissaan tuoneet esiin sitä, että syy totuuden merkityksettömyyteen on se, että muut asiat ovat tärkeämpiä.

Totuuden merkityksettömyyttä Enkeli-Elisan tapauksessa perustellaan eri tavoin. Yleisin syy on se, että tapausta pidetään kaunokirjallisuutena, jonka piiriin totuusvaatimus ei ylety. Enkeli-Elisaa verrataan muun muassa Aku Ankkaan ja Tuntemattoman sotilaan henkilöihin.

(49) *Seuraavaksi kuukausiliitteen väsymättömät totuusritarit selvittävät, onko Aku Anka todellinen hahmo.* -- (Mustapää, HS-STT 10.7)

(50) *Pitäisiköhän tässä ryhtyä selvittelemään myös Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan taustoja vähän tarkemmin.* --. (MattiHannes, HS-STT 10.7.)

Kaunokirjallisuusargumentin käyttö herättää kysymyksen, miten keskustelijat representoivat Enkeli-Elisan. Elisan tarina on esiintynyt romaanissa, jonka on väitetty perustuvan tositapahtumiin ja oikeaan ihmiseen. Lisäksi Enkeli-Elisan tarina on esiintynyt verkkoyhteisössä ja blogissa. Siitä on kerrottu totena myös tiedotusvälineissä. Joku, joka argumentoi Elisan olevan kaunokirjallisuutta, saattaa viitata pitävänsä kaunokirjallisuutena romaania. Toinen samalla tavalla argumentoiva taas voi aidosti olla sitä mieltä, että kaunokirjallisuudeksi voi lukea myös lehtijutun.

Esimerkiksi ensimmäisessä esimerkissä nimimerkki Mustapää viittasi Enkeli-Elisaan *romaanina*. Hän kuitenkin kommentoi juttua, jossa Risto Uimonen kritisoi sitä, että toimittajat olivat kirjoittaneet Elisasta todellisena henkilönä. Voi olla, että Mustapään mielestä samat totuusvaatimukset koskevat romaania ja lehtijuttua, mutta voi myös olla, että hän ei ole lukenut juttua huolella. Ylipäätään Enkeli-Elisaa kaunokirjallisuutena pitävissä keskustelijoissa voi olla niitä, jotka eivät ole perehtyneet kunnolla siihen, mitä kaikkea Elisa on. Tuskin kaikkien tarinaa kaunokirjallisuutena pitävien keskustelijoiden mielestä samat totuuden vaatimukset ylettyvät romaaniin, blogiin ja lehtijuttuun. Keskustelussa kuitenkin on havaittavissa, että ainakin osalle keskustelijoista tekstilajien rajat ja vaatimukset ovat melko häilyviä.

Tekstilajien pitämisenä toistensa kaltaisina viittaa myös se, että samassa kommentissaan Mustapää rinnastaa Minttu Vettenterän ja ammattitoimittajan eikä näe perustetta sille, miksi toimittaja voi pitää lähdesuojan mutta Vettenterä ei – huolimatta siitä, että heti perään kommentissa jälleen kerran tuodaan esiin, että Vettenterän tuotos on fiktiota.

(51) *Yksi asia, jota tässä olen miettinyt, on lähdesuoja. Esimerkiksi toimittajan, joka kirjoittaa lehteen jutun, ei tarvitse paljastaa tietolähteitään. Miksi sitten Enkeli-Elisan kirjoittajan pitäisi paljastaa omat tietolähteensä? En ymmärrä.--Jos joku kirjoittaa fiktiivisen romaanin, se ei käsittäkseni ole poliisiasia.* (Mustapää, HS-STT 10.7.)

Edeltävä esimerkki menee hyvin lähelle jäljempänä esiteltävää saavuttamattomuuden diskurssia. Koska toimittajilla ei nähdä oikeuksia vaatia todisteita, tapauksen osoittaminen todeksi muuttuu saavuttamattomaksi.

Toisen argumentin mukaan Enkeli-Elisan totuutta pidetään merkityksettömänä ja vähäisenä. Esimerkiksi ensimmäisessä esimerkissä pidetään *harhaanjohtamisena* sitä, että Enkeli-Elisan epätodesta edes puhutaan, kun *päättäjät ja muu talouseliitti valehtelee*. Elisan tapaus nähdään siis mitättömäksi verrattuna isompiin asioihin.

Kahdessa muussa esimerkissä ei tarkkaan tuoda esiin, miksi Elisa on merkityksetön. Kolmannessa esimerkissä Elisan tarinaa kuitenkin suhteutetaan talousrikollisuuteen, eli kenties keskustelija on halunnut osoittaa, että Enkeli-Elisan tarinan epätotuus on mitätön keskustelunaihe.

(52) *Eräänlaista harhaanjohtamista on myös valita keskustelun kohteeksi tämä suhteellisen merkityksetön epätotuus (jos se sitä on), samaan aikaan kun päättäjät ja muu talouseliitti valehtelee meille minkä ehtii, koska totuuden kertominen romahduttaisi talousjärjestelmän välittömästi.* (Tuntematon, AL 8.7.)

(53) *Minusta Elisan tarinoista on tehty turha kohu. Media on itse nostanut Elisan tarinan esille ja nyt toinen lehtitalo on aloittanut ruotojen etsimisen.* (Sari HS 13.7.)

(54) *Kiusaaminen näemmä vain jatkuu. Ei teillä olisi aikaa jahdata vaikka talousrikollisia sielä uutistoimiston puolella?* (Robini, HS 13.7.)

Edellä kuvatut esimerkit 52 ja 54 menevät lähelle jäljempänä esiteltävää saavuttamattomuuden diskurssia, jonka aladiskurssissa median ja yhteiskunnan esitetään olevan kauttaaltaan täynnä epätotta. Erona on kuitenkin se, että se, että edellä kuvatuissa esimerkeissä ei tuoda ilmi, että totuus jäisi kuitenkin aina saavuttamattomaksi: kannattaisihan talousrikollisiakin *jahdata*.

Kun median väitetään puuttuvan epäolennaisuuksiin, kritisoidaan mediasisällön relevanssia. Relevanssin puute onkin asia, johon lukijat herkästi tarttuvat, ja etenkin painavien uutisten viihdellistyminen ärsyttää (Ahva ym. 2011: 8). Myös edellä olevissa esimerkeissä on havaittavissa kritiikkiä, jonka mukaan Enkeli-Elisan tapauksessa olisi nähtävillä viihdellistymistä – esimerkiksi nimimerkki Sarin mukaan kyseessä on *turha kohu*.

Voisi olla, että totuudella ei nähtäisi arvoa lainkaan, ei missään tapauksissa. Sellaista väitettä ei kuitenkaan juuri esiinny. Aineistossani on vain yksi esimerkki, jossa viitataan, että ainakin äidinkielenopettajan mukaan totuuteen ei tarvitse pyrkiä.

(55) *Meillekin lukiossa äidinkielenopettaja opetti, että kaiken ei tarvitse olla totta kunhan se on uskottavaa.* (J Malen, HS 13.7.)

Tämä esimerkki saattaisi tarkoittaa, että totuudella ei ole merkitystä. Tosin se jää auki, mitä *uskottavuus* tässä yhteydessä tarkoittaa – viittaako keskustelija sillä kenties totuudenkaltaisuuteen ja päteekö hänen mukaansa äidinkielenopettajan neuvo fiktion vai kaikkeen muuhunkin.

Myös tässä diskurssissa annetaan portinvartijan vastuu ennemminkin lukijalle kuin toimittajalle tai edes jutun lähteelle. Diskurssissa hyväksytään epätoden esittäminen mediassa. Vastuu tulkinnasta nähdään yleisöllä. Myös tässä diskurssissa korostuu Merrillin kuvaamista tasoista viimeinen, yleisön havaitsema totuus ja muita totuuden tasoja pidetään melko merkityksettöminä.

Diskurssin mukaan Enkeli-Elisan kohdalla ei tarvitse pyrkiä totuuteen tai objektiivisuuteen. Diskurssin totuus- ja objektiivisuuskäsitysten määrittelemine on siksi vaikeaa, oikeastaan mahdotonta. Diskurssissa kuitenkin korostuu se, että objektiivisuutta vaaditaan vain tietyiltä asioilta, eikä joiltakin teksteiltä edes odoteta sitä, että niissä asiat olisi esitetty objektiivisesti tai sisällöstä voisi päätellä totuutta. Tavallaan kyse on silloin siitä, että on olemassa jokin sanaton sopimus siitä, milloin pitää olla objektiivinen ja mistä löytää totta. Kyse on siis intersubjektiivisuudesta, yhdessä sopimisesta. Se ei kuitenkaan koske totuutta kuten Hemánuksen määritelmässä vaan objektiivisuutta. Yhteistä tulkintaa korostava objektiivisuus on mielestäni reiluun arvioon perustuvaa objektiivisuutta, jonka voisi perustellusti luokitella proseduraaliseksi objektiivisuudeksi.

Diskurssista ei myöskään käy ilmi, millaista etiikkaa keskustelijat yleensä kannattavat, koska Enkeli-Elisan tapausta pidetään ainutlaatuisena. Koska etiikan säännöt nähdään erilaisiksi eri tilanteissa, etiikan voisi tavallaan tulkita tilanne-etiikaksi. Mielestäni tällainen tulkinta sopii ehkä siihen osaan keskustelua, jossa Enkeli-Elisaa pidetään merkityksettömänä esimerkiksi

talousrikollisuuteen verrattuna. Sen sijaan jos Enkeli-Elisaa pidetään osana kaunokirjallisuutta, etiikka ei välttämättä ole tilanne-etiikkaa: keskustelijat voivat säännönmukaisesti määritellä kaikelle kaunokirjallisuudelle omat totuusvaatimuksensa. Tällöin toki mielenkiintoisin kysymys on se, minkä kaiken he laskevat kaunokirjallisuuden piiriin ja onko esimerkiksi lehdessä julkaistu uutinen heistä kaunokirjallisuutta.

5.6. Saavuttamattomuuden diskurssi

Saavuttamattomuuden diskurssissa objektiivisuutta ja totuutta pidetään yhdentekevinä, koska jompaakumpaa ei kuitenkaan voi saavuttaa. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että totuutta pidettäisiin luonteeltaan saavuttamattomana. Tällaista väitettä diskurssissa tai koko aineistossa ei esiinny.

Yksi diskurssissa esiintyvä argumentti on, että Enkeli-Elisan tapausta ei voi osoittaa vääräksi. Yleensä perusteena pidetään sitä, että medially ei ole oikeutusta edes vaatia todisteita, joten niitä ei tarvitse esittää. Siksi tapauksen todenperäisyys jää väistämättä selvittämättä.

Toinen argumentti on, että totuus on kuitenkin saavuttamaton joko mediassa tai koko yhteiskunnassa. Tällöin perusteluna on se, että keskustelijan mukaan siihen ei edes pyritä.

Ensimmäisessä argumentissa pidetään mahdottomana osoittaa nimenomaan sitä, että Enkeli-Elisan tarina olisi epätotta. Kyse ei siis varsinaisesti ole siitä, että itse totuutta pidettäisiin mahdottomana tavoitteena yleensä. Nimimerkin rmac mielestä toimittajan olisi pitänyt vaieta epäilynsä, jos todisteita ei ole. Usein keskustelijat toteavat, että asianosaisilla ei ole velvollisuutta osoittaa medialle yhtään mitään, joten tarinan todenperäisyyttä ei siksi voi varmistaa – nimimerkin Nove mukaan on jopa *törkeää vaatia*, että kukaan tulisi julkisuuteen todistamaan Elisan olemassa oloa.

(56) Jos toimittaja ei saa varmistusta lähteestä, eikö silloin pitäisi jättää juttu kirjoittamatta? Olisi aika hurjaa, jos oikeusistuimissakin todisteiden puute riittäisi osoittamaan syyllisyyden.-- (rmac, H 7.7.)

(57) Mielestäni on törkeää tällaisissa asiayhteyksissä vaatia, että asianomaiset tulisivat omana itsenään julkisuuteen. Voin kuvitella, millainen ryöpytys siitä heitä kohti syntyisi, vaikka henkilöllisyydet kuinka peitettäisiin. Medially on kyky luoda paineita ihmisille, jotka eivät höykytystä ansaitse. -- (Nove, HS 7.7.)

Argumentin mukaan syy siihen, miksi Enkeli-Elisan tarinaa ei voi kumota on, että median ja jopa poliisin epäilyjä pidetään oikeudettomina. Tällainen argumentointi on lähellä tarkoitus pyhittää

keinot -diskurssia, jossa myös osin kyseenalaistetaan epäileminen. Saavuttamattomuuden diskurssiin kuuluvissa esimerkeissä ei kuitenkaan perustella kieltämisen epäilyä seurauksilla vaan sillä, että median tai poliisin vallassa ei ole selvittää tapausta.

Esimerkissä 58 myös hyväksytään totuuden muokkaaminen, väärin päivämäärien ilmoittaminen. Totuutta saa siis muokata. Tapausta on mahdotonta osoittaa epätodeksi senkin takia, että tapausta pidetään edelleen riittävän totena, vaikka sitä muuteltaisiin.

(58) --*Tietenkään kirjaan tai lehtijuttuihin ei ole laitettu oikeata kuolinpäivää. Pitäisihän se heti tajuta, että jos olisi laitettu oikea kuolinpäivä, se olisi ollut sama kuin olisi laittanut tytön nimen ja muut tiedot lehteen. Ajatelkaa edes vähän! Kuinka lehtien ja muun mediankaan toimittajat eivät ole tuota älynneet? Vai onko ollutkin tarkoitus saada vain lisää lehtiä myytyä, pahaa mieltä koulukiusatuille, heidän läheisilleen jne.*—(Tuntematon, AL 9.7.)

Esimerkissä on käytetty myös totuudenkaltaisuus riittää -diskurssin riittävästi totta -argumenttia. Muutenkin diskurssit ovat lähellä toisiaan, etenkin, jos riittävästi totta -ajattelu menee niin pitkälle, että mikä tahansa totuuden muuttaminen hyväksytään.

Enkeli-Elisaa ei pidetä mahdollisena todistaa, koska medially ei nähdä erikoisoikeutta vaatia todisteita tai uutisoida siitä, että todisteita ei saatu. Sen todisteisiin ja faktaan perustuvaa, epistemologista objektiivisuuskäsitystä ei hyväksytä. Toimittajia ei siis pidetä portinvartijoina, joilla olisi omia oikeuksiaan. Tai sitten perinteisiä tiedotusvälineitä ei pidetä erikoisasemassa: esittäähän nimimerkki Sunnyday, että Minttu Vettenterä voi toimia journalistin tavoin ja tarjota lähdesuojan.

(59) --*Vanhemmat ovat pysytelleet anonyymeinä ja Minttu Vettenterä kertoo perheen tarinan, ja suojelee samalla lähettään, joten mistä tämä poru? Kun vanhemmat ovat uskoutuneet muulle kuin HS:n toimittajille, niin HS päättää ottaa sitten sarkastisen asenteen. Al-arvoista toimintaa HS:ltä.* (Sunnyday, HS 7.7.)

Kun median rooli portinvartijana ohitetaan, vastuu totuuden löytämisestä annetaan yleisölle. Yleisön havaitsemaa totuutta pidetään siis jollain tapaa tärkeimpänä totuuden tasona.

Diskurssin toisen argumentin mukaan totuuteen ei päästä missään muussakaan asiassa, joten totuudesta on turha edes keskustella. Syynä totuuden saavuttamattomuuteen pidetään joko sitä, että media on aina täynnä epätotta tai sitä, että yhteiskunta on aina täynnä epätotta.

(60) *Parhaat blogit ovat selvästi luotettavampia ja rehellisempiä kuin valtamedia. Tiedotusmonopolien valta on murenemassa ja ne käyvät lokakampanjaa kansalaistiedottamista vastaan.* (Tuntematon, AL 8.7.)

- (61) -- *Ei kai kenellekään tarvitse sanoa, että kaikki mitä sanomalehdissä tai netissä sanotaan ei ole välttämättä totta tai on vain osa totuudesta? Ei kai kenellekään tarvitse sanoa, että ihmisten puheisiin ei voi aina luottaa? Vain tyhmä uskoo sokeasti mihinkään, mitä kuka tahansa on kirjoittanut tai sanonut. Ihminen on äärimmäisen epäluotettava olento.* (Tuntematon, AL 9.7)

Jako mediaan ja yhteiskuntaan ei kuitenkaan ole selvä, kuten käy ilmi toisesta esimerkistä, jossa todetaan toisaalta, että *sanomalehdissä ja netissä* julkaistut asiat eivät ole totta mutta toisaalta myös *ihmiset* laajemmin eivät ole luotettavia.

Saavuttamattomuusdiskurssia lienee kirjoittanut etenkin Aamulehden julkaisema Timo Airaksisen haastattelu, jossa hän sanoo, että vain tyhmä uskoo, mitä netissä sanotaan. Olen rajannut kaikkien diskurssien ulkopuolella mediakritiikin, joka ei mitenkään liity aiheeseen. Diskurssi on silti suurelta osin aiheeseen hyvin löyhästi kytkeytyvää huutelua. Tässä diskurssissa näkyy kaikista diskursseista selkeiten se, miten keskustelu kääntyy helposti mediakritiikkiin, joka ei välttämättä liity itse uutiseen mitenkään. Toisaalta kritiikissä ehkä näkyy myös suomalaisten huoli median vallan kasvamisesta (ks. Karppinen & Jääsaari 2007: 8).

Diskurssin toinen argumentti menee osin lähelle merkityksettömyyden diskurssia, jossa Enkeli-Elisan tapausta pidetään merkityksettömänä, koska yhteiskuntamme on niin täynnä merkityksellisempiäkin asioita, joissa on epätotta. Saavuttamattomuuden diskurssissa kuitenkin korostuu se, kuinka harvinaista tai olematonta totuus on. Kyse voi kuitenkin olla myös liioittelusta, eli omaa sanomaa korostetaan toteamalla, että totuutta ei ole missään eikä koskaan. Diskurssien ero voi olla osin siinä, mihin sävyyn aiheesta kirjoitetaan.

Toiseen argumenttiin perustuva totuuskäsitys ei ole kielianalyttinen, vaikka totuutta pidetäänkin käytännössä saavuttamattomana. Diskurssin mukaan totuuteen voisi päästä, jos haluttaisiin. Diskurssissa on käsitys, jonka mukaan Merrillin termin joko valikoitu totuus tai raportoitu totuus eivät vastaa totta. Media joko on väärin tietojen varassa, kuten koko yhteiskunta, tai media raportoi väärin.

Koska diskurssissa ohitetaan puhe totuudesta ja objektiivisuudesta täysin, totuus-, objektiivisuus- tai etiikkakäsityksiä ei voi juuri eritellä. Jälleen kerran päädyn kuitenkin siihen arvioon, että objektiivisuuskäsitystä voitaisiin tässäkin tapauksessa pitää väljästi tulkiten proseduraalisena. Objektiivisuuteen vaikuttaa tilanne, eli reilu arvio siitä, miten totuutta milloinkin tulee käyttää.

Etenkin ensimmäiseen argumenttiin, eli todistusvelvollisuuden puuttumiseen, nojaavassa keskustelussa myös sanoudutaan irti epistemologisesta ja ontologisesta totuuskäsityksestä. Totuutta ei tarvitse todistella, eikä mahdollisimman paljon totuutta ole parasta objektiivisuutta.

5.7. Tulokset

Analyysini perusteella yleisön käsitykset totuudesta, objektiivisuudesta ja etiikasta ovat hyvin moninaisia. Käsityksissä on kuitenkin paljon sellaista, mikä ei vastaa toimittajien keskuudessa vallitsevia näkemyksiä.

Yleisin yksittäinen diskurssi on valehtelu on väärin -diskurssi. Sen näkemykset vastaavat niitä näkemyksiä, joita journalisteilla itsellään luultavasti on. Se ei kuitenkaan ole läheskään ainoa diskurssi, ja sillä on monia haastajia.

Se on ainoa diskurssi, jossa vallitseva totuuskäsitys oli yksiselitteisesti korrespondenssi- eli vastaavuusteorian mukainen. Ei totuuden vaatimusta –diskurssissa, saavuttamattomuuden diskurssissa ja tarkoitus pyhittää keinot –diskurssissa totuuskäsityksiä ei tullut lainkaan ilmi, koska totuutta pidettiin Enkeli-Elisan tapauksessa saavuttamattomana tai vähemmän merkityksellisenä kuin muita asioita.

Diskursseissa on melko vähän esimerkkejä, joiden mukaan totuudella olisi useita puolia. Totuutta ei siis pidetä kovinkaan monimutkaisena asiana. Totuutta myös pääosin pidetään saavutettavissa olevana.

Keskustelijat eivät myöskään pohdi sitä, missä heidän havaitsemansa totuus syntyy. Merrillin teorialle totuuden rakentumisesta eivät juuri olleet työssäni hyödyksi – ainoastaan joissain diskursseissa selvästi arvioitiin, että totuuden tulkinnan pitäisi syntyä vasta vastaanottajalla.

Valehtelu on väärin -diskurssissa esiintyy ontologista, epistemologista ja proseduraalista objektiivisuuskäsitystä. Muissa diskursseissa objektiivisuuskäsitys on ainakin jossain määrin proseduraalinen eli reiluutta korostava.

Keskustelijoiden etiikkakäsitykset tulivat esiin vain osassa diskursseja. Journalistien keskuudessa luultavasti vallitsevin etiikan laji, velvollisuusetiikka, oli edustettuna vain valehtelu on väärin -diskurssissa. Muissa diskursseissa, joissa etiikka nousi esiin, se vaikutti olevan tilanne- tai seurausetiikkaa. Tosin voi olla, että taustalla saattaa olla myös persoonallista tai intuitiivista etiikkaa, mutta saadakseen muut keskustelijat olemaan samaa mieltä omaan mutu-tuntumaan perustuvat käsitykset argumentoidaan vetoamalla yleisempiin perusteisiin.

Monelle keskustelijalle media ei ole objektiivisuutta vartioiva portinvartija. Median vaatimukset todisteiden esittämisestä ja ensikäden tiedosta tuomitaan monissa esimerkeissä. Kun media kertoo, että se ei ole saanut todisteita, kertomista pidetään vainoamisena tai muuten ala-arvoisena toimintana. Median takertumista totuuteen ihmetellään tai se jopa tuomitaan.

Osalle keskustelijoista on jopa vaikea hahmottaa, että toimittajat nauttisivat joitain erikoisoikeuksia. Joissain esimerkeissä esimerkiksi rinnastetaan Minttu Vettenterä toimittajiin ja pidetään heidän oikeuksiaan yhteneväisinä. Analyysistäni ei käy ilmi, pitävätkö keskustelijat Minttu Vettenterää esimerkiksi blogin takia toimittajana, vai onko niin, että toimittajilla ei ylipäättään nähdä sen enempää oikeuksia kuin kenelläkään meistä.

Toisaalta moni keskustelija näkee median hyvin epämääräisenä kokonaisuutena. Etenkin tarkoitus pyhittää -keinot diskursseissa nostetaan esiin Helsingin Sanomien toimittajien nimiä tai lehden nimi, mutta pääosin puhutaan mediasta jonkinlaisena möhkäleenä, johon saatetaan laskea toimitus, omistajat tai jopa haastateltavat.

6. PÄÄTÄNTÖ

Median etiikkaa, objektiivisuutta ja totuutta on tutkimuksissa selvästi tutkittu hyvin journalistilähtöisesti. Sen takia yleisön käsitysten tutkimiseen ei välttämättä edes ole kunnan työkaluja. Olen määritellyt työssäni yleisön käsityksiä termeillä ja työkaluilla, jotka on suunniteltu journalismin tutkimusta varten. Ne eivät välttämättä ole parhaat mahdolliset työkalut, mikä käy ilmi esimerkiksi siinä, että diskurssin totuus- tai objektiivisuuskäsityksiä oli hankala eritellä suurimman osan diskursseja kohdalla.

Etiikka-, objektiivisuus- ja totuuskäsityksiä oli selvästi helpointa analysoida valehtelu aiheuttaa haittaa -diskurssista. Ainoastaan siinä käsityksille oli helposti löydettävissä jokin luokka. Toisaalta voi olla, että tähän diskurssiin lukeutui eniten jäsenneiltyjä ja punnittuja mielipiteitä. Olihan diskurssissa paljon samojen kirjoittajien tekstejä. Aktiiviset keskustelijat olivat jostain syystä kiinnostuneita aiheesta ja siksi ehkä perehtyneempiä siihen kuin muut keskustelijat.

Toimittajien etiikkana pidetään pääosin velvollisuusetiikkaa ja toimittajien objektiivisuutena ontologista objektiivisuutta. Tämän tapauksen yhteydessä vaikuttaa siltä, että tuo jaottelu pitää paikkansa. Aiheesta julkaistuissa jutuissa käsitellään epätoden kertomisen problematiikkaa, ei esimerkiksi sitä, milloin totuudesta saa poiketa.

Sen sijaan ainakin aineistoni perusteella Enkeli-Elisan tapauksessa verkkokeskustelijoista suuri osa suhtautuu etiikkaan, objektiivisuuteen ja totuuteen eri tavalla kuin media. Mielenkiintoista on, että monessa diskurssissa totuutta ei nähdä tavoiteltavana ainakaan tässä tapauksessa. Journalismin tutkimuksessa kysymyksenä on lähinnä pidetty sitä, päästäänkö totuuteen koskaan vai ei – yleisön kannalta kysymys on myös siitä, kannattaako totuuteen aina pyrkiä. Esimerkiksi hyvän asian ajaminen tai muu eettinen arvo voi olla totuutta tärkeämpää keskustelijoille. Voi olla, että keskustelijoille objektiivisuutta tärkeämpää on esimerkiksi se, että media auttaa heikoimpia tai ajaa hyviä päämääriä.

En kuitenkaan väittäisi, että verkkokeskustelijat välttämättä pitävät etiikkaa ja objektiivisuutta toistensa kanssa ristiriitaisina – näinkin tosin voi olla. Kyse lienee myös siitä, että toimittajien ja keskustelijoiden käsitykset ainakin objektiivisuudesta ovat keskenään erilaisia, ja keskustelijat painottavat totuudellisuutta journalistieja vähemmän.

Etukäteen toivoin, että analyysini olisi valottanut enemmän sitä, millaisia totuus- ja objektiivisuusvaatimuksia keskustelijat antavat erilaisille tekstilajeille kuten blogeille, verkkoyhteisöille ja uutisille. Se ei kuitenkaan selvinnyt. Harva keskustelija erittelee, millaisena Enkeli-Elisan näkee. Osa keskustelijoista kuitenkin selvästi korostaa Enkeli-Elisasta julkaistua romaania. Monelle Enkeli-Elisa taas oli uutisissa kerrottu tapaus. Tällöin keskustelijat oikeastaan eivät edes puhuneet samasta asiasta – on aivan eri asia puolustaa epätotta romaanin kuin uutisen kohdalla.

Se, että keskustelijat eivät eritelleet, millaisena he Enkeli-Elisan näkevät, voi johtua osin siitä, että tapaukseen ei ehkä ole perehdytty. Voi olla, että keskustelijat eivät esimerkiksi tiedä, että kyseessä on niin romaaneissa, uutisissa kuin blogissakin esiintynyt hahmo. Toisaalta tekstilajien eroista ja niitä kohtaan osoitetuista erilaisista vaatimuksista ei puhuta käytännössä lainkaan. Mielestäni se osoittaa, että keskustelijat eivät näe rajoja joko jyrkkinä tai selkeinä, helposti ymmärrettävinä.

Moni keskustelija kuitenkin viittasi jollakin tavalla journalisteihin, mikä osoittaa, että tutkimukseni journalismipainotus ei ollut aivan väärä. Enkeli-Elisa -keskustelu oli suureksi osaksi keskustelua journalismista, vaikka se oli myös keskustelua esimerkiksi verkkoyhteisöistä.

On myös mielenkiintoista, miten journalistien rooli nähdään joissain tilanteissa ja joissain ei. Moni kritisoi tai kiittää mediaa Enkeli-Elisan tapauksen paljastamisesta, kun taas sitä ei nähdä, että media on myös ollut nostamassa tapausta julkisuuteen. Journalismi on siis joskus näkymätön, joskus näkyvä.

Journalistien rooli Elisan tarinan kertojana ei nouse esiin. Journalisteja kritisoidaan hyvin vähän siitä, että se laiminlöi lähdekritiikin. Sellaiseen kritiikkiin ei ilmeisesti yllytä edes Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajan Risto Uimosen haastattelu, jossa Uimonen korosti median lähdekritiikin vastuuta.

Lähdekritiikki vaikuttaa siis ainakin tämän yksittäistapauksen valossa olevan asia, jonka toteutumisesta keskustelijat eivät ole huolissaan. Voi olla, että median lähdekriittisyyden vartija on ainoastaan media itse ja ehkä mediatutkijat.

Uimosen haastattelu oli kerännyt paljon kommentteja, mutta vain äärimmäisen harva niistä liittyi suoraan siihen, mitä Uimonen sanoi. Keskustelijoita ei ilmeisesti kiinnosta median lähdekritiikki.

Ylipäättään monet kommentit eivät liittyneet millään tavalla median rooliin. Voinee miettiä, kiinnostavatko yleisöä ylipäättään jutut, joissa puidaan median omaa toimintakulttuuria. Toisaalta monen muun jutun kommentit olivat pitkälti mediakritiikkiä.

Kaiken kaikkiaan medialta ja myös journalismilta selvästi vaaditaan, ainakin nettikeskustelussa tästä tapauksesta, eri asiaa kuin mitä se itse kokee tehtäväkseen tarjota. Myös journalismietiikan ja -objektiivisuuden tutkimusta on tehty lähes vain ja ainoastaan journalistien näkökulmasta. Yleisön ääni sivuutetaan kokonaan. Keskustelijat tuntuvat myös itse tietävän sen, kuten saavuttamattomuusdiskurssista käy ilmi.

Osa keskustelijoista näkee medially roolin objektiivisuuden portinvartijana, mutta kaikki eivät. Toisaalta herää myös kysymys, voiko kyse olla siitä, että totuus nähdään itsestään selvänä asiana, jonka eteen kenenkään ei tarvitse tehdä töitä. Diskursseissa käsitellään todella vähän sitä, missä totuus rakentuu ja kuka vaikuttaa siihen, millaisena totuus yleisölle esitetään. Mielestäni on joka tapauksessa hieman huolestuttavaa, että osalla ihmisistä on selvästi eri käsitys median roolista kuin medially itsellään. Kaikkien mielestä mitään erityistä roolia ei edes ole.

Keskustelijoita ei voi rinnasta yleisöön, koska he ovat vain pieni ja epäedustava otos siitä. Lisäksi olen poiminut tässäkin tapauksessa mukaan vain rajattujen juttujen kommentit. Jutut ovat varmasti ohjanneet keskustelua, argumentointia ja diskursseja. Samoin kommentteihin on luultavasti vaikuttanut se, missä mediassa ne on julkaistu. Tutkimukseni ei siis kerro yleisön käsityksistä, ainoastaan hyvin rajallisen osan yleisöstä. Yleisön objektiivisuus- ja totuusvaatimuksia koskevia tuloksia tämä työ ei suoraan anna.

Media ei myöskään voi rakentaa toimintaansa vain äänekkäiden verkkokeskustelijoiden vaatimusten varaan. Kenties olisi kuitenkin hyvä tietää, mitä yleisö haluaa. Voi kuitenkin olla, että esimerkiksi yleisötutkimuksella tietoa ei saavutettaisi, sillä objektiivisuus, totuus ja etiikka ovat arvolatautuneita käsitteitä, joista harva tuskin uskaltaa myöntää suoraan ajattelevansa valtavirrasta poikkeavalla tavalla.

Toisaalta median toimintatapoja ja arvoja pitäisi ehkä saada selvennettyä yleisölle. Yleisö ei välttämättä hyödy siitä, että Risto Uimosta haastatellaan siitä, miten media noudattaa omia normejaan, jos yleisö ei edes tiedä, mitä normeja medially on.

Työni tärkein lopputulos on mielestäni se, että journalistien keskuudessa yleisimmin vallitsevat käsitykset ja arvot journalismin tai laajemmin totuudesta, objektiivisuudesta ja etiikasta eivät ole ainoita. Tämän tutkimuksen valossa eniten erimielisiä ollaan siitä, kuinka tärkeä osa objektiivisuutta totuudellisuus on.

Journalistin tuskin kannattaa muuttaa juttujaan sen takia, ja journalisti voi jopa tuomita omiensa kanssa ristiriidassa olevat arvot ja vaatimukset vääriksi. Se ei kuitenkaan poista sitä, että yleisö on jutun käyttäjä, ja yleisön kulutettaviksi juttuja tehdään. Journalistien täytyy vähintään ymmärtää, että osa heidän yleisöstään ei jaa samoja hyvän ja objektiivisen journalismin vaatimuksia kuin he itse.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Tutkimusaineisto

Aamulehti 8.7.2012: Professori Enkeli-Elisa-kohusta: Vain tyhmä uskoo, mitä netissä kirjoitellaan. Saatavilla osoitteessa <http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194752661728/artikkeli/professori+enkeli-elisa-kohusta+vain+tyhma+uskoo+mita+netissa+kirjoitellaan.html> (luettu 15.10.2013).

Helsingin Sanomat 7.7.2012: Enkeli-Elisan tarina herättää epäilyksiä. Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305581044102> (luettu 15.10.2013).

Helsingin Sanomat, STT 10.7.2012: JSN:n Uimonen: Enkeli-Elisan tausta olisi pitänyt selvittää paremmin. Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305582181405> (luettu 15.10.2013).

Helsingin Sanomat 13.7.2012: Enkeli-Elisasta selviää uusia epäjohtonmukaisuuksia. Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305582888309> (luettu 15.10.2013).

Helsingin Sanomat 16.8.2012: Enkeli-Elisan tapaus on vielä syyttäjän käsissä. Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1345006002756> (luettu 15.10.2013).

MTV 16.8.2012: Enkeli-Elisa-kirjoittaja sai laihat tuotot kohukirjastaan. Saatavilla osoitteessa <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/enkeli-elisa-kirjoittaja-sai-laihat-tuotot-kohukirjastaan/2304908> (luettu 15.10.2013).

Kirjallisuus

AHVA, LAURA – HEIKKILÄ, HEIKKI – SILJAMÄKI, JAANA – VALTONEN, SANNA 2011: Onpas fiksuja lukijoita! Yleisön ja toimittajien kohtaaminen journalismikritiikin kolmella tasolla. *Media & viestintä* 34: 4 s. 8–25.

ALASTALO, MERJA 1996: "Ei totuutta tuoda julki". Rahvaan mediakritiikki EU-uutisoinnissa. – Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru ja Merja Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia*. Jyväskylä: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

BROSTRÖM, NINA 1999: *Internet mediana*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

CAMPBELL, ARNOLD 2004: *Information age journalism*. London: Arnold.

COLEMAN, RENITA – WILKINS, LEE 2009: Moral Development: A Psychological Approach to Understanding Ethical Judgment. – Lee Wilkins & Clifford G. Christians (toim.), *The handbook of mass media ethics* s. 40–54. New York: Routledge.

- DURHAM, MEENAKSHI GIGI 1998: On the Relevance of Standpoint Epistemology to the Practice of Journalism: The Case for “Strong Objectivity” – *Communication Theory* 2/1998, s. 117–140. Saatavilla osoitteessa http://www.readcube.com/articles/10.1111%2Fj.1468-2885.1998.tb00213.x?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1 (luettu 4.2.2015)
- ELLIOTT, DENI 2009: Essential Shared Values and 21st Century Journalism. – Lee Wilkins & Clifford G. Christians (toim.), *The handbook of mass media ethics* s. 28–39. New York: Routledge.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- 1995: *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- FERRÉ, JOHN P. 2009: A Short History of Media Ethics in the United States. – Lee Wilkins & Clifford G. Christians (toim.), *The handbook of mass media ethics* s. 15–27. New York: Routledge.
- FOWLER, ROGER 1991: *Language in the news*. London: Routledge.
- HEIKKINEN, VESA. 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- HEINONEN, ARI 1995: *Vahtikoiran omatunto: journalismin itsesääntely ja toimittajat*. Tampere: Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A: 84.
- 2008: *Yleisön sanansijat sanomalehdissä*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö.
- HEMÁNUS, PERTTI 1995: *Journalismi, ikkuna todellisuuteen?: jäähyväisluento ja bibliografia*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- 1995: Opettaako journalistia Siperia vai tieto-oppi? – Elina Sana (toim.), *Tieto-opista mediapeliin: journalismin tutkimuksen näkökulmia* s. 27–46. Porvoo: WSOY.
- HUOTARI, SUSANNA 1999: *Kolkuttaako omatunto?: haastattelututkimus uutistoimittajan etiikan ihanteista ja arjesta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- JOKINEN, ARJA & JUHILA, KIRSI 1999: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta – Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- KARHU, SAILA 2006: *Verkkolehti vai lehden kuva verkossa? Etelä-Saimaan verkkolehden lukijaprofiili ja lukijoiden näkemys verkkolehden merkityksestä ja formaatista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- KARPPINEN, KARI – JÄÄSAARI, JOHANNA 2007: Suomalaisen käsityksiä mediasta ja vallasta. Raportti kyselytutkimuksesta. Helsinki: Helsingin yliopisto: Svenska social- och kommunalhögskolan, Forkningsinstitut. Saatavilla osoitteessa

<http://sockom.helsinki.fi/fiss/suomi/teemaalueet/journalismi/valta/raportti%20271207.pdf>
(luettu 6.3.2014)

- KATAJAMÄKI, MATILDA 2002: *Keskustelualue maakuntalehden journalistisena resurssina*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- KIES, RAPHAEL 2010: *Promises and limits of Web-deliberation*. New York: Palgrave Macmillan.
- KIVESSILTA, JENNI 2005: Uusi media – uudenlainen yleisö? Lukijoiden mahdollisuus aktiiviseen toimijuuteen suomalaisten sanomalehtien verkkolehdistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- KS 2014: *Kielitoimiston sanakirja 2.0*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2013. Viitattu 23.1.2015.
- KUUSTIALA, ANU 1993: Journalistien eettinen ajattelu. – Marjut Helminen (toim.), *Journalistiliiton mediakriittinen julkaisusarja 2: Journalismi: sananvapaus ja etiikka* s. 37–65. Helsinki: Suomen Journalistiliitto.
- LUOSTARINEN, HEIKKI 1996: Citizen Kane ja infokratia. – Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru ja Merja Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri: mediakriittikin näkökulmia*. Jyväskylä: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- MERRILL, JOHN C. 1997: *Journalism ethics: philosophical foundations for news media*. New York: Sain Martin's Press.
- MÄNTYLÄ, JORMA 2008: *Journalistin etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- NIEMINEN, HANNU – PANTTI, MERJA 2004: *Media markkinoilla: johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Helsinki: Loki-kirjat.
- NIINILUOTO, ILKKA 1995: Todellisuus – onko sitä? – Elina Sana (toim.), *Tieto-opista mediapeliin: journalismin tutkimuksen näkökulmia*. Porvoo: WSOY.
- NOPPARI, ELINA: 2013: Toimittajat kohtaavat (kriittisen) nettikansan. – Eliisa Vainikka, Elina Noppari, Ari Heinonen ja Jukka Huhtamäki (toim.), *Twitterihmiä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla osoitteessa http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/68122/twitterihmia_ja_uutispavittelya_toimittajana_2013.pdf?sequence=1 (luettu 25.1.2015.)
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PUNTANEN, ANNA 2000: *Kuka tappoi prinsessan?: prinsessa Dianan kuoleman herättämä journalismikriittinen keskustelu suomalaisessa sanomalehdistössä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

- REUNANEN, ARI – KOLJONEN, KARI 2014: *Toimittajan sanansijat*. Tampere: Tampere University Press
- SUOMINEN, JAAKKO 2009: Kaiken maailman tieto? Internet tietämisen kohteena, lähteenä ja välineenä – Petri Saarikoski ym. (toim.), *Funetista Facebookiin: Internetin kulttuurihistoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- SUONINEN, EERO 1999: Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen – Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- VALTONEN, SANNA 2003: Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. – Anu Kantola, Inka Moring ja Esa Väliverronen (toim.), *Media-analyysi: tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden koulutuskeskus.
- VAN DIJK, TEUN A. 1988: *News as discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- VUORIPURO, MERJA 2006: Meidän Etlari – kuluttajan vai kansalaisen asialla? Verkkopohjaisen lukijaraadin rooli sanomalehden lukijasuhteen kehittämisessä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- VÄLIVERRONEN, ESA. 1998: Mediateksistä tulkintaan. Anu Kantola, Inka Moring ja Esa Väliverronen (toim.), *Media-analyysi: tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden koulutuskeskus.
- WARD, STEPHEN J.A. 2009: Truth and Objectivity. – Wilkins, Lee & Christians, Clifford G. (toim.), *The handbook of mass media ethics* s. 71–83. New York: Routledge.

Muut lähteet

- HACKETT, ROBERT A. 2008: Objectivity in Reporting – Donsbach, Wolfgang (toim.), *The International Encyclopedia of Communication*. Blackwell Publishing. Saatavilla osoitteessa http://www.communicationencyclopedia.com/subscriber/tocnode.html?id=g9781405131995_yr2013_chunk_g978140513199520_ss1-1 (Luettu 3.2.2015)
- HEIKKILÄ, HEIKKI. 2008: Neutrality – Donsbach, Wolfgang (toim.), *The International Encyclopedia of Communication*. Blackwell Publishing. Saatavilla osoitteessa http://www.communicationencyclopedia.com/subscriber/tocnode.html?id=g9781405131995_yr2013_chunk_g978140513199519_ss10-1 (Luettu 3.2.2015)
- HELSINGIN SANOMAT 2012: *Enkeli-Elisan tapaus on vielä syyttäjän käsissä*. Helsingin Sanomien verkkoversio 16.8.2012 Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1345006002756> (luettu 15.10.2013).

- HELSINGIN SANOMAT, STT 2012: *JSN:n Uimonen: Enkeli-Elisan tausta olisi pitänyt selvittää paremmin*. Helsingin Sanomien verkkoversio 10.7.2012. Saatavilla osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305582181405> (luettu 2.2.2015)
- JOURNALISTI 2012: *Enkeli-Elisa näpäytti toimituksia*. Journalisti 13/2012 verkkoversio. Saatavilla osoitteessa <http://m.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2012/13/uutiset/enkeli-elisa-napaytti-toimituksi/> (luettu 2.2.2015.)
- JOURNALISTIN OHJEET 2011, Saatavilla osoitteessa http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/journalistin-ohjeet-2011/ (luettu 2.2.2015)
- JOURNALISTIN OHJEET JA LIITTEET, Saatavilla osoitteessa http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet (luettu 2.2.2015)
- LEHTIMIEHEN OHJEET 1983, Saatavilla osoitteessa http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/lehtimiehen-ohjeet-1983 (luettu 3.2.2015)
- NIKKANEN, HANNA – SILFVERBERG, ANU 2012: *Uskomaton murhenäytelmä*. – Helsingin Sanomat, Kuukausiliite 7/2012
- UIMONEN, RISTO 2012: *Enkeli-Elisa on varoitus*. Julkisen sanan neuvoston blogi 21.8.2012. Saatavilla osoitteessa <http://www.jsn.fi/blog/enkeli-elisa-on-varoitus/> (luettu 2.2.2015.)
- WAHL-JORGENSEN, KARIN 2008: Truth and Media Content– Donsbach, Wolfgang (toim.), *The International Encyclopedia of Communication*. Blackwell Publishing. Saatavilla osoitteessa HTTP://WWW.COMMUNICATIONENCYCLOPEDIA.COM/SUBSCRIBER/TOCNODE.HTML?ID=G9781405131995_YR2013_CHUNK_G978140513199525_SS62-1 (Luettu 3.2.2015)
- YLE 4.10.2013: *Kun trollit tukahduttavat totuuden – verkkokeskustelu voi vinouttaa maailmankuvaa*. Saatavilla osoitteessa http://yle.fi/uutiset/kun_trollit_tukahduttavat_totuuden__nettikeskustelu_voi_vinouttaa_maailmankuvaa/6859760 (luettu 16.10.2013).